

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет правничих наук
Кафедра міжнародного та європейського права

Магістерська робота

освітній ступінь – магістр

на тему: **«ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ACQUIS ЄС У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОЇ
КОМЕРЦІЇ У ПРАВОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ»**

Виконала: студентка 2-го року навчання
спеціальності 081 Право

Наливайко Катерина Володимирівна

Керівник Петров Р.А., професор, доктор
юридичних наук, доктор філософії

Рецензент _____
(прізвище та ініціали)

Магістерська робота захищена
з оцінкою «_____»

Секретар ЕК _____
«__» _____ 20__ р.

Київ – 2020

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ І СКОРОЧЕНЬ	5
ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1 УГОДА ПРО АСОЦІАЦІЮ ЯК ОСНОВА ДЛЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ACQUIS ЄС У СФЕРІ Е-КОМЕРЦІЇ	10
1.1. Визначення та характеристика е-комерції	10
1.1.1. Підходи до визначення е-комерції.....	10
1.1.2. Ретроспектива розвитку е-комерції, її поширення у сучасній економіці 14	
1.1.3. Характеристика е-комерції та притаманні їй правові проблеми	15
1.2. Угода про асоціацію: характеристика та застосування у сфері е- комерції	16
1.2.1. Поняття, правова основа, зміст та цілі угод про асоціацію.....	16
1.2.2. Особливості угод про асоціацію з країнами Східного партнерства та унікальність угоди з Україною	20
1.2.3. Місце е-комерції в угодах про асоціацію ЄС з Україною та іншими країнами	23
1.3. Acquis ЄС: поняття та способи його транспозиції.....	25
1.3.1. Поняття та характеристика acquis ЄС	25
1.3.2. Сутність процесу імплементації або транспозиції acquis ЄС	28
1.3.3. Способи транспозиції acquis ЄС у правові системи третіх країн	30
РОЗДІЛ 2 ВИКОНАННЯ УКРАЇНОЮ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЩОДО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ACQUIS ЄС У СФЕРІ Е-КОМЕРЦІЇ: АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ТА НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ	37
2.1. Транспозиція спеціального acquis ЄС у сфері е-комерції у правову систему України	37

2.1.1. Підходи до визначення сфери нормативного регулювання е-комерції в Україні та ЄС.....	38
2.1.2. Відповідальність постачальників посередницьких послуг	43
2.1.3. Поводження із небажаними комерційними повідомленнями.....	46

2.2. Проблеми транскордонної взаємодії із використанням електронних підписів в Україні та ЄС

2.2.1. Засади регулювання електронних довірчих послуг в Україні та ЄС	49
2.2.2. Перспективи взаємного визнання сертифікатів електронних підписів України та ЄС.....	52

2.3. Захист прав споживачів у сфері е-комерції: аналіз результатів зближення законодавства

2.3.1. Вимоги щодо надання інформації споживачеві	54
2.3.2. Несправедливі умови у споживчих договорах	57
2.3.3. Захист споживачів у договорах, що укладені на відстані.....	59

РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВИ ЗМІНИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ Е-КОМЕРЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ЄС

3.1. Динамічність асquis ЄС у сфері е-комерції та його кореляція із Угодою про асоціацію між Україною та ЄС.....

3.1.1. Проблеми транспозиції у правову систему України фіксованих елементів асquis ЄС у сфері е-комерції	64
3.1.2. Розвиток асquis ЄС у сфері е-комерції та його вплив на майбутнє Угоди про асоціацію між Україною та ЄС	66

3.2. Динамічна адаптація законодавства згідно з Угодою про асоціацію між Україною та ЄС.....

3.2.1. Перспективи модернізації положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у сфері е-комерції.....	72
3.2.2. Проблематика механізму динамічного зближення законодавства відповідно до положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.....	74

ВИСНОВКИ.....

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 82

ДОДАТКИ 103

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ І СКОРОЧЕНЬ

ВРУ	Верховна Рада України;
Держспоживслужба	Державна служба України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів;
ДЄС	Договір про Європейський Союз;
Директива про е-комерцію	Директива №2000/31/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 08.06.2000 про деякі правові аспекти послуг інформаційного суспільства, зокрема, електронної комерції на Внутрішньому ринку;
Директива про електронні підписи	Директива №1999/93/ЄС Європейського парламенту та Ради від 13.12.1999 року про електронні підписи, що застосовується в межах Співтовариства;
ДФЄС	Договір про функціонування Європейського Союзу;
Е-бізнес	електронний бізнес;
Е-комерція	електронна комерція;
ЕОД	електронний обмін даними (Electronic Data Interchange (EDI));
ЄАВТ	Європейська асоціація вільної торгівлі (EFTA);
Європейські угоди	угоди про асоціацію між ЄС, її країнами-учасниками та країнами Центральної та Східної Європи, які приєдналися до ЄС в 2004 – 2007 роках;
ЄЕС	Європейська Економічна Спільнота (EEA);
ЄПС	Європейська політика сусідства (ENP);
Загальний регламент про захист даних	Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС;
ЗВТ	зона вільної торгівлі;

КМУ	Кабінет Міністрів України;
ЦК України	Цивільний кодекс України;
ОЕСР	Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD);
п.	пункт;
План заходів із виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС	План заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (постанова Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2017 р. № 1106)
ст.	стаття;
Суд ЄС	Суд справедливості Європейського Союзу (Court of Justice of the European Union (CJEU))
Ст.	стаття
Ч.	частина
Угода про асоціацію між Україною та ЄС	Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони;
ЕОД	електронний обмін даними (Electronic Data Interchange (EDI))
УПС	Угода про партнерство та співробітництво;
ч.	частина;

ВСТУП

*«Цифрова економіка уже стала основою для ведення бізнесу у 21-му столітті.
І цей тренд лише зростатиме. Проте на відміну від товарів та послуг,
у нас є мало міжнародних правил для полегшення транскордонної електронної комерції
та узгодження регулювання. Відсутність таких правил створює
ризик фрагментації та односторонніх дій»*

Генеральний директор СОТ Роберто Азеведо (2020) [1]¹

Однією із цілей Угоди про асоціацію між Україною та ЄС є запровадження умов для посиленних економічних та торговельних відносин, що вестимуть до поступової інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, у тому числі шляхом поступової адаптації законодавства до асquis ЄС (п. d ч. 2 ст. 1 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС) [2].

Серед напрямків такої адаптації є і сфера електронної комерції, з огляду на що ця робота має на меті дати відповідь на таке *дослідницьке питання*: «Яким повинно бути правове регулювання сфери е-комерції в Україні у світлі обов'язків України щодо імплементації релевантного асquis ЄС та досягнення цілей, передбачених Угодою про асоціацію між Україною та ЄС?»

Актуальність теми зумовлена декількома чинниками. По-перше, стрімкий розвиток електронної комерції як в Україні, так і в світі, свідчить про потребу в наявності ефективного правового регулювання, що уможливить не лише економічний розвиток, а й належний захист прав та інтересів учасників цих правовідносин. Адаптація законодавства до асquis ЄС дозволить Україні наблизитися до уніфікованих міжнародних стандартів регулювання, що є особливо важливим для можливості транскордонної взаємодії через мережу Інтернет. По-друге, розуміння нюансів процесу та обсягів імплементації асquis ЄС у сфері електронної комерції є важливим для належного виконання Україною її обов'язків у рамках Угоди про асоціацію, адже саме виконання обов'язків із адаптації

¹ Тут і далі, якщо не зазначено інше, переклад авторки.

законодавства є передумовою лібералізації торгівлі між Україною та ЄС та створення ЗВТ. При цьому, реалізація відповідних обов'язків з імплементації ускладнюється тим, що саме поняття *acquis* не має чіткого значення чи структури [3, С. 15]. По-третє, прийняття, імплементація та ефективне застосування *acquis* ЄС є одним із Копенгагенських критеріїв вступу [4], тож належна імплементація *acquis* ЄС на теперішньому етапі може допомогти Україні у її прагненнях до повноправного членства в ЄС (див. ч. 5 ст. 85, преамбула Конституції України [5]). І хоч юридично вступ в ЄС та асоціація не пов'язані [6], належне виконання Угоди про асоціацію є важливим з політичної точки зору та здатне засвідчити не лише бажання, а й готовність України приєднатися до Союзу.

Метою дослідження є аналіз результатів та перспектив процесу зближення законодавства України із *acquis* ЄС у сфері е-комерції з урахуванням зовнішнього виміру відносин України та ЄС.

Об'єктом дослідження *acquis* ЄС у сфері е-комерції у світлі зовнішніх та внутрішніх відносин ЄС. *Предметом дослідження* є процес імплементації динамічного *acquis* ЄС у сфері е-комерції у правову систему України.

Завданнями цього дослідження є:

- визначення поняття е-комерції для цілей правового регулювання;
- аналіз Угоди про асоціацію у світлі її вимог щодо імплементації *acquis* ЄС у сфері е-комерції у правову систему України;
- оцінка належності проведеної імплементації Україною *acquis* ЄС у сфері е-комерції та наведення рекомендацій щодо удосконалення відповідних результатів;
- аналіз динамічності *acquis* ЄС у сфері е-комерції для цілей його транспозиції у правову систему України;
- визначення перспектив та способів модернізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС з метою забезпечення динамічного зближення законодавства України із новими елементами *acquis* ЄС у сфері е-комерції.

Під час виконання цієї роботи були використані такі *методи правового дослідження*:

- 1) формально-юридичний метод з метою інтерпретації положень зовнішніх угод Союзу, елементів *acquis* ЄС та актів національного законодавства;
- 2) порівняльно-правовий метод у рамках аналізу відповідності прийнятих актів національного законодавства релевантним елементам *acquis* ЄС;
- 3) емпіричний метод аналізу судової практики Суду ЄС з метою належного тлумачення норм релевантних актів ЄС.

У процесі написання цього дослідження були використані тексти зовнішніх угод ЄС, релевантних елементів *acquis* ЄС, у тому числі рішень Суду ЄС, та законодавства України, а також праці дослідників е-комерції, асоціації з ЄС, *acquis* Союзу та процесу його транспозиції, серед яких: Шалева О.І., Холсаппл К. У., Сінгх М., Лодон К.Л., Травер К.Г., Петров Р.А., Ельсуге П., Меріджін Ш., Муравйов В.І., Йоргенсен К.Є., Маген А., Вейлер Й., Шміттер Ф., Пескаторе П., Медведєв Ю.Л., Спіліопулус О. Крім цього, були використані роботи авторів, що досліджували законодавство України у сфері е-комерції та його гармонізацію із *acquis* ЄС, зокрема, таких авторів, як Крегул Ю., Батрименко В., Катинська Л.Р..

РОЗДІЛ 1 УГОДА ПРО АСОЦІАЦІЮ ЯК ОСНОВА ДЛЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ACQUIS ЄС У СФЕРІ Е-КОМЕРЦІЇ

На сьогодні основою для адаптації законодавства України до acquis ЄС у сфері е-комерції є Угода про асоціацію між Україною та ЄС. З огляду на це важливо розуміти, чим є асоціація з ЄС, як регламентується співпраця у сфері е-комерції у рамках асоціації, який обсяг acquis ЄС Україна повинна імплементувати у свою правову систему, та які є способи транспозиції релевантного acquis. Перелічені питання і будуть досліджені у цьому розділі. Також, беручи до уваги, що наразі не існує усталеного і єдиного підходу до трактування явищ е-комерції та acquis ЄС, окрема увага буде приділена дослідженню цих питань.

1.1. Визначення та характеристика е-комерції

1.1.1. Підходи до визначення е-комерції

У наукових та нормативних джерелах існує величезна кількість різних визначень е-комерції. Клайд У. Холсапл та Міню Сінгх пропонують їхню таксономію за елементами, що покладені в основу цих визначень:

Таблиця 1.1. Таксономія визначень е-комерції [6, С. 152 – 159]

Визначальний елемент	Пояснення
Торгівля:	е-комерція – це здійснення комерційних трансакцій (купівля та продаж) за допомогою комп'ютерних технологій;
Обмін інформацією	е-комерція в першу чергу є способом розповсюдження інформації у комп'ютерних мережах з метою ведення бізнесу та здійснення операцій з купівлі/продажу (останній елемент присутній не у всіх визначеннях цієї категорії);
Діяльність	е-комерція – це електронна підприємницька діяльність , що охоплює як торгову діяльність, так і ту, яка безпосередньо не пов'язана із операціями купівлі-продажу;

Результат	е-комерція – це комерційні та інші бізнес-операції за допомогою комп'ютерних технологій, які дозволяють оптимізувати бізнесові процеси, зменшити витрати, пришвидшити обслуговування клієнтів та покращити його якість;
Ланцюжок створення вартості²	е-комерція – це ведення бізнес-процесів за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій на різних етапах ланцюжка створення вартості .

На думку авторки, визначення е-комерції може і повинно варіюватися залежно від цілей його використання. Хоч усі перелічені у таблиці вище елементи дозволяють краще зрозуміти суть е-комерції, для цілей правового регулювання важливим є саме торгівельний (комерційний) аспект, адже саме у цьому сегменті виникають особливі правовідносини, за яких виникає потреба захисту прав їхніх суб'єктів. Відповідне визначення наводять у своїй праці Лодон К.К. та Траверс К.Г., які зазначають, що «**е-комерція** – це використання Інтернету, Всесвітньої павутини, мобільних додатків та браузерів, що працюють на мобільних пристроях, з метою здійснення... комерційних трансакцій поміж організаціями та індивідами» [8, С. 50]. При цьому, такі трансакції обов'язково повинні передбачати обмін певними цінностями (наприклад, обмін грошей на товари або ж послуги), і без обміну цінностями відносини не підпадатимуть під визначення е-комерції [8, С. 50]. Схожих поглядів притримується й українська науковиця Шалева О.І. [9, С. 10].

Варто зауважити, що у сучасному світі багато онлайн-платформ надають принаймні якусь частину своїх послуг «безоплатно»: користувач не буде сплачувати жодних коштів за це, проте власники платформи отримуватимуть дохід з інших джерел. На думку авторки, у таких випадках теж відбувається обмін цінностями, і відповідні операції слід зараховувати до е-комерції. Наприклад, такі

² **Ланцюжок створення вартості** – це бізнес-модель, що описує різні види діяльності, що мають на меті створення цінного на ринку товару чи послуги (наприклад, закупівля сировини, виробництво, маркетинг тощо). [7]

³ Терміни «**Інтернет**» та «**Всесвітня павутина**» позначають два різні явища. «Інтернет – це всесвітня мережа комп'ютерних мереж, коли ж Всесвітня павутина є одним з найпопулярніших сервісів Інтернету, що надає доступ до мільярдів вебсторінок» [8, С. 50].

платформи можуть працювати за моделями монетизації на основі реклами, або ж надавати послуги в обмін на персональні дані користувачів (яскравим прикладом цієї моделі є Facebook) [10]. Як і за умов традиційного обміну «товари/послуги за гроші», у таких моделях існує потреба захисту прав споживачів. Отож, доречно зараховувати їх до е-комерції з метою правового регулювання таких відносин.

Комерційний елемент також покладений в основу визначення, яке використовує ОЕСР. У звіті ОЕСР е-комерцію визначають як «продаж або купівлю товарів чи послуг, здійснені через комп'ютерну мережу у спосіб, спеціально розроблений з метою отримання або розміщення замовлень» [11, С. 14]. Відповідно, ОЕСР класифікує електронну транзакцію як комерційну на підставі способу замовлення та незалежно від характеристик товару, сторін взаємодії, способу розрахунків чи каналу доставки [11, С. 14]. Такий підхід є правильним, адже безпідставно було б звужувати зміст е-комерції лише до операцій, які повністю відбуваються електронно. Наприклад, купівля цифрового контенту (електронних книг, відео- та аудіофайлів) є лише одним із видів електронної комерції, коли ж потреба захисту прав суб'єктів комерційної операції виникає у всіх видах е-комерції, що охоплюються визначенням ОЕСР.

Попри те, що Директива ЄС про електронну комерцію не містить жодного визначення е-комерції, а послуговується поняттям послуг інформаційного суспільства, Євростат використовує підхід ОЕСР з метою сприяння міжнародній сумісності статистичних даних [12, С. 35]. Євростат наголошує, що визначення е-комерції «охоплює замовлення товарів та послуг, що надсилаються через комп'ютерні мережі, але платежі та доставка товарів чи послуг може здійснюватися як онлайн так і офлайн» [13].

Бюро перепису населення США (US Census Bureau) застосовує такий самий підхід, проте деталізує перелік цифрових технологій, що можуть використовуватися. До переліку входять екстранет, Інтернет, електронна пошта, мобільні пристрої, EDI, інші аналогічні онлайн-системи [14].

Закон України «Про електронну комерцію» визначає е-комерцію у схожий спосіб, що у загальному відповідає світовій тенденції:

Е-комерція – це відносини, спрямовані на отримання прибутку, що виникають під час вчинення правочинів щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов’язків, здійснені дистанційно з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, внаслідок чого в учасників таких відносин виникають права та обов’язки майнового характеру [15].

Проте таке законодавче визначення не можна назвати коректним з юридичної точки зору: це питання буде детальніше розглянуто у підпункті 2.1.1 цієї роботи.

Крім поняття е-комерції український закон також виокремлює визначення електронної торгівлі, що є «господарською діяльністю у сфері електронної купівлі-продажу, реалізації товарів дистанційним способом...» [15]. Тобто з точки зору українського законодавства електронна торгівля є вузьким поняттям у порівнянні з е-комерцією, і охоплює лише операції з товарами. Проте таке визначення у законі «Про електронну комерцію» не має жодної практичної цінності, адже для цілей правового регулювання зайвим є розділяти торгівлю товарами і послугами (як не розділені вони і в Законі України «Про захист прав споживачів»: див. термін «продукція» – п. 19 ст. 1 [16]). Ба більше, термін «електронна торгівля» не використовується більше у жодній статті Закону України «Про електронну комерцію», окрім ст. 3, в якій саме і наводиться перелік термінів. При цьому офіційний переклад Угоди про асоціацію між Україною та ЄС лише поглиблює недоречність цього терміну, адже в Угоді «електронна комерція» (в англійській версії – *electronic commerce*) [17] перекладена саме як «електронна торгівля», що у світлі визначення із закону безпідставно звужує обсяг застосування Угоди.

Наостанок важливо не змішувати поняття е-комерції та е-бізнесу. Як зазначає Томас Л. Месенбург, електронний бізнес – це будь-який процес, який підприємство здійснює через комп’ютерну мережу [18, С. 4]. Натомість, е-комерцією не можна назвати будь-що, що компанія робить в електронній формі. Е-бізнесом є цифрові трансакції та процеси всередині компанії, до яких, як правило, не входять «зовнішні» трансакції з обміну цінностями [8, С. 51]. Наприклад, використання системи управління відносинами з клієнтами (*Customer Relations Management* – CRM) не є е-комерцією, оскільки безпосередньо не генерує доходів для компанії.

Водночас е-бізнес та е-комерція є тісно пов'язаними, адже почасти вони використовують одну і ту ж інфраструктуру. Вони можуть перетинатися, коли внутрішні системи компанії дозволяють комунікувати із клієнтами та виникають відносини з обміну цінностями. [8, С. 51]

1.1.2. Ретроспектива розвитку е-комерції, її поширення у сучасній економіці

Складно чітко виокремити точку відліку в історії е-комерції, оскільки до її попередників зараховують декілька різних проєктів. Наприклад, наприкінці 1970-х фармацевтична компанія Baxter Healthcare почала використовувати телефонні модеми, що надавали лікарням можливість замовляти нові партії товару. Згодом ця модель співпраці була оновлена і працювала з використанням комп'ютерів задовго до поширення Інтернету [8, С. 66]. У 1980-х у світі набуло поширення ЕОД, що дозволяв обмінюватися комерційною інформацією та здійснювати дистанційні операції у рамках приватних мереж. У ті часи у Франції були впровадженні системи Minitel, що дозволяли замовляти близько 13 000 різних сервісів (квитки, роздрібні товари, банківські послуги) [8, С. 66].

Та е-комерція, яку ми знаємо сьогодні, і яка є невідривно пов'язаною з Інтернетом з'явилась у 1994-1995, коли перша реклама AT&T, Volvo, Sprint та інших компаній з'явилась на Hotwired, і вперше був проданий простір для рекламних банерів від Netscape та Infoseek [8, С. 66].

З тих часів обсяги е-комерції значно зросли. У 2018 році 12,2% від усіх роздрібних продажів у світі було здійснено через комп'ютерні мережі. У 2019 році цей показник за попередніми оцінками досягнув 14,1%, і до 2022 він повинен вирости до 20% [19].

Темпи розвитку е-комерції у світі становлять 23-25% на рік. При цьому український ринок займає друге місце в Європі із швидкістю зростання понад 30%. Наразі частка онлайн-продажів у нас складає лише 3,2%, коли ж середній показник

в Європі – 8,8%, що створює як значний потенціал для розвитку цієї сфери у майбутньому [20, С. 3], так і потребу в наявності ефективного регулювання.

На сьогодні в Україні найбільшого поширення набули такі моделі взаємодії як бізнес для споживачів, бізнес для бізнесу, споживач для споживача та споживач для бізнесу [20, С. 7] (типи взаємодії у сфері е-комерції див. у додатку 1).

Водночас проблемою залишається відсутність в Україні офіційної статистики щодо сфери е-комерції, що не дозволяє належним чином відслідковувати та прогнозувати тенденції розвитку е-комерції у нашій державі [21, С. 32].

1.1.3. Характеристика е-комерції та притаманні їй правові проблеми

К. К. Лодон та К. Г. Травер виокремлюють вісім унікальних характеристик, притаманних технології е-комерції, що дозволило їй набути такого масштабного поширення (зокрема, у порівнянні з теле- або радіокомерцією):

- (1) **всюдисущість**: доступність з будь-якого куточка світу у будь-який час,
- (2) **глобальна досяжність**: кількість потенційних споживачів дорівнює кількості всієї онлайн аудиторії світу, і можливість вийти на національний ринок стала набагато доступнішою для малого бізнесу,
- (3) **універсальні стандарти технологій**, що знижують затрати на вихід на ринок та спрощують пошук інформації для споживачів,
- (4) **соціальність технології**: існування соціальних мереж та можливість для користувача створювати та поширювати власний контент;
- (5) **персоналізація та кастомізація**: таргетування маркетингових повідомлень з урахуванням інтересів споживача та історії його попередніх покупок, персональні звертання, налаштування сервісу відповідно до уподобань та історії активності користувача,
- (6) **концентрація інформації**: доступність великої кількості інформації, її якість;

- (7) **інтерактивність**, що уможливлює двосторонню комунікацію між продавцем та клієнтом;
- (8) **цінність**⁴: комплексність та зміст взаємодії [8, С. 52 – 56].

Перелічені переваги е-комерції дозволяють також зрозуміти і її ризики: наприклад, серед величезної кількості інформації з різних джерел виникає потреба у достовірній, надійній інформації про продавця та його послуги/товари. У контексті кастомізації та персоналізації маркетингових повідомлень постає проблема поваги до права людини на приватність.

Шалева О.І. також виділяє такі підводні камені е-комерції як незахищеність даних, підвищена загроза комп'ютерних атак, складність ідентифікації суб'єктів операції, шахрайство, незнання іноземного правового регулювання та юридична невизначеність, розповсюдження порушень прав інтелектуальної власності тощо [9, С. 14].

На сучасному етапі розвитку е-комерція охоплює цілий комплекс різних правовідносин, що потребують врегулювання, наприклад, щодо чинності електронних документів, ідентифікації суб'єктів правочину та використання електронних підписів, укладення правочинів в електронній формі, реклами в інформаційно-телекомунікаційних системах, захисту прав споживачів, електронних розрахунків та захисту інформації тощо [20, С. 15].

1.2. Угода про асоціацію: характеристика та застосування у сфері е-комерції

1.2.1. Поняття, правова основа, зміст та цілі угод про асоціацію

⁴ Традиційні ринки та невеликі роздрібні магазини мають велику цінність взаємодії, пропонуючи персоналізований сервіс, особливу ауру та візуальні стимули для покупця. До появи е-комерції цінність взаємодії та обсяги продажів перебували у пропорційній залежності: зі збільшенням аудиторії зменшувалась цінність. Інструменти е-комерції (кастомізація, зв'язок із службою підтримки) дозволяють збільшити цінність взаємодії навіть в умовах великої аудиторії. [8, С. 54 – 55]

Розглядаючи Угоду про асоціацію між Україною та ЄС як основу для адаптації законодавства України до асquis ЄС, слід розуміти, що мова не йде про «асоційоване членство» у міжнародній організації, оскільки подібного інституту в ЄС не існує [22, С. 10]. Угоди про асоціацію між ЄС та третіми країнами є традиційним та одним з найважливіших інструментів (а то й «найвпізнаванішим брендом» [23, С. 216]) саме зовнішньої, а не внутрішньої політики ЄС [22, С. 9].

Угоди про асоціацію, у першу чергу, є торгівельними угодами. Всього існує три типи торговельних угод, які ЄС може укласти з іншими країнами:

Таблиця 1.2. Типи торговельних угод, які ЄС укладає із третіми країнами [24]

№	Тип угоди	Характеристика
1.	Митний Союз	<ul style="list-style-type: none"> у двосторонній торгівлі скасовує обов'язок зі сплати мита; для зовнішніх імпортерів встановлює спільні митні тарифи;
2.	Угоди про асоціацію, Угоди про стабілізацію, (Поглиблені та всеохопні) Угоди про ЗВТ та Угоди про економічне партнерство	<ul style="list-style-type: none"> скасовують обов'язок зі сплати мита або зменшують митні тарифи у двосторонній торгівлі;
3.	Угоди про партнерство та співробітництво	<ul style="list-style-type: none"> передбачають загальну основу для економічних відносин, та; не впливають на митні тарифи.

Саме угоди про партнерство та співробітництво започаткували договірні відносини між ЄС та країнами-учасниками СНД [25, С. 5]. Зокрема, УПС між ЄС та Україною була підписана 16 червня 1994 року та набула чинності 1 березня 1998 року [26, С. 7 – 8]. Згодом Україна як ключовий гравець ЄПС [27, С. 170] та стратегічний партнер ЄС [28, С. 257] стала першою країною Східного партнерства, з якою Союз почав перемовини щодо укладення нової Угоди про асоціацію (переговори розпочались у березні 2007 року та тривали до грудня 2011 року) [29, С. 5]. З огляду на це Угода про асоціацію з Україною часто розглядається як

модельна для регіонального співробітництва у рамках Східного партнерства [25, С. 4; 30, С. 23].

Для укладення угоди про асоціацію ЄС повинен мати відповідну правову підставу, передбачену ДЄС або ДФЄС, оскільки усі компетенції, якими володіє ЄС, передаються йому країнами-учасниками (ст. 5 (2) ДЄС) [31]. Такий підхід відображає сутність «принципу надання повноважень» (ст. 5 (2) ДЄС), який становить основу для компетенцій ЄС.

Можливість укласти угоди про асоціацію була передбачена для ЄЕС ще в Римському договорі 1957 року (ст. 238) [32]. З того часу змінились деякі процедурні моменти, проте зміст цього положення ніколи не зазнавав значних змін [22, С. 9]. На цей час аналогічне право ЄС укласти договори «про встановлення асоціації, що передбачає взаємні права та обов'язки, спільні дії та спеціальну процедуру», закріплене у ст. 217 ДФЄС [33].

У Лісабонському договорі 2007 року передбачили також положення про розвиток «особливих відносин» із сусідніми країнами (ст. 8 ДЄС), що підняло питання щодо його впливу та значення для практики укладення угод про асоціацію [22, С. 10].

Пітер Ван Ельсвеге та Шамон Меріджін зазначають, що положення ст. 8 мають радше політичне значення, не використовуються як окрема правова підстава для укладення міжнародних угод і не впливають на юридичну природу асоціації, хоч спочатку ст. 8 і розглядалась як можлива альтернатива асоціації [22, С. 13–14]. Угоди про асоціацію з європейськими країнами часто сприймаються як потенційний крок до членства в ЄС [34, С. 16], коли ж відсилки до «добросусідства» та «мирних стосунків на засадах співпраці» не мають нічого спільного із перспективою членства. Саме з цієї причини ст. 8 не використовується як окрема підстава для укладення договору: країни ЄПС не були зацікавлені у такому форматі. Зокрема, під час переговорів Україна рішуче заперечила проти будь-яких згадок «сусідства» та «сусідської держави» в тексті нової угоди з ЄС [22, С. 13]. Отже, ст. 217 ДФЄС залишається основною правовою базою для укладення угод про асоціацію.

Угода про асоціацію з Україною була укладена у формі змішаного договору на основі не лише традиційної ст. 217 ДФЄС, а й на підставі ст. 31 (1) та 37 ДЄС [35]. Останні уповноважують ЄС укладати міжнародні договори у сфері Спільної зовнішньої та безпекової політики [31; 33]. Таке розширення правової бази для укладення Угоди не змінює нічого з процедурної точки зору, оскільки укладення угоди про асоціацію і так потребує одностайного рішення Ради ЄС, проте може розглядатися як логічне продовження «тривалої біполярності» зовнішньої політики ЄС [22, С. 8]. Така практика є наслідком внесених Лісабонською угодою змін до процедури укладення міжнародних договорів від імені ЄС, і Угода про асоціацію з Україною є одним із перших прикладів її практичної реалізації [22, С. 9].

Крім того, Рада ЄС уклала торгівельну частину угоди на основі двох окремих рішень: щодо ст. 17 Угоди про асоціацію (Поводження з працівниками) та щодо решти тексту Угоди, додавши також ст. 79 (2) (b) до правової бази для укладення Угоди про асоціацію з Україною [36; 37]. Такий підхід пояснюється особливими статусом Сполученого Королівства та Ірландії у рамках повноважень ЄС щодо Простору свободи, безпеки та правосуддя [22, С. 9]: ці держави не брали участі у прийнятті рішення щодо ст. 17 Угоди з Україною, і відповідно воно не застосовується до них [37]. Водночас цей підхід може бути підданим критиці, адже ціль та зміст ст. 17 Угоди не відрізняються від цілей та змісту решти положень, а ст. 217 є достатньо широкою, щоб охопити також і положення про поведження з працівниками [29, С. 9].

Природа асоціації була пояснена у справі Демірел, в якій Європейський суд визначив, що така угода створює «особливі, привілейовані зв'язки із державою, що не є учасницею [ЄС], яка повинна, принаймні певною мірою, брати участь у системі [Союзу]» (пар. 9) [38]. При цьому, широке формулювання ст. 217 ДФЄС робить її максимально гнучкою та дозволяє ЄС будувати різні за змістом та обсягом відносини із третіми країнами [22, С. 11]. Як висловився Вальтер Хальштайн, перший президент Європейської комісії: «Асоціацією може бути будь-що поміж повним членством мінус 1% до угоди про торгівлю та співробітництво плюс 1%»⁵.

⁵ Наведено за: [34, С. 23]

Попри те, що ст. 217 ДФЄС надає достатньо широкі повноваження ЄС, майже всі угоди про асоціацію укладаються у формі «змішаних договорів», тобто не лише ЄС, а й держави-члени є самостійними учасниками угод [22, С. 15]. Такий підхід є радше політично зумовленим, зокрема, з огляду на широку сферу застосування та політичну важливість угод про асоціацію, а також бажання уникнути внутрішніх конфліктів щодо розподілу повноважень між інститутами ЄС та державами-членами [22, С. 15, 18 – 19].

Початково було лише два типи угод про асоціацію: ті, які готували треті країни до вступу в ЄС, та угоди із колишніми колоніями країн-учасниць [22, С. 22]. На сьогодні, угоди про асоціацію можна поділити та такі групи:

Таблиця 1.3. Типи угод про асоціацію з ЄС [22, С. 23]

Угоди з європейськими країнами		Привілейовані відносини з неєвропейськими країнами
Угоди, що готують до вступу в ЄС	Альтернативи членству в Союзі	
Угоди про асоціацію з Туреччиною та Грецією*	Європейська Економічна Зона (ЄЕЗ)	Країни Африки, Карибського басейну і Тихоокеанського регіону
Європейські Угоди*	Двостороння угода із Швейцарією	Країни Середземномор'я
Угоди про стабілізацію та асоціацію з Балканськими країнами	Країни Східного партнерства (Україна, Молдова, Грузія)	Чилі, Центральна Америка**, Меркосур***

* Втратили чинність.

** Застосовується частково, але ще не набрав чинності повністю.

*** У процесі підписання [39].

1.2.2. Особливості угод про асоціацію з країнами Східного партнерства та унікальність угоди з Україною

Угоди з Україною, Молдовою та Грузією є найновішим поколінням угод про асоціацію з ЄС, які були укладені у рамках ЄПС та Східного партнерства. Вони

стали вагомим оновленням двосторонніх відносин між ЄС та згаданими країнами, і попри наявність певних відмінностей, вони мають спільні характеристики, які відрізняють їх від інших типів асоціації [22, С. 30].

Угоди про асоціацію з країнами Східного партнерства є найбільш амбіційними та об'ємними угодами, які коли-небудь були укладені ЄС з третіми країнами, і охоплюють широкий спектр правовідносин [22, С. 30].

Особливо важливою частиною цих угод є намір створити поглиблені та всеохопні ЗВТ, що передбачають поступову та часткову інтеграцію України, Молдови та Грузії у внутрішній ринок ЄС. Такі ЗВТ означають далекосяжну лібералізацію торгівлі товарами і послугами та усунення нетарифних бар'єрів через спільну регуляторну політику [22, С. 30].

Ефективна імплементація цих угод забезпечується строгою умовністю (*conditionality approach*). У рамках угод про асоціацію з Україною, Молдовою та Грузією можна виокремити дві форми умовності [22, С. 30]. З однієї сторони, деякі положення угод стосуються зобов'язань асоційованих країн щодо спільних демократичних цінностей, верховенства права та поваги до прав людини та фундаментальних свобод, визначених у ст. 2 ДЄС, – тобто «ціннісної умовності» [23, С. 217]. З іншої сторони, частина поглибленої та всеохопної ЗВТ базується на «умовності доступу до ринку», яка передбачає, що додатковий доступ до певного сегменту ринку ЄС надається лише, якщо Рада асоціації вирішить, що зобов'язання відповідної країни із адаптації законодавства належно виконані. Друга форма умовності є унікальною особливістю для цього типу угод та ключовою характеристикою підходу ЄС до співробітництва з третіми країнами у рамках ЄПС та Східного партнерства [22, С. 30].

Важливо, що угоди про асоціацію з країнами Східного партнерства не є інструментами для вступу в ЄС [22, С. 30]. Зокрема, в угодах про асоціацію з Україною, Молдовою та Грузією дбайливо уникали будь-яких прямих згадок про перспективи членства, водночас дипломатично визнавши європейські прагнення та вибір згаданих країн [29, С. 10; 22, С. 30]. Таке розуміння підтверджується також

рішенням Європейської ради у відповідь на застереження, висловлені у контексті нідерландського референдуму щодо Угоди про асоціацію з Україною [40, С. 3].

Попри це, Угоди про асоціацію з країнами Східного партнерства не означають, що встановлені відносини не можуть розвиватися у майбутньому, зокрема зважаючи на положення преамбул цих угод і не те, що частина положень відображають формулювання ДЄС та Копенгагенських критеріїв вступу [22, С. 31].

Київ же сприймає Угоду про асоціацію з ЄС радше як крок до членства в ЄС, а не його альтернативу [41, С. 11]. І, безперечно, Угода про асоціацію між Україною та ЄС може слугувати інструментом для наближення України до членства у Союзі, адже поступова адаптація законодавства до норм і стандартів ЄС є ключовим елементом Угоди [28, С. 262], а саме умови та строки імплементації *acquis* ЄС державою-кандидатом є предметом переговорів про вступ до Союзу [4].

Серед усіх угод про асоціацію Угода з Україною є найамбіційнішою та найбільш всеохопною [23, С. 216]. Вона містить 7 розділів, 28 глав, 486 статей та 43 додатки сумарно на близько 1000 сторінках [22, С. 30].

Політична частина Угоди про асоціацію між Україною та ЄС була підписана 21 березня 2014 року, а її економічна частина – 27 червня 2014 року. Синхронна ратифікація Угоди ВРУ та Європейським Парламентом була здійснена 16 вересня 2014 року. Водночас у зв'язку із тривалим процесом ратифікації Угода набула чинності у повному обсязі лише 1 вересня 2017 року [42].

Роман Петров, Гійом Ван дер Лу та Пітер Ван Ельсுவеге визначають такі основні риси Угоди про асоціацію з Україною:

- (1) **всеохопність** та широка сфера застосування, у тому числі, у рамках Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС та Простору свободи, безпеки та правосуддя;
- (2) **комплексність** Угоди у контексті її всеохопності та амбіційності, зокрема намір створити Поглиблену та всеохопну ЗВТ, а також досягти широкомасштабного регуляторного зближення, у тому числі, шляхом встановлення інструментів для забезпечення єдиного підходу до трактування та ефективного застосування відповідного законодавства ЄС;

(3) строга умовність: як ціннісна, так і в рамках доступу до ринку [29, С. 2 – 3, 12 – 13].

Серед новел Угоди про асоціацію з Україною є також сильний наголос на далекоюсяжному регуляторному зближенні та можливість застосування *acquis* ЄС в українському правовому полі [23, С. 217].

Угода про асоціацію між Україною та ЄС охоплює широкий спектр питань: від торгівлі і питань, пов'язаних із нею, до співробітництва у сферах освіти, науки, культури, інформаційного суспільства, захисту довкілля, туризму та розвитку сільського господарства [2]. Серед важливих елементів угоди є і заснування бізнесу, торгівля послугами та пов'язані з е-комерцією питання [25, С. 14].

1.2.3. Місце е-комерції в угодах про асоціацію ЄС з Україною та іншими країнами

Зобов'язанням у сфері е-комерції присвячена частина 6 Глави 6 Розділу IV Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Зокрема, ч. 1 ст. 139 Угоди визначає, що Сторони Угоди, визнаючи, що *електронна торгівля розширює можливості ведення торгівлі в багатьох секторах*, домовилися *сприяти розвитку електронної торгівлі* між ними, зокрема шляхом співробітництва з питань, пов'язаних з електронною торгівлею.

Конкретні напрямки співпраці у сфері е-комерції визначено у ст. 140 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Відповідно до положень цієї статті, Сторони Угоди зобов'язуються підтримувати діалог з питань регулювання електронної торгівлі, зокрема щодо:

- а) визнання сертифікатів електронних підписів, виданих населенню, та сприяння розвитку послуг транскордонної сертифікації,
- б) відповідальності постачальників посередницьких послуг у зв'язку з переданням або зберіганням інформації,
- с) поводження з небажаними електронними комерційними повідомленнями,
- д) захисту споживачів у сфері електронної торгівлі,

е) будь-яких інших питань, які стосуються розвитку електронної торгівлі.

Крім цього, умови співпраці щодо частини окреслених у ст. 140 напрямків деталізовані в інших положеннях Угоди, зокрема підрозділ 2 Частини 3 Глави 9 Розділу IV Угоди встановлює умови обмеження відповідальності постачальників посередницьких послуг, а Глава 20 Розділу V визначає зобов'язання Сторін у сфері захисту прав споживачів.

Наявність положень про е-комерцію в угодах ЄС про асоціацію, економічне партнерство та ЗВТ свідчить про намір встановити тісну економічну співпрацю, а також залежить від розвитку релевантного *acquis* та доцільності врегулювання цих відносин у кожному конкретному випадку. До прикладу, положення про е-комерцію відсутні в угодах з Балканськими та Середземноморськими країнами, а також державами Тихоокеанського регіону (тут і далі в контексті аналізу положень про е-комерцію в угодах ЄС із третіми країнами див. додаток 2). Умови співпраці у сфері е-комерції також відсутні у договорах ЄС з країнами Африки, хоч сама е-комерція подекуди згадується у них як один з напрямків кооперації у рамках Котонуської угоди. Натомість питання е-комерції врегульовані в угодах з країнами Південної та Центральної Америки, державами-членами КАРІФОРУМу, Канадою, Японією, Сінгапуром, В'єтнамом, Південною Кореєю, а також з усіма членами Східного Партнерства.

В угодах, які містять положення про е-комерцію, напрямки співпраці повторюються з незначними відмінностями: почасти врегульовані питання визнання сертифікатів електронних підписів, відповідальності постачальників посередницьких послуг, поводження з небажаними електронними комерційними повідомленнями, захисту споживачів та захисту персональних даних у сфері е-комерції, розвитку безпаперової торгівлі. Ймовірно, у майбутньому такий перелік розширюватиметься із появою нових елементів *acquis*, що матимуть значний вплив на сферу е-комерції.

Такий уніфікований підхід до врегулювання питання е-комерції в договорах про асоціацію є одним із яскравих проявів ролі ЄС як глобального нормотворця [43, С. 557]. І хоч Ніколас Росс Сміт зазначає, що у межах цієї «нормативної владної

рольової ідентичності» ЄС може переслідувати власні економічні та політичні цілі [44, С. 595], роль ЄС як нормотворця у сфері е-комерції є особливо важливою у глобальному контексті. В е-комерції значення фізичних кордонів між державами нівелюється, а єдині правила допомагають резидентам різних країн взаємодіяти ефективніше та з більшою юридичною визначеністю. Саме тому міжнародне співтовариство шукає шляхів гармонізації законодавства у цій сфері [45, С. 135], і ЄС відіграє у цьому процесі важливу роль, зокрема, за допомогою інструменту асоціації.

1.3. *Acquis* ЄС: поняття та способи його транспозиції

1.3.1. *Поняття та характеристика acquis* ЄС

Як визначено у Глосарії ЄС, **acquis communautaire** (фр. доробок, надбання спільноти) або просто *acquis* – це сукупність спільних прав та зобов’язань, що є обов’язковими для усіх держав-учасниць ЄС [46]. Далі Глосарій перелічує такі елементи *acquis* як зміст, принципи та політичні цілі ДЄС та ДФЄС, законодавство, прийняте у рамках виконання ДЄС та ДФЄС, рішення Суду ЄС, декларації та резолюції, прийняті ЄС, заходи, що стосуються сфери спільної зовнішньої політики та безпеки, заходи, що стосуються сфери правосуддя та внутрішніх справ, міжнародні угоди, укладені ЄС з третіми країнами, та договори, укладені країнами ЄС між собою у сфері компетенції ЄС [46]. Тобто, *acquis* охоплює усі правові напрацювання ЄС за час його існування. Крім цього, хоч *acquis* ЄС часто вживається як синонім до законодавства ЄС [47, С. 2—3], воно є не лише правовим поняттям, а має ще політичний та конституційний виміри [48, С. 10].

Acquis є однією з найважливіших умов приєднання до Союзу. Для того, щоб вступити в ЄС, країни-кандидати зобов’язані прийняти усе наявне на відповідний момент *acquis* [46]. Наприклад, під час розширення ЄС у 2004 – 2007 роках усі країни-кандидати повинні були перекласти на свою мову та прийняти усю сукупність правового доробку ЄС, що становило близько 90 000 – 120 000 сторінок

тексту [49, С. 162]. Для країн-кандидатів *acquis* – це умова «візьми або залиш» («take it or leave it») [48, С. 3]: відступ від *acquis* ЄС є можливим лише в обмеженому обсязі та тільки у виняткових випадках [46].

Власне, поняття *acquis* з'явилося саме у рамках першого розширення Європейських Спільнот [48, С. 8]. З тих пір повне і безумовне прийняття *acquis* стало одним з «наріжних каменів» євроінтеграції [48, С. 3].

Концепт *acquis communautaire* є настільки важливим для ЄС, що Вейлер Йозеф називає його збереження «найсвященнішою короною з усіх» [50, С. 98]. Як пояснює Філіп Шміттер: «*Acquis communautaire* є одним із найсакральніших концептів [Європейських Спільнот], а тепер [і Європейського Союзу]. Він стосується загальної суми зобов'язань, що накопичились від заснування [Європейської Спільноти з вугілля та сталі] та втілені у незчисленних угодах та протоколах. До цього часу від будь-якої країни, що подається до ЄС, очікується прийняття як справи принципу відповідальності щодо виконання усіх цих зобов'язань, хоч під час фактичних переговорів про вступ можливим є відстрочення застосування деяких з них. Це спроектовано безпосередньо, щоб завадити будь-якому потенційному членові «скуповувати» свій власний набір зобов'язань» [51, С. 162].

Маастрихтський договір, підписаний 1992, визнавав «повне збереження *acquis communautaire*» однією з цілей Союзу (ст. В (6)) [52], але після набрання чинності Лісабонським договором збереження *acquis communautaire* більше не визначається ціллю ЄС [53]. Серед можливих причин для такої зміни є недоцільність статичної фіксації динамічного поняття *acquis*, а також бажання уникнути «будь-яких натяків на існування наднаціональної правової системи ЄС» [3, С. 23–24], що для країн-учасниць є важливим у контексті збереження їхнього суверенітету.

Будучи наріжним каменем правової системи ЄС, *acquis* у жодному разі не є скам'янілим чи незмінним поняттям. Радше цілком навпаки: *acquis* можна назвати «живим організмом» [48, С. 3], адже і Союз, що його створює та функціонує на основі акумульованих у ньому правил та принципів, не стоїть на місці. Наприклад,

на різних етапах розширення Союзу (у першу чергу з політичних міркувань) до *acquis* додавалися такі принципи як демократія та повага до прав і свобод людини, ринкова економіка та вільна конкуренція [48, С. 9].

Також неможливо сказати, що існувало чи існує певне єдине у своєму роді *acquis*. Динамізм *acquis* проявляється також у тому, що це поняття може вживатися у різних контекстах, від чого залежить і його значення [3, С. 15]. Наприклад, можна виокремити різні за своїм змістом та обсягом *acquis* вступу [47, С. 5], Шенгенський *acquis* [3, С. 22].

Різного значення *acquis* набуває і в зовнішніх та внутрішніх відносинах ЄС, через що Аміхай Маген називає його Дволиким Янусом [54, С. 362]. У внутрішній сфері *acquis* має на меті збереження накопиченої правової спадщини, коли у ж зовнішніх відносинах *acquis* є інструментом транспозиції цінностей і нормативних стандартів ЄС у треті країни, і обсяг відповідної транспозиції залежить від цілей відповідної угоди з третьою країною. Наприклад, у держави може бути зобов'язання імплементувати певне «секторальне *acquis*» [3, С. 16, 84, 93]. Як правильно підкреслює Муравйов В.І., для України (як і для інших країн) у контексті гармонізації законодавства недоречним було б застосування поняття *acquis* у його широкому значенні, адже імплементація усіх його елементів, у тому числі «м'якого» права вимагала б значних зусиль та коштів [55, С. 44–45].

Acquis у сфері внутрішніх відносин ЄС можна умовно поділити на такі елементи: базовий *acquis* (загальні принципи права ЄС, цілі та норми функціонування Союзу), міжнародні зобов'язання, сукупність правового доробку ЄС, а також «м'яке право» Союзу, що за умовчанням не має зобов'язального характеру [3, С. 35]. Базовий *acquis*, як зазначає П. Пескаторе, є ядром для сутності явища ЄС та вирізняє Союз як незалежну наднаціональну правову систему, а тому базовий *acquis* повинен бути збереженим за будь-яких умов [56, С. 370].

Що стосується співвідношення понять *acquis communautaire* та *acquis* Союзу (або ЄС), то на думку Петрова Р.А. після створення єдиноопорного ЄС на основі Лісабонського договору відбулась трансформація одного поняття в інше [3, С. 66]. Отож, у контексті зовнішніх відносин ЄС з третіми країнами можна говорити про

імплементацию *acquis* ЄС відповідно до домовленостей та обсягів, закріплених у конкретній угоді. Саме це і відображено у преамбулі Угоди про асоціацію між ЄС та Україною, відповідно до якої сторони зобов'язуються забезпечувати поступову адаптацію законодавства України до *acquis* ЄС відповідно до напрямів, визначених в Угоді.

Важливо, що *acquis* ЄС у внутрішній та зовнішній сферах перебувають у тісній взаємодії. Яскравим прикладом цьому є відсутність положень про співпрацю у сфері е-комерції в угодах про асоціацію між ЄС та Балканськими країнами. Такі положення могли з'явитися тільки після появи відповідних елементів *acquis* у самому Союзі. Першим в ЄС актом зобов'язального характеру у цій сфері стала Директива ЄС про е-комерцію, яка була прийнята у червні 2000 року [57]. Першою серед Балканських країн, з якою ЄС уклав угоду про асоціацію, стала Македонія (угода підписана у 2001 році) [58]. Питання е-комерції не було охоплене у цій угоді з огляду на стислі строки переговорів (квітень – листопад 2000 року) [59], що відбувались паралельно із прийняттям Директиви про е-комерцію (червень 2000 року) [57]. Надалі ж, хоч підписання угод про асоціацію з іншими Балканськими країнами відбулось значно пізніше (у 2006 році із Албанією [60], у 2007 із Чорногорією [61], у 2008 із Боснією і Герцеговиною [62] та Сербією [63], у 2015 із Косово [64]), питання е-комерції не було додане до них (див. додаток 2) з огляду на уніфікований регіональний підхід ЄС до співпраці з цими країнами [65].

1.3.2. Сутність процесу імплементації або транспозиції *acquis* ЄС

Як зазначає Медведєв Ю.Л., для позначення процесу виконання норм міжнародного права у науковій літературі та нормативно-правових актах найчастіше застосовують поняття імплементації [66, С. 130]. Наприклад, у наказі Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України імплементація визначена як здійснення, виконання державою міжнародних правових норм (п. 2) [67].

Згідно із визначенням, наведеним в Енциклопедії міжнародного права за редакцією Шемшученка Ю. С. та Денисова В.Н., «імплементация норм міжнародного права (від лат. *implere* - наповнювати, досягати, виконувати, здійснювати) — цілеспрямована організаційно-правова діяльність держав, що здійснюється індивідуально, колективно або в рамках міжнародних організацій, з метою реалізації своїх міжнародно-правових зобов'язань...Механізм імплементации міжнародно-правових норм включає в себе систему правових та інституційних засобів, що використовуються суб'єктами міжнародного права на міжнародному та національному рівнях» [68, 511—512].

Водночас у контексті євроінтеграції можна також говорити про дещо вужче поняття імплементации як процесу транспонування актів законодавства ЄС, зокрема створення порядку та процедур їхнього впровадження (імплементация у вузькому сенсі). Цей процес також охоплює тлумачення, практику застосування, забезпечення дотримання та виконання норм права, які відповідають європейському праву, органами державної влади (імплементация у широкому сенсі) [69].

У такому розумінні імплементация є синонімічним терміном до транспозиції (лат. «*transposotio*» – перенесення, транспортування, перестановка). Відповідно під транспозицією слід розуміти процес перенесення *acquis* ЄС у правові системи третіх країн задля «зближення», «адаптації», «гармонізації», «уніфікації» законодавства такої країни із відповідними елементами *acquis* ЄС, для чого можуть використовуватися різні методи та способи. Отож, «транспозиція» є загальним терміном щодо таких спеціальних понять, як «зближення», «адаптація», «гармонізація», «уніфікація» [70, С. 21–22]. У цій роботі поняття «імплементация» та «транспозиція» вживаються взаємозамінно.

Обсяги транспозиції *acquis* ЄС у правову систему третьої країни залежать від способів, що конкретизуються у положеннях відповідної угоди між ЄС та третьою країною, коли ж сама техніка перенесення норм, у першу чергу, є вибором країни-реципієнта.

1.3.3. Способи транспозиції *acquis* ЄС у правові системи третіх країн

Петров Р.А. виокремлює такі матеріальні та процесуальні способи транспозиції *acquis* ЄС у законодавство третіх країн:

I. Матеріальні способи транспозиції *acquis*:

a. Транспозиція фіксованих елементів *acquis*

Такий спосіб передбачає наявність у відповідній міжнародній угоді ЄС чіткого переліку елементів *acquis*, що підлягають застосуванню або імплементації. Відповідний перелік фіксується на етапі підписання угоди, але також він може розширюватися у майбутньому. Транспозиція фіксованих елементів *acquis* є характерною для угод, що мають на меті встановлення тісних відносин між ЄС та третьою країною в економічній та політичній сферах, наприклад, створення ЗВТ [3, 198].

Важливо, що фіксація переліку елементів *acquis* не означає ідентичного застосування у правовій системі третьої країни: правозастосування таких елементів повинне відповідати цілям та завданням відповідної угоди [3, 199].

b. Транспозиція динамічного *acquis*

Динамічна природа *acquis* потребує особливих способів забезпечення відповідності правового регулювання у визначених угодою сферах. При цьому, постійне коригування списків фіксованих елементів *acquis* не можна назвати ефективним вирішенням проблематики постійного розвитку *acquis* ЄС. Процес зближення законодавства також повинен бути динамічними та йти в ногу із відповідними реформами в ЄС [28, 262]. Серед найпоширеніших способів транспозиції динамічного *acquis* ЄС Петров Р.А. виділяє такі:

i. Гомогенність;

Гомогенність законодавства є надзвичайно складним в реалізації способом транспозиції, який не набув поширення у зовнішніх відносинах ЄС. Єдиною угодою, що має на меті гомогенність законодавства сторін є Угода про ЄП. Вона передбачає (1) одночасну інкорпорацію нових елементів *acquis* у визначених сферах, а також (2) вимогу однакового тлумачення інкорпорованих елементів. На

практиці це забезпечується постійною співпрацею на базі Спільного комітету ЄЄП та своєчасним внесенням поправок до додатків Угоди. Крім Угоди про ЄЄП, елементи гомогенності присутні також у Договорі про Енергетичне Співробітництво [3, С. 201 – 202, 207 – 208].

ii. Гармонізація законодавства;

Процес гармонізації законодавства третьої країни з *acquis* ЄС може забезпечуватися «жорсткими» (що мають зобов'язальний характер) або «м'якими» (що не мають юридичної сили) зобов'язаннями. Характер таких зобов'язань визначається конкретними формулюваннями. Наприклад, жорсткі зобов'язання передбачають вживання таких формулювань як «забезпечує», «вживає необхідних заходів», «зобов'язується» тощо. Крім цього, жорсткі зобов'язання, як правило, супроводжуються вимогами щодо строків їхнього виконання. Натомість м'які зобов'язання не передбачають конкретних термінів реалізації та радше створюють основу для можливої співпраці сторін у певних сферах [3, 209–210].

iii. Зближення законодавства;

Механізм зближення законодавства є найбільш розповсюдженим інструментом транспозиції *acquis* ЄС у правові системи третіх країн. Положення про зближення законодавства відрізняються від інструменту гармонізації з огляду на таке:

- (1) Вони є окремим типом положень, що можуть мати зобов'язальний характер, або ж ні;
- (2) Вони мають характерну структуру та формулювання, які можна знайти у всіх зовнішніх угодах між ЄС та третіми країнами;
- (3) Положення про зближення, як правило, є згрупованими в окремий розділ під заголовком «Законодавче зближення/співробітництво».
- (4) Метою таких положень є добровільне зближення законодавства третьої країни із відповідним *acquis* ЄС [3, С. 217].

Важливою рисою положень про зближення законодавства є те, що вони підлягають постійному перегляду та внесенню змін, що відображає розвиток

політичних відносин між ЄС та відповідною третьою країною. Крім цього, такі положення є дуже тісно пов'язаними із цілями та завданнями угоди [3, С. 224].

iv. Взаємне та одностороннє визнання законодавства і стандартів

Угоди про взаємне визнання між ЄС та третіми країнами є альтернативним інструментом для транспозиції *acquis* ЄС: вони передбачають взаємне визнання належності правового регулювання у певних сферах (наприклад, у сферах стандартизації та контролю якості) задля лібералізації торгівлі та усунення адміністративних перешкод для ведення транскордонного бізнесу. Угоди про взаємне визнання, як правило, укладаються із високорозвиненими країнами, що є стратегічними партнерами ЄС (США, Австралія, Канада). При цьому, укладення таких є можливим лише за умови безумовної довіри не лише до наявного правового регулювання у відповідних країнах, а й до ефективності практики правозастосування контролюючими органами. У світлі цього, механізм взаємного визнання може назвати одним із найскладніших в реалізації матеріальним способом транспозиції [3, 225–227].

Крім механізму взаємного визнання в ЄС також існує інструмент одностороннього визнання належності правового регулювання третьої країни для певних цілей. Наприклад, у сфері захисту персональних даних Європейська Комісія має право прийняти рішення про визнання адекватним рівня захисту персональних даних у певній країні. Це дозволяє європейським компаніям передавати персональні дані у ці країни без зобов'язання вживати додаткових заходів захисту [71]. Яскравим прикладом транспозиції *acquis* ЄС у цьому контексті є Щит конфіденційності між ЄС та США та Рамкова угода про захист даних між ЄС та США: рішення Європейської Комісії щодо адекватності рівня захисту персональних даних в США стосується лише компаній, що отримали сертифікат відповідності Щиту конфіденційності між ЄС та США, тобто тих, хто дотримується диктованих ЄС правил [72].

Матеріальні способи транспозиції можуть передбачати як прийняття третьою країною національного законодавства, що відповідає правовим нормам ЄС, або ж

приєднання третьої країни до певної міжнародної угоди. Другий варіант є радше доповненням до першого, адже міжнародні угоди, як правило, є доволі загальними і потребують конкретизації на національному рівні [73, С. 15].

Що стосується транспозиції *acquis* ЄС у сфері е-комерції у правову систему України, то на перший погляд Угода про асоціацію між Україною та ЄС встановлює м'які зобов'язання щодо гармонізації. Зокрема, ст. 140 Угоди передбачає підтримання діалогу із питань регулювання е-комерції між Сторонами, а також вказує на можливість (але не обов'язок) співробітництва у формі обміну інформацією та впровадження відповідного законодавства. Проте питання е-комерції перетинаються і з іншими напрямками співпраці (наприклад, інформаційне суспільство, інтелектуальна власність тощо). У результаті, м'які зобов'язання у сфері е-комерції доповнюються положеннями про зближення законодавства та обов'язками України щодо імплементації фіксованих елементів *acquis* ЄС (див. додаток 3). Тобто імплементація *acquis* ЄС у сфері е-комерції є обов'язком, а не правом України.

Крім матеріальних способів транспозиції *acquis* у правові системи третіх країн, ЄС використовує і процесуальні інструменти:

II. Процесуальні способи транспозиції *acquis* ЄС

а. Участь у законодавчих процедурах ЄС (формальна або неформальна);

Прикладом найскладніших процесуальних механізмів залучення третіх країн до процесу прийняття рішень ЄС є Угода про ЄЕП, що пояснюється обов'язком Ліхтенштейну, Норвегії та Ісландії забезпечити гомогенність законодавства із *acquis* ЄС. Важливо, що Угода про ЄЕП не передбачає права країн ЄАВТ брати участь в ухваленні рішень. Водночас жодна із зовнішніх угод ЄС не вирізняється таким рівнем співпраці на етапі прийняття рішень інституціями ЄС [3, С. 229–232].

Прикладами неформальної участі у процесі прийняття рішень також є Туреччина у рамках митного союзу, а також Швейцарія у контексті укладених секторальних угод з ЄС. Інші зовнішні угоди ЄС не передбачають такої

можливості, тож розробка та прийняття нових елементів *acquis* залишається прерогативою країн-учасниць ЄС [3, 233–235].

б. Обмін інформацією;

Серед процесуальних способів транспозиції обмін інформацією є одним із найбільш розповсюджених [3, С. 237]. Обсяги та зміст співробітництва у формі обміну інформацією залежать від цілей та завдань зовнішньої угоди. Наприклад, для угод, що передбачають тісну економічну співпрацю характерним є наявність обов'язкової процедури обміну інформацією (Угода про ЄЕП, секторальні угоди із Швейцарією, Анкарська угода). Натомість угоди про асоціацію, розвиток і співробітництво часто передбачають не обов'язок, а лише можливість сторін співпрацювати у такий спосіб (процедура «інформаційного сприяння») [3, 242].

На практиці обмін інформацією є радше одностороннім наданням інформації третій країні у рамках «просвітницької» діяльності ЄС [3, 243].

У сфері е-комерції Угода про асоціацію між Україною та ЄС передбачає можливість обміну інформацією щодо захисту прав споживачів (ст. 416), а також щодо нормативного регулювання е-комерції (ч. 2 ст. 140).

с. Технічна, адміністративна та фінансова підтримка від ЄС;

Транспозиція *acquis* ЄС може відбуватися за технічної, адміністративної або ж фінансової підтримки від ЄС. Вона може надаватися у рамках певних програм: (1) тематичних (наприклад, Європейська ініціатива в сфері демократії і прав людини) чи (2) географічних (TACIS – для країн СНД, MEDA для європейсько-середземноморських країн тощо), або ж відповідно напрямків, визначених угодою з третьою країною [3, С. 243, 249]. Наприклад, в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС технічна та/або адміністративна допомога передбачена у митній сфері (ст. 80 – 82) та сфері державних закупівель (ч. 2 ст. 153). Крім цього, технічна допомога надається Україні у рамках ЄПС [74].

Наостанок слід зауважити, що транспозиція *acquis* ЄС потребує обов'язкового врахування особливостей національної правової системи країни-реципієнта, її правових надбань та правової культури. Аби досягти реальних результатів, слід надавати перевагу «єдності та гармонії у різноманітті», аніж

«конвергенції та інтеграції шляхом знищення розбіжностей» [75, С. 215, 221]. Тому, з точки зору техніки розробки нормативно-правових актів не є рекомендованим метод «прямого копіювання», адже це може призвести до створення «мертвих» норм. Він може бути доцільним лише в окремих випадках, наприклад, при транспозиції положень регламентів ЄС, що містять велику кількість технічних норм [76, С. 17].

Для цілей правового регулювання під е-комерцією слід розуміти здійснення комерційних трансакцій з купівлі-продажу товарів або послуг, які, як правило, надаються оплатно, за умови, що, як мінімум, розміщення замовлення щодо таких товарів або послуг відбувається за допомогою комп'ютерних мереж (у т.ч. Інтернету). Сфера е-комерції характеризується стрімкими темпами росту, а також особливими саме для цієї сфери проблемами захисту прав та інтересів учасників комерційних операцій, що зумовлює необхідність спеціального правового регулювання.

Угода про асоціацію між Україною та ЄС є масштабною та амбіційною платформою для інтеграції України в економічний та ціннісний простір ЄС. Вона характеризується всеохопністю, комплексністю та строгою умовністю: як ціннісною, так і доступу до ринку. При цьому, однією з умов подальшого доступу України до внутрішнього ринку ЄС є належна імплементація *acquis* ЄС у правову систему України згідно з положеннями Угоди про асоціацію з ЄС. Е-комерція є одним із важливих напрямків співпраці України та ЄС відповідно до Угоди.

Acquis ЄС є комплексним та динамічним поняттям, зміст якого може змінюватися залежно від сфери його застосування: у тому числі у контексті використання у внутрішніх та зовнішніх відносинах ЄС. Водночас, як це продемонстровано на прикладі із Балканськими країнами, динамічність «внутрішнього» *acquis* ЄС має тісний зв'язок із умовами зовнішніх угод ЄС із третіми країнами. У рамках зовнішніх відносин між ЄС та Україною обсяг *acquis*

ЄС, що підлягає транспозиції, слід визначати відповідно до цілей та завдань Угоди про асоціацію.

Хоч напрямки регуляторної співпраці у сфері е-комерції визначені як м'які зобов'язання щодо гармонізації, усі вони перетинаються із обов'язками України щодо наближення законодавства в інших сферах (таких як інтелектуальна власність, інформаційне суспільство та захист прав споживачів). У світлі цього, транспозиція *acquis* ЄС у сфері е-комерції є обов'язком, а не правом України, при виконанні якого необхідно враховувати національний контекст.

РОЗДІЛ 2 ВИКОНАННЯ УКРАЇНОЮ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЩОДО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ACQUIS ЄС У СФЕРІ Е-КОМЕРЦІЇ: АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ТА НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Показники щодо виконання Україною положень Угоди про асоціацію з ЄС показують негативну тенденцію погіршення [77]. Зокрема, у 2019 році жодного поступу не відбулось у секторі захисту прав споживачів [78, С. 10], що є одним із напрямків співпраці у сфері е-комерції. У світлі такої тенденції у цьому розділі буде проаналізоване виконання Україною її обов'язків щодо адаптації законодавства у сфері е-комерції до *acquis* ЄС та будуть визначені напрямки вдосконалення. Аналіз буде проведено відповідно до напрямків співпраці у сфері е-комерції, визначених у ст. 140 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а саме щодо визнання сертифікатів електронних підписів та сприяння розвитку послуг транскордонної сертифікації, відповідальності постачальників посередницьких послуг, поводження з небажаними електронними комерційними повідомленнями та захисту споживачів у сфері е-комерції.

2.1. Транспозиція спеціального *acquis* ЄС у сфері е-комерції у правову систему України

Спеціальним актом, що регулює питання е-комерції в ЄС є Директива про е-комерцію. Саме вона регламентує відносини у таких напрямках як відповідальність постачальників посередницьких послуг та поводження з небажаними електронними комерційними повідомленнями, а також ряд інших важливих для е-комерції питань. Директива була прийнята у 2000 році [57], і її головною метою було надати юридичної визначеності учасникам відповідних правовідносин та усунути бар'єри для транскордонної співпраці у межах Союзу [79].

Зобов'язання України адаптувати своє законодавство до норм Директиви про е-комерцію передбачене у Доповненні XVII-3 до Угоди [80], що деталізує питання

наближення законодавства галузі регулювання інформаційного суспільства і електронних комунікацій (ст. 394 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС).

Згідно із цим Доповненням положення Директиви повинні бути впроваджені протягом 3-ьох років з дати набрання чинності Угодою про асоціацію. На виконання цього обов'язку [81] 3 вересня 2015 року був прийнятий Закон України «Про електронну комерцію», який набув чинності 30 числа того ж місяця [82].

У рамках оцінки результатів транспозиції Директиви про е-комерцію у законодавство України слід враховувати природу цього акта з точки зору правової системи ЄС. Директивою у Союзі називається акт, що має на меті визначення певної цілі правового регулювання внутрішнього ринку Союзу, проте не має прямої сили, а лише визначає строк для країн-учасниць ЄС щодо імплементації її норм. Тобто директива визначає результат, якого має бути досягнуто, проте не регулює питання шляхів досягнення такого результату, – останнє залишається на розсуд країн-учасниць ЄС [83; 84]. Отож, основним при імплементації норм директиви є досягнення визначеної нею мети [85, С. 9], коли ж країни-учасниці Союзу мають певний простір обрання відповідного способу досягнення такої мети. Для України ця свобода рішень є ще більшою, адже наша держава не має членства в ЄС [76, С. 17]. Водночас, на думку авторки, для України важливим є максимальне наближення свого законодавства до положень визначених Угодою про асоціацію директив, адже тільки у такий спосіб можна досягти належного виконання положень Угоди заради досягнення її цілей.

2.1.1. Підходи до визначення сфери нормативного регулювання е-комерції в Україні та ЄС

Як проілюстровано у таблиці 2.1 нижче Директива про е-комерцію та Закон України «Про електронну комерцію» мають різну сферу застосування.

Таблиця 2.1 Сфера застосування Директиви про е-комерцію та Закону України «Про електронну комерцію»

Директива про е-комерцію	ЗУ «Про електронну комерцію»
<p>Регулює відносини, що виникають у сфері надання послуг інформаційного суспільства з метою забезпечення їхнього вільного обігу між державами-членами (ст. 1).</p> <p style="text-align: center;">***</p> <p>Послуги інформаційного суспільства (information society services) – будь-які послуги, що зазвичай надаються за винагороду, дистанційно, за допомогою електронних засобів та на індивідуальний запит отримувача послуг (ст. 1(2) Директиви 98/34/ЄС⁶) [86].</p>	<p>Регулює правові відносини у сфері електронної комерції під час вчинення електронних правочинів (ч. 1 ст. 1).</p> <p style="text-align: center;">***</p> <p>Електронна комерція - відносини, спрямовані на отримання прибутку, що виникають під час вчинення правочинів щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснені дистанційно з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, внаслідок чого в учасників таких відносин виникають права та обов'язки майнового характеру (п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону).</p>

У загальному Закон має ширше застосування, ніж Директива ЄС, проте у дечому він навпаки створює бар'єри, які відсутні у Директиві.

Директива про е-комерцію врегульовує лише послуги, що повністю надаються, доставляються та приймаються в електронному вигляді (ст. 1 Директиви 98/34/ЄС). Як пояснено у преамбулі Директиви про е-комерцію (п. 18 преамбули), прикладами таких послуг є продаж товарів онлайн, а також послуги, які можуть надаватися *і без винагороди* безпосередньо від отримувача такої послуги, у тому числі, послуги з надання інформації або ж комерційних повідомлень онлайн, послуги з надання доступу до даних та їхнього пошуку, послуги з передання інформації, доступу до комунікаційних мереж, послуги зі зберігання інформації. Зокрема, послугою інформаційного суспільства є надання

⁶ Втратила чинність і була замінена Директивою 2015/1535, проте в останній визначення інформаційних послуг не змінилось [87].

відео на запит (Video on Demand – VOD) через потокову платформу на кшталт сервісу Netflix.

Світло на трактування послуг інформаційного суспільства проливає судова практика Суду ЄС. Зокрема, у справі *Parasavvas* було встановлено, що поняття послуг інформаційного суспільства охоплює також «надання інформаційних послуг онлайн, за які надавач послуг отримує винагороду не від отримувача послуг, а за допомогою доходу, який приносить розміщена на вебсайті реклама» (§ 30) [88].

Аналогічний висновок викладений і у справі *Mc Fadden v. Sony Music*, що стосувалась порушення інтелектуальної власності, яке було вчинено з використанням бездротової локальної мережі (WLAN) продавця світлових та звукових систем. Доступ до Інтернету у цій мережі надавався безкоштовно, аби привернути увагу потенційних покупців. Пан Макфадден, продавець, стверджував, що він повинен бути звільнений від відповідальності як постачальник послуг інформаційного суспільства на основі положень Директиви про е-комерції, тож перед місцевим судом стояло питання, чи застосовується Директива до діяльності пана Макфаддена (§ 22–26). Суд підтвердив, що надання безкоштовного доступу до Інтернету з метою просування товарів чи послуг продавця охоплюється поняттям інформаційних послуг (§ 43) [89].

Відтак, Директива про е-комерцію застосовується до послуг, що повністю надаються онлайн, які можуть бути як оплатними, так і безоплатними для отримувача послуг, і які є частиною комерційної діяльності надавача послуг.

Натомість Закон України застосовується до відносин, які спрямовані на отримання прибутку і виникають під час укладення електронного правочину, який, однак, може виконуватися як онлайн, так і офлайн. Наприклад, український закон охоплює діяльність інтернет-магазинів, що розміщують інформацію про певні товари, які споживач може замовити онлайн, проте доставка яких відбувається за допомогою традиційних способів. Видається, що таке розширення сфери застосування відповідає сучасному стану речей, не суперечить меті Директиви про е-комерцію і є радше позитивним внеском. Водночас, вимога про те, що відносини в е-комерції повинні бути спрямованими на отримання прибутку не відповідає

підходів Директиви ЄС і створює проблему для тлумачення і правозастосування норм Закону. Зокрема, незрозуміло, чи спрямування на отримання прибутку має бути присутнім у контексті кожного окремого правочину, чи загально діяльність продавця повинна мати на меті отримання винагороди? Чи повинен сплачувати таку винагороду безпосередній отримувач послуги чи товару?

До прикладу, під питанням є застосування закону до діяльності платформи, частина послуг якої є доступна безкоштовно, а частина надається оплатно. У зоні невизначеності також перебувають соціальні мережі, монетизація яких відбувається за допомогою реклами, а всі послуги із передання та зберігання даних на них надаються користувачам безкоштовно.

На недоліки із визначенням сфери застосування Закону «Про електронну комерцію» звертало уваги і Головне юридичне управління Апарату ВРУ, коли коментувало тодішній проєкту Закону. Зокрема у їхньому висновку зазначається, що визначення е-комерції «вкрай розмите та не розкриває суті предмету правового регулювання законопроекту, оскільки будь-яка підприємницька діяльність в Україні здійснюється із використанням інформаційно-телекомунікаційних систем. Крім того, з даного визначення випливає, що прибуток отримують всі учасники відносин у сфері електронної комерції, якими є, в тому числі й покупці» [90, С. 1]. З огляду на це, визначення е-комерції в українському законодавстві суперечить вимогам принципу юридичної визначеності, що є елементом верховенства права [90, С.1].

Проте на цьому проблема із визначенням сфери застосування Закону України «Про електронну комерцію» не завершується. У п. 9 ч. 1 ст. 3 Закону також наводиться визначення інформаційних електронних послуг, якими є *платні або безоплатні* послуги щодо оброблення та зберігання інформації, що надаються дистанційно з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем за індивідуальним запитом їх одержувача.

Таке визначення є спробою ввести у Закон поняття послуг інформаційного суспільства з Директиви. Проте воно безпідставно звужує такі послуги лише до оброблення та зберігання інформації, що суперечить не лише Директиві, а й іншим

положенням Закону України «Про електронну комерцію», зокрема, наведеному у ст. 4 значно ширшому переліку інформаційних електронних послуг. Врешті, те, що інформаційні електронні послуги можуть бути як платні, так і безоплатні, складно узгоджується із сферою застосування закону до е-комерції, яка за визначенням завжди повинна бути спрямована на отримання прибутку, а також не відповідає підходові Директиви. Остання все ж вимагає, щоб послуги інформаційного суспільства були частиною комерційної діяльності надавача послуг, а не просто надавалися безкоштовно (наприклад, для цілей благодійності).

Недосконала законодавча техніка також призвела до того, що відповідно до ст. 1 Закону «Про електронну комерцію» він застосовується тільки *під час* вчинення електронних правочинів у сфері е-комерції. Водночас сам закон регулює питання не лише щодо вчинення електронних правочинів, а й інші відносини, які можуть передувати вчиненню цих правочинів, стосуватися виконання цих правочинів, виникати опісля, або ж узагалі бути допоміжними (посередницькими) щодо них. Крім цього, визначення е-комерції та електронного правочину частково повторюють одне одного, що не відповідає вимогам законодавчої техніки.

В законі існують й інші недоліки та суперечності. Зокрема, Катинська Л.Р. наголошує, що термінологія із закону «Про електронну комерцію» не узгоджується із понятійним апаратом Цивільного кодексу України, який послуговується термінами письмової або електронної *форми* правочину, коли ж у Законі мова йде про електронний правочин та договір [91, С. 167]. Ба більше, ст. 5 Закону містить такий принцип як «однаковість юридичної сили електронних правочинів та правочинів, укладених в іншій формі, передбаченій законодавством». У такий спосіб Закон одночасно прирівнює юридичну силу електронних правочинів до правочинів як в усній, так і в письмовій формі, що є абсурдним [91, С. 167].

Отож, висновок Головного юридичного управління щодо законопроекту залишається актуальним і для чинного Закону «Про електронну комерцію»: «[закон] не містить завершеного правового механізму реалізації запропонованих норм, що призведе до колізій законодавчих норм та неповноти правового

регулювання відповідної сфери відносин, дозволяє посадовим особам правозастосовних органів на власний розсуд тлумачити норми законів» [90, С. 3].

На думку авторки, коректне визначення сфери застосування Закону України «Про електронну комерцію» має фундаментальне значення для належної транспозиції та для досягнення мети, визначеної Директивою про е-комерцію, а саме вільного обігу послуг інформаційного суспільства (ч. 1 ст. 1). Описаний вище перелік недоліків Закону України «Про електронну комерцію» свідчить про потребу ґрунтовного доопрацювання цього Закону з метою приведення його у відповідність до положень Директиви про е-комерцію та усунення допущених помилок. Серед іншого, сфера застосування Закону повинна бути чітко сформульована у спосіб, що охоплює послуги інформаційного суспільства згідно із положеннями Директиви про е-комерцію.

2.1.2. Відповідальність постачальників посередницьких послуг

Україна зобов'язана встановити правила про відповідальність постачальників посередницьких послуг відповідно до європейських стандартів не лише у рамках обов'язку щодо імплементації Директиви про е-комерцію, а й відповідно до положень ст. 244 – 249 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, що стосуються захисту інтелектуальної власності. При цьому, строк для імплементації становив 18 місяців з дати набрання чинності Угодою про асоціацію між Україною та ЄС (ст. 249).

Згідно із положеннями ст. 244 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС правила щодо відповідальності постачальників посередницьких послуг мають на меті забезпечити вільний обіг інформаційних послуг і в той самий час захищати права інтелектуальної власності у цифровому середовищі.

Як Директива про е-комерцію, так і Угода про асоціацію між Україною та ЄС передбачають три випадки звільнення від відповідальності постачальників послуг інформаційного суспільства:

1) Простий посередник: від відповідальності за передану інформацію звільняється постачальник послуг із передання інформації через комунікаційну мережу та надання доступу до такої мережі, якщо він є простим посередником, який а) не ініціює передання, б) не вибирає одержувача; і с) не вибирає та не модифікує інформацію, що передається (ч. 1, 2 ст. 12 Директиви, ч. 1, 2 ст. 245 Угоди).

2) Кешування: постачальник послуги передання через комунікаційну мережу інформації, наданої одержувачем послуги, за визначених умов, звільняється від відповідальності за автоматичне, проміжне і тимчасове зберігання інформації, якщо воно здійснюється з єдиною метою – зробити більш ефективною наступне передання інформації іншим одержувачам послуги на їхню вимогу (ч. 1 ст. 13 Директиви, ч. 1 ст. 246 Угоди).

3) Хостинг: постачальник послуг зберігання інформації звільняється від відповідальності за інформацію, яка зберігається на вимогу одержувача послуги, якщо а) йому фактично не відомо про незаконну діяльність або інформацію, а щодо позову про відшкодування збитків йому невідомо про факти або обставини, з яких випливає незаконна діяльність або інформація; або б) постачальник після одержання таких відомостей діє оперативно, щоб видалити або зробити неможливим доступ до інформації (ч. 1 ст. 14 Директиви, ч. 1 ст. 247 Угоди).

Звільнення від відповідальності застосовується, якщо діяльність постачальника послуг інформаційного суспільства має суто технічний, автоматичний та пасивний характер, що означає, що постачальник не має ані знань, ані контролю щодо інформації, яка передається або зберігається (п. 42 преамбули Директиви, примітка 1 до ст. 244 Угоди). Саме на цей критерій звертає увагу Суд ЄС, зокрема, у справах Google France і Google (§ 114) [92] та L'Oréal та інші (§ 113) [93]. При цьому, як було встановлено в обох цих справах, те, що постачальник отримує винагороду за надання відповідних послуг, визначає умови оплати чи надає загальну інформацію своїм клієнтам, не позбавляє постачальника права на звільнення від відповідальності (Google France і Google (§ 116) [92], L'Oréal та інші (§ 115) [93]). Натомість, важливою може бути роль постачальника у написанні

комерційного повідомлення, що супроводжує рекламне покликання, чи в обранні ключових слів такого повідомлення (Google France і Google (§ 118) [92]).

Хоч положення про звільнення від відповідальності постачальників посередницьких послуг в тексті Угоди про асоціацію стосується лише порушень прав інтелектуальної власності (ст. 244), Суд ЄС встановив, що обмеження відповідальності згідно із Директивою може застосовуватися і інших випадків настання відповідальності, зокрема відповідальності за дифамацію (§ 50 у справі *Parasavvas* [88]). Відтак, беручи до уваги, що згідно із Доповненням XVII-3 до Угоди про асоціацію з ЄС Україна зобов'язана повністю імплементувати Директиву про е-комерцію, в межах української правової системи положення про звільнення від відповідальності постачальників послуг проміжного характеру має застосовуватися згідно із практикою Суду ЄС.

Крім цього Директива про е-комерцію та положення Угоди про асоціацію передбачають, що постачальники послуг проміжного характеру не повинні мати обов'язку здійснювати моніторинг інформації, яку вони передають або зберігають, ні загального зобов'язання активно шукати факти або обставини, які вказують на незаконну діяльність (ч. 1 ст. 15 Директиви, ч. 1 ст. 248 Угоди). Проте у законі України «Про електронну комерцію» не має жодної згадки про відсутність загального обов'язку постачальників послуг проміжного характеру здійснювати такий моніторинг.

Крім цього, у ст. 9 Закону «Про електронну комерцію», що стосується звільнення від відповідальності постачальників посередницьких послуг, можна виокремити такі недоліки:

(1) Закон некоректно формулює сферу застосування умов про звільнення від відповідальності, оскільки постачальником послуг проміжного характеру відповідно до закону є лише посередник, послуги якого використовують сторони електронного правочину. Тобто для звільнення від відповідальності український закон вимагає наявності трьох учасників правовідносин: продавця послуг або товарів у сфері е-комерції, покупця та відповідного посередниками між ними. У

праві ж ЄС такий постачальник є самостійним надавачем інформаційних послуг, які до того ж можуть оплачуватися або не оплачуватися отримувачем послуги;

(2) У Законі України не конкретизовано, як повинна підтверджуватися незаконність інформації чи незаконність діяльності, на яку повинні оперативно зреагувати постачальники послуг хостингу та кешування [20, С. 28]. Хоч Директива про е-комерцію і не містить таких деталей, на думку авторки, задля досягнення мети вільного обігу інформаційних послуг, необхідно закріпити вимоги щодо надання необхідних доказів особою, що звертається до постачальника послуг проміжного характеру із проханням про видалення чи припинення доступу до незаконної інформації. Видається, що саме у таких випадках і доречно використовувати простір для прийняття рішень у рамках імплементації загальних норм директив ЄС.

У світлі цього, неможливо погодитися із висновком Офісу ефективного регулювання про те, що Закон України «Про електронну комерцію» в цілому відповідає положенням Директиви ЄС про е-комерцію [20, С. 37]. Задля досягнення мети вільного обігу послуг інформаційного суспільства та належного виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС недоліки цього Закону повинні бути якомога швидше виправлені. Необхідно закріпити за постачальником послуг проміжного характеру статус самостійного постачальника інформаційних послуг, а не посередника, додати положення про відсутність загального обов'язку здійснювати моніторинг та конкретизувати порядок верифікації даних про незаконність діяльності чи інформації, яка повинна бути видалена постачальником послуг проміжного характеру.

2.1.3. Поводження із небажаними комерційними повідомленнями

На сьогодні розсилка «спаму»⁷ або небажаних комерційних повідомлень становить проблему в українському суспільстві з причин недостатнього

⁷ **Спам** – електронні, текстові та/або мультимедійні повідомлення, які без попередньої згоди (замовлення) абонента, оператора, провайдера умисно та/або масово надсилаються на їх адреси електронної пошти або кінцеве обладнання,

регулювання та відсутності ефективних механізмів притягнення до відповідальності [20, С. 25]. Зокрема, у законодавстві України не передбачено адміністративної відповідальності за розповсюдження спаму [20, С. 25]. У 2005 році у рамках процесу гармонізації законодавства України із правом ЄС до Закону України «Про захист прав споживачів» уже була введена заборона на агресивну підприємницьку практику у формі здійснення постійних телефонних, факсимільних, електронних або інших повідомлень без згоди на це споживача (ч. 5 ст. 19). Правочин, вчинений з використанням такої практики, визнається недійсним (ч. 6 ст. 19 ЗУ «Про захист прав споживачів»).

Окремий інструмент щодо боротьби із небажаними комерційними повідомленнями у праві ЄС передбачений в Директиві про е-комерцію. Він був інкорпорований у Закон України «Про електронну комерцію».

Закон України «Про електронну комерцію» визначає комерційні електронні повідомлення як електронні повідомлення у будь-якій формі, метою яких є пряме чи опосередковане просування товарів, робіт чи послуг або ділової репутації особи, яка провадить господарську або незалежну професійну діяльність (п. 10 ч. 1 ст. 3). Таке визначення комерційних повідомлень відповідає положенням Директиви про е-комерцію, проте транспозиція вимог до таких повідомлень відбулась не зовсім правильно.

Директива про е-комерцію визначає такі загальні вимоги до комерційних повідомлень:

(1) Вимоги щодо надання інформації, зокрема, комерційні повідомлення повинні чітко ідентифікуватися як такі, фізична чи юридична особа, від імені якої надсилається комерційне повідомлення, також повинна чітко ідентифікуватися, рекламні пропозиції, такі як знижки, премії та заохочувальні подарунки, а також маркетингові змагання чи ігри повинні чітко ідентифікуватися як такі, а умови для їхнього отримання чи участі в них повинні бути легко доступними, чіткими та однозначними (ст. 6).

крім повідомлень оператора, провайдера щодо надання телекомунікаційних послуг або органів державної влади у випадках, передбачених законодавством [94]

(2) Поводження із небажаними комерційними повідомленнями: небажані комерційні повідомлення повинні чітко ідентифікуватися як такі, як тільки користувач їх отримує (ч. 1 ст. 7). Крім цього, Директива передбачає наявність реєстру, в якому можуть самостійно зареєструватися фізичні особи, які не бажають отримувати комерційні повідомлення. Постачальники послуг інформаційного суспільства, що є резидентами ЄС, повинні регулярно перевіряти такі реєстри та поважати вибір наявних у ньому людей (ч. 2 ст. 7). Наостанок, згідно із Директивою, небажані комерційні повідомлення не можуть призводити до додаткових витрат для отримувача (п. 30 преамбули).

Що стосується вимог, передбачених Законом України «Про електронну комерцію», то у них можна виокремити такі неузгодженості із вимогами права ЄС:

- (1) Закон не передбачає створення реєстру осіб, що не бажають отримувати комерційні повідомлення [20, С. 24], а вказує, що надсилання таких повідомлень без згоди особи може відбуватися лише, якщо особа може відмовитися від подальшого отримання таких повідомлень (ч. 3 ст. 10). Отож, Закон у порівнянні із Директивою про е-комерцію знижує рівень захисту прав та інтересів споживача;
- (2) Закон не містить прямої вимоги про чітку ідентифікацію маркетингових змагань та ігор та доступність інформації про участь в них;
- (3) Закон передбачає додаткову вимогу про те, що в інформація про вартість товарів, робіт чи послуг у комерційному повідомленні повинна містити відомості щодо включення податків у її розрахунок та, у разі доставки товару, – інформацію про вартість доставки. Хоч цей стандарт є вищим, ніж у Директиві, на нашу думку, він є недоречним у контексті комерційного повідомлення і створює зайву адміністративну вимогу до постачальників товарів та послуг у сфері е-комерції,.
- (4) Також Закон визначає, що отримання особою комерційних електронних повідомлень без її згоди не може бути підставою для збільшення вартості наданих їй послуг проміжного характеру в інформаційній сфері, що в абсурдний спосіб звужує застосування правила, передбаченого Директивою про е-комерцію (ч. 5 ст. 10). Особа, яка поширює комерційні повідомлення, не може впливати на вартість

послуг проміжного характеру для їхнього отримувача, оскільки не є стороною відповідних договірних відносин.

Беручи до уваги вищевикладене, з метою приведення норм Закону України «Про електронну комерцію» щодо поводження із небажаними комерційними повідомленнями у відповідність із положеннями Директиви про е-комерцію необхідно: (1) внести вимогу про формування реєстру осіб, що не бажають отримувати комерційні повідомлення, та забезпечити її реалізацію, (2) прибрати з переліку інформації, що повинна міститися у комерційному повідомленні, ті пункти, які не згадуються у Директиві, а також (3) скоригувати положення про те, що небажані комерційні повідомлення не повинні спричиняти додаткові витрати для отримувача.

2.2. Проблеми транскордонної взаємодії із використанням електронних підписів в Україні та ЄС

2.2.1. Засади регулювання електронних довірчих послуг в Україні та ЄС

На сьогодні питання електронних довірчих послуг в ЄС регулюється Регламентом 910/2014 про електронну ідентифікацію та довірчі послуги для електронних трансакцій на внутрішньому ринку [95]. Проте оскільки він був прийнятий лише у 2014 році, Угода про асоціацію між Україною та ЄС передбачає обов'язок України імплементувати Директиву 1999/93/ЄС від 13 грудня 1999 року про електронні підписи (Доповнення XVII-3), яка втратила чинність 30 червня 2016 року [96] та була замінена Регламентом 910/2014 [95].

І хоч Доповнення XVII-3 Угоди не було доповнене чи змінене Радою асоціації, Україна самостійно внесла Регламент 910/2014 у План заходів з виконання Угоди про асоціацію (п. 1910 – 1912) [97]. У результаті 5 жовтня 2017 року був прийнятий Закон України «Про електронні довірчі послуги», що набрав повної сили 7 листопада 2018 року [98] та замінив старий Закон України «Про

електронний цифровий підпис» (п. 2 Розділу VII Прикінцеві та перехідні положення) [99].

Регламентом у правовій системі ЄС є акт, що має обов'язкову силу [83] та містить норми прямої дії [84], що не потребують додаткової імплементації у кожній із держав-членів [100]. Регламенти часто є доволі деталізованими, адже мають на меті забезпечення уніфікованого правозастосування на території всього Союзу [76, С. 37]. Регламент 910/2014 про електронну ідентифікацію також містить деталізовані норми, що мають пряму дію. Проте оскільки Україна не є учасницею ЄС, то Закон України «Про електронні довірчі послуги» виконує функцію «містка», що уможлиблює застосування положень Регламенту на території нашої держави.

Як Регламент 910/2014, так і Закон України «Про електронні довірчі послуги» передбачають:

- надання довірчих послуг електронного підпису та печатки, а також підтвердження їхньої чинності, автентифікації вебсайту, електронної позначки часу, реєстрованої електронної доставки, зберігання електронних підписів, печаток та сертифікатів, що пов'язані з ними (ст. 28, 33, 34, 38, 40, 42, 44, 45 Регламенту, ч. 2 ст. 16 Закону);
- три рівні довіри до схем електронної ідентифікації: низький, середній (удосконалені електронні підписи та печатки) та високий (кваліфіковані електронні підписи та печатки) (ст. 8 Регламенту, ст. 15 Закону);
- принцип інтероперабельності (технологічної сумісності технічних рішень, що використовуються під час надання електронних послуг, та їхньої здатності взаємодіяти між собою) (ст. 12, п. 3 ст. 28 Регламенту, ст. 7 Закону);
- визнання відповідності кваліфікованого електронного підпису власноручному підпису особи (ч. 2 ст. 25 Регламенту, ч. 4 ст. 18 Закону).

Водночас недоліком Закону «Про електронні довірчі послуги» є вимога використовувати кваліфіковані електронні довірчі послуги у всіх випадках, коли електронна взаємодія фізичних та юридичних осіб потребує відправлення, отримання, використання та постійного зберігання електронних даних, аналоги яких на паперових носіях повинні містити власноручний підпис відповідно до

законодавства (ч. 2 ст. 17). На практиці це означає потребу використовувати кваліфікований електронний підпис при підписанні будь-яких документів. Це нівелює саму ідею наявності удосконалених чи інших електронних підписів, адже сторони не можуть їх використовувати. Жодної подібної вимоги Регламент про електронну ідентифікацію не містить.

Ба більше, такий підхід не відповідає ч. 3 ст. 207 ЦК України, яка передбачає право сторін використовувати будь-які електронні підписи за попередньою письмовою згодою (за умови, що така згода містить зразки відповідних аналогів власноручних підписів) [101]. І хоч не завжди електронні підписи мають візуальну частину, яку можна відобразити у письмовій згоді як зразок (що свідчить про застарілість такої вимоги), користуючись положенням ст. 207 ЦК України, сторони могли б погодити використання таких сервісів електронних підписів як Deal Sign, Adobe Sign тощо. Відтак встановлення згаданої вимоги у ч. 2 ст. 17 Закону України «Про електронні довірчі послуги» суперечить не лише стандартам Регламенту про електронну ідентифікацію, а й національному законодавству. Згадана вимога про використання кваліфікованого електронного підпису в усіх випадках повинна бути належним чином скоригована з урахуванням національного контексту. Наприклад, виправданим використання кваліфікованого електронного підпису є у відносинах із органами державної влади та місцевого самоврядування, чи у контексті односторонніх правочинів.

Проте у цілому Закон України «Про електронні довірчі послуги» відповідає Регламенту 910/2014. При цьому, імплементація Регламенту 910/2014 у правову систему України має такі позитивні наслідки:

- (1) принцип інтероперабельності збільшує можливості для вибору надавача послуг електронної ідентифікації [20, С. 24];
- (2) з'явилась можливість використання таких сучасних технологій як MobileID та BankID [102];
- (3) на основі Закону був розширений перелік адміністративних послуг, які надаються онлайн, що зменшує корупційні ризики;

(4) закон передбачає механізми достовірної ідентифікації особи та фіксації реального часу при підписанні документів, що зміцнює захист бізнесу та громадян від шахрайства та інших незаконних дій [103].

Водночас регламентування електронних довірчих послуг не є самоціллю, а має на меті визнання сертифікатів електронних підписів, виданих населенню, та сприяння розвитку послуг транскордонної сертифікації (п. а ч. 1 ст. 140 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС). Проблематика досягнення такої мети буде розглянута у наступному підрозділі.

2.2.2. Перспективи взаємного визнання сертифікатів електронних підписів України та ЄС

Як неодноразово наголошували представники Міністерства юстиції України, Закон України «Про електронні довірчі послуги» і справді уможлиблює визнання української електронної ідентифікації в ЄС, що має потенціал значно спростити транскордонну взаємодію [103]. Проте на сьогодні можливість для такого визнання на практиці відсутня.

Регламент про електронну ідентифікацію передбачає, що сертифікат кваліфікованого електронного підпису, виданий в одній державі ЄС, повинен визначатися у всіх інших державах-учасниках (ч. 3 ст. 25). Що ж до визнання електронних довірчих послуг третіх країн, то Регламент встановлює механізм взаємного визнання законодавства, що може відбуватися на основі міжнародного договору (ст. 14 Регламенту). Аналогічний механізм передбачений і в українському законодавстві, а саме у ст. 38 Закону «Про електронні довірчі послуги» та у «Порядку взаємного визнання українських та іноземних сертифікатів відкритих ключів, електронних підписів...», затверджені Кабінетом міністрів України (п. 6) [104]. Проте відповідний міжнародний договір між Україною та ЄС поки не був укладений, що означає неможливість заявленого визнання український електронних довірчих послуг на території ЄС і навпаки.

Відповідно саме за допомогою укладення між Україною та ЄС договору про взаємне визнання електронних довірчих послуг можна досягти визначених Угодою про асоціацію цілей. В експертному середовищі укладення такого договору визначається однією із пріоритетних цілей на 2020 рік [105, С. 2].

У листопаді 2019 року на засіданні Комітету асоціації Україна уже здійснила офіційний запит про укладення з ЄС договору про взаємне визнання електронних довірчих послуг [78, С. 52]. Це безумовно є позитивним кроком української сторони асоціації. Відповідний договір спростить взаємодію між резидентами ЄС та України не лише у сфері е-комерції, а й в інших сферах, зокрема, при укладенні договорів та інших правочинів, а також при взаємодії із органами державної влади. Тому Україна повинна докласти усіх необхідних зусиль для укладення такого договору.

2.3. Захист прав споживачів у сфері е-комерції: аналіз результатів зближення законодавства

Забезпечення захисту прав споживачів у сфері е-комерції справедливо було визначено однією із цілей Концепції державної політики у сфері захисту прав споживачів на період до 2020 року [106]. Держслужба України повідомляє, що кількість скарг на роботу інтернет-магазинів продовжує зростати: у 2013 році вони становили 3,2% від загальної кількості скарг, у 2016 – уже 4,8%, у 2017 – 6,5% [107]. У 2018 році до Держспоживслужби надійшло більше ніж 1,3 тис. скарг на інтернет-магазини, що на 3,7% більше ніж у попередньому році [108]. Наближення законодавства України до acquis ЄС у сфері захисту прав споживачів є можливістю встановити належне правове регулювання у цій сфері задля більш ефективного захисту прав споживачів.

У рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС питання захисту прав споживачів стосуються не лише сфери е-комерції, а становлять окремий напрямок для співробітництва. Цілями такої співпраці є забезпечення високого рівня захисту прав споживачів та досягнення сумісності між системами захисту прав споживачів

(ст. 415 Угоди). Відповідно до Додатку XXXIX до Угоди про асоціацію Україна зобов'язана поступово наблизити своє законодавство до низки актів законодавства ЄС у сфері захисту прав споживачів [109]. У цій роботі будуть розглянуті лише окремі напрямки такого зближення законодавства, що, на думку авторки, мають безпосередній вплив на сферу е-комерції. Крім цього, увага буде приділена окремим положенням Директиви про е-комерцію, що мають на меті захист інтересів споживача, і відповідній імплементації цих норм у Законі України «Про електронну комерцію».

2.3.1. Вимоги щодо надання інформації споживачеві

Частина положень Директиви про е-комерцію має чітке спрямування на захист прав та інтересів споживачів. До таких положень можна зарахувати вимоги щодо надання інформації про надавача послуг інформаційного суспільства та умови укладення договору (ст. 5, 10 Директиви про е-комерцію), а також надання підтвердження замовлення, зробленого користувачем послуг інформаційного суспільства (ст. 11 Директиви про е-комерцію).

Зокрема, Директива про е-комерцію зобов'язує надавачів послуг інформаційного суспільства надати простий, прямий та стабільний доступ до відповідної інформації про себе, зокрема, інформації про найменування, місцезнаходження, контактної інформації, ідентифікаційного номеру платника податку на додану вартість (ст. 5). Така вимога покликана вирішити проблему ідентифікації продавця у сфері е-комерції, і має фундаментальне значення для захисту прав споживача. По-перше, така інформація забезпечує можливість для споживача зв'язатися із продавцем у сфері е-комерції у випадку виникнення проблем з метою досудового врегулювання спору. По-друге, відповідна інформація надає можливість контролюючим органам притягнути порушника до відповідальності. Положення ст. 5 Директиви знайшли своє відображення у ст. 7 Закону України «Про електронну комерцію». Останній децю розширює перелік

обов'язкової до надання інформації і містить деякі недоліки, що потребують виправлення.

Зокрема, проблемним у ст. 7 Закону України «Про електронну комерцію», на думку авторки, є пункт щодо контактної інформації про продавця: Директива вимагає, аби були надані деталі про надавача послуг, у тому числі адреса його електронної пошти, що дозволяють швидко зв'язатися із ним та комунікувати у прямий та ефективний спосіб (п. с ч. 1 ст. 5 Директиви про е-комерцію). Натомість Закон України «Про електронну комерцію» передбачає, що має бути надана «адреса електронної пошти та/або адреса інтернет-магазину» (ч. 1 ст. 7). Тобто вимога щодо оприлюднення електронної пошти в українському законі є диспозитивною, що суперечить Директиві про е-комерцію. Ба більше, продавець має право надати адресу інтернет-магазину замість адреси електронної пошти, при цьому незрозуміло, чим є адреса інтернет-магазину. У першу чергу, некоректним в Законі України «Про електронну комерцію» є саме визначення інтернет-магазину, оскільки його не можна назвати засобом [110, С. 38]. Проте навіть якщо припустити, що адресою інтернет-магазину є адреса відповідного вебсайту, то така інформація у жодний спосіб не дозволяє швидко зв'язатися із продавцем та комунікувати із ним у прямий та ефективний спосіб. Отож, у цьому контексті Закон України «Про електронну комерцію» не відповідає вимогам Директиви про е-комерцію, що серед іншого створює перешкоду для захисту прав споживачів.

Крім цього, Закон України «Про електронну комерцію» не відповідає стандартам Директиви у питанні вимог до змісту електронного договору: коли Директива визначає обов'язковий перелік інформації (ст. 10), український закон (ч. 2 ст. 11) застосовує диспозитивний підхід. Як зауважують Крегул Ю. та Батрименко В., ця невідповідність створює проблеми для укладання договорів між українськими та європейськими суб'єктами [111, С. 21]. Крім цього, вимоги до змісту електронного договору в Законі України «Про електронну комерцію» не забезпечують можливість споживача отримати інформацію про технічні кроки, що необхідно зробити споживачеві для укладення договору, інформацію про те, чи буде відповідний договір заповнений продавцем та надалі доступним для

споживача, про технічні засоби ідентифікації та можливість виправлення одруків та помилок в інформації про споживача до моменту розміщення замовлення, а також про те, якими мовами, доступні відповідні оферти (ст. 10 Директиви про е-комерцію).

У контексті вимог про надання інформації споживачеві, Україні потрібно вжити заходів для приведення Закону України «Про електронну комерцію» у відповідність до стандартів Директиви про е-комерцію, а саме встановити чіткі вимоги щодо надання контактної інформації та встановити обов'язкові до виконання вимоги щодо умов електронного договору.

Водночас позитивним результатом гармонізації є закріплення у Законі України «Про електронну комерцію» вимоги щодо підтвердження замовлення, розміщеного споживачем у інформаційно-телекомунікаційній системі продавця (ч. 7 ст. 11), що відповідає вимогам Директиви про е-комерцію (ст. 11).

Водночас навіть імплементація європейських стандартів не завжди дозволяє якісно захистити права споживачів. Як неодноразово наголошувала Держспоживслужба України, неможливість встановити особу продавця та його місцезнаходження є основною проблемою реалізації прав споживачів у сфері е-комерції [107; 112]. Проблема ідентифікації продавців у сфері е-комерції залишається актуальною, адже не існує ефективних механізмів притягнення до відповідальності за ненадання інформації. У цьому випадку доречним видається використання простору для свободи рішень у рамках імплементації норм Директиви про е-комерцію з метою забезпечення її належного виконання. Зокрема, доопрацювання з урахуванням особливостей угод у сфері е-комерції потребує ст. 156-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення, що передбачає відповідальність за відмову працівників торгівлі, громадського харчування та сфери послуг у наданні споживачеві інформації та надання недостовірної інформації [20, С. 22; 113]. Також ускладнює проблему ідентифікації продавця те, що інтернет-магазини часто є лише платформами-посередниками («маркетплейсами»), на яких розміщують свої оголошення безліч продавців.

Вирішити цю проблему допомогло би запровадження вимог до власників відповідних інтернет-магазинів щодо надання інформації про продавців [20, С. 22].

2.3.2. Несправедливі умови у споживчих договорах

Одним із способів боротьби із недобросовісними діями продавців у сфері е-комерції є поширення на цю сферу дії традиційних інструментів захисту прав споживачів, зокрема, визнання недійсними несправедливих умов у споживчих договорах. Визначення чіткого переліку заборонених умов у договорах із споживачами є важливим і для продавців та постачальників товарів та послуг у сфері е-комерції, адже відповідні вимоги повинні бути враховані при розробці публічних оферт та умов користування, що розміщуються на вебсайтах.

У правовій системі ЄС це питання регулює Директива 93/13/ЄЕС про несправедливі умови у споживчих договорах [114]. Директива 93/13/ЄЕС повністю застосовується до послуг інформаційного суспільства (п. 11 преамбули Директиви про е-комерцію). Аналогічно Закон України «Про електронну комерцію» передбачає застосування у сфері е-комерції Закону України «Про захист прав споживачів» (ч. 1 ст. 2, ч. 1 ст. 8), який у свою чергу регулює проблему несправедливих умов у споживчих договорах (ст. 18).

Згідно із Додатком XXXIX положення Директиви 93/13/ЄС повинні бути впроваджені Україною протягом 3 років з дати набрання чинності Угодою про асоціацію з ЄС, тобто до 1 вересня 2020 року. Водночас у Плані заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС про імплементацію згаданої Директиви немає жодних згадок [97]. Це зумовлено тим, що положення Директиви 93/13/ЄС були інкорпоровані у Закон України «Про захист прав споживачів» ще у 2005 році [115] у рамках гармонізації законодавства у сфері захисту прав споживачів, що проводилась відповідно до УПС між Україною та ЄС [73, С. 15].

У результаті, Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про захист прав споживачів» правове регулювання України у сфері захисту споживачів було адаптовано до низки Директив ЄС, зокрема Директиви 97/7/ЄЕС про угоди,

які укладено на відстані, Директиви Ради 85/577 ЄЕС про продаж поза діловими приміщеннями, Директиви 93/13/ЄЕС про несправедливі умови у споживчих договорах, Директиви Ради 98/6/ЄС про захист прав споживачів при встановленні ціни на товари, що пропонуються споживачам, тощо [116].

Попри те, що загально процес гармонізації законодавства України відповідно до УПС із Європейськими Співтовариствами був здійснений із значними недоліками [117, С. 7–8] і без належного контролю з боку ЄС [73, С. 15], положення Директиви 93/13/ЄЕС були імплементовані у правову систему України доволі успішно. Зокрема, визначення несправедливих умов в українському законодавстві у цілому відповідає поняттю, закріпленому у відповідній Директиві [118, С. 105].

Таблиця 2.2. Критерії визначення несправедливих умов у споживчих договорах: підхід ЄС та України

Директива ЄС 93/13/ЄС	Закон України «Про захист прав споживачів»
Договірна умова, (1) яка не була предметом індивідуальних переговорів, є несправедливою, (2) якщо, усупереч вимозі добросовісності, (3) вона спричиняє істотний дисбаланс у правах та обов'язках сторін, що впливають із договору, (4) на шкоду споживачеві (ч. 1 ст. 3).	Умови договору є несправедливими, (1) якщо всупереч принципу добросовісності його наслідком (2) є істотний дисбаланс договірних прав та обов'язків (3) на шкоду споживача (ч. 2 ст. 18)

Як підкреслює Ханік-Посполітак Р.Ю., український закон не передбачає такого критерію як «індивідуальні переговори щодо умов договору», що залишає більше простору для використання стандартних чи типових договорів [118, С. 105]. Так, відповідно до ч. 2 ст. 3 Директиви 93/13/ЄЕС, умова є такою, що не була предметом індивідуальних переговорів, якщо вона була розроблена завчасно, і споживач не мав можливості вплинути на зміст такої умови, зокрема у контексті стандартних договорів. Водночас відсутність такого критерію в українському законодавстві не зменшує, а навпаки підвищує рівень захисту прав споживачів в Україні. Навіть якщо умови договору були предметом індивідуальних переговорів,

проте вони спричиняють істотний дисбаланс прав та обов'язків сторін на шкоду споживачеві, така умова може бути визнана несправедливою відповідного до норм українського законодавства. При цьому несправедливі умови у споживчих договорах не мають зобов'язального характеру для споживача як в Україні, так і в ЄС (ст. 6 Директиви 93/13/ЄЕС, ч. 5 ст. 18).

Як Директива 93/13/ЄЕС, так і Закон України «Про захист прав споживачів» містять невичерпні переліки прикладів несправедливих умов у договорах із споживачами (ч. 3 ст. 3, Додаток до Директиви, ч. 3–4 ст. 18 Закону). Порівняння цих переліків показує, що український закон у цій частині є майже дослівним перекладом переліку, наведеному у Додатку до Директиви 93/13/ЄЕС. На думку авторки, такий підхід у цьому випадку є виправданим і дозволяє забезпечити належний рівень гармонізації.

Як підкреслено у преамбулі до Директиви 93/13/ЄЕС, гармонізація нормативного регулювання несправедливих умов у споживчих договорах не лише забезпечує належний рівень захист споживачів у всіх країнах, але й дозволяє уникнути спотворення конкуренції на ринку, особливо, коли постачальники та продавці продають свої послуги чи товари в інших країнах-учасницях ЄС. Крім цього, уніфіковані вимоги підвищують рівень юридичної визначеності для споживачів, що спонукає їх купувати товари чи послуги в інших державах-членах. З моменту гармонізації законодавства України із відповідними нормами ЄС ці висновки є актуальними і для України.

2.3.3. Захист споживачів у договорах, що укладені на відстані

У правовій системі ЄС договори, укладені у сфері е-комерції, підпадають під визначення договорів, що укладені на відстані (ст. 2(1) Директиви 97/7/ЄС).

Відповідно до положень Додатку XXXIX до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, Україна зобов'язана імплементувати Директиву 97/7/ЄС про захист споживачів стосовно дистанційних контрактів. Проте як і положення про несправедливі умови у договорах із споживачами, положення щодо договорів,

укладених на відстані, з'явилися у Законі України «Про захист прав споживачів» у результаті гармонізації із законодавством ЄС ще у 2005 році [115; 116]. Водночас Директива все ще міститься у Плані заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (п. 1306), що може бути виправдано необхідністю виправлення помилок і неточностей, допущених при проведеній гармонізації. При цьому, на думку авторки, Україні було варто внести у План заходів з виконання Угоди про асоціацію не Директиву 97/7/ЄС, яка наразі уже втратила чинність, а нову Директиву 2011/83/ЄС про захист прав споживачів [119]. Питання оновлення законодавства ЄС у цій сфері буде розглянуто детальніше у підпункті 3.1.1 роботи. А перед тим видається доречним оцінити результат гармонізації із Директивою 97/7/ЄС, що залишається прямим обов'язком України згідно із Угодою про асоціацію з ЄС.

Положення Директиви 97/7/ЄС відображені у ст. 13 Закону України «Про захист прав споживачів». Як Директива 97/7/ЄС, так і Закон України «Про захист прав споживачів» передбачають такі вимоги щодо дистанційних договорів:

- (1) **Вимога щодо надання інформації** споживачеві перед укладенням договору (найменування продавця, його місцезнаходження, порядок прийняття претензій, характеристики продукції, ціна, умови доставки, гарантія тощо) **та її підтвердження** у письмовій або електронній формі у спосіб, що унеможливило односторонню зміну інформації продавцем (ст. 4 – 5 Директиви, ч. 2 – 3 ст. 13 Закону);
- (2) **Забезпечення права споживача на відмову від придбаної продукції** (протягом 14 днів відповідно до Закону України «Про захист прав споживачів» та не менше ніж 7 днів відповідно до Директиви 97/7/ЄС). Якщо вимога про надання підтвердження інформації була порушена, то строк подовжується до 3-ьох місяців (ст. 6 Директиви, ч. 4 ст. 13 Закону). Право на відмову не є абсолютним і передбачає певні винятки, зокрема, у разі придбання товару або послуг, що надаються в електронній формі і були повністю надані до завершення строку розірвання договору (ч. 3 ст. 6 Директиви, ч. 5 ст. 13 Закону).

(3) **Вимоги щодо доставки товару** протягом 30 днів та **можливості його заміни продавцем** у разі відсутності замовленої одиниці, за умови, якщо споживач був повідомлений про це до укладення договору (ч. 3 ст. 8 Директиви, ч. 6 ст. 13 Закону);

(4) **Заборона небажаних поставок, на які споживач не надавав згоди** ст. 9 (Директиви, п. 4 ч. 5 ст. 19 Закону).

Усі ці вимоги мають фундаментальне значення для захисту прав споживача у сфері е-комерції. Водночас, у положеннях Директиви 97/7/ЄС та Закону України «Про захист прав споживачів» містяться деякі розбіжності.

Зокрема, на думку, авторки, значним недоліком Закону України «Про захист прав споживачів» є відсутність вимоги щодо надання інформації про право споживача на розірвання договору, яка натомість присутня у Директиві 97/7/ЄС (п. f ч. 1 ст. 4). Така вимога є необхідною, аби забезпечити обізнаність споживача із своїм правом, а також уникнути зловживань зі сторони продавців та постачальників.

З іншої сторони, Закон України «Про захист прав споживачів» є прикладом явища надмірного регулювання (gold-plating) при транспозиції *acquis* ЄС, що спричиняє зайве навантаження на бізнес [120, С. 3; 76, С. 79–80]. Наприклад, Закон встановлює, що у разі розірвання договору споживачем, будь-які витрати, пов'язані з поверненням продукції, покладаються на продавця (виконавця) (ч. 5 ст. 12 Закону «Про захист прав споживачів»). Директива 97/7/ЄС навпаки передбачає можливість покладення таких витрат на споживача, що є цілком виправданим (ч. 1 ст. 6 Директиви).

Тобто транспозиція Директиви 97/7/ЄС у правову систему України була здійснена недосконало. Серед іншого, Україні необхідно запровадити вимогу до продавців у сфері е-комерції щодо надання інформації споживачеві про право на розірвання договору, а також усунути надмірне регулювання у сфері, яким на продавця були покладені усі витрати щодо повернення продукції. Як буде проілюстровано у наступному розділі, ці питання залишаються актуальними і в контексті прийняття нової Директиви 2011/83/ЄС.

Транспозиція Директиви про е-комерцію у правову систему України була проведена неналежно, а прийнятий у результаті Закон України «Про електронну комерцію» у багатьох моментах суперечить європейським стандартам. Особливо серйозним недоліком є некоректне формулювання сфери застосування цього закону. Воно не дозволяє повністю охопити поняття послуг інформаційного суспільства, що є засадничим поняттям у правовому регулюванні е-комерції в ЄС. Аналогічно, стандартам ЄС не відповідають положення Закону України «Про електронну комерцію» щодо відповідальності постачальників послуг проміжного характеру та поводження з небажаними комерційними повідомленнями. Зокрема, Закон не містить положення про звільнення постачальників посередницьких послуг від загального обов'язку здійснювати моніторинг незаконної інформації. Також Закон не передбачає формування реєстру осіб, які не бажають отримувати комерційні повідомлення. З огляду на це, Закон України «Про електронну комерцію» потребує серйозного доопрацювання та виправлення вказаних помилок.

У сфері використання електронних довірчих послуг транспозиція *acquis* ЄС була проведена більш якісно, і Закон України «Про електронні довірчі послуги» у цілому відповідає чинному Регламенту 910/2014 про електронну ідентифікацію. Водночас, коригування потребує вимога Закону України «Про електронні довірчі послуги» використовувати кваліфікований електронний підпис у всіх випадках, коли законодавство передбачає використання власноручного підпису. Така вимога суперечить логіці європейського підходу, а також нормам українського законодавства. Досягнення цілі, визначеної Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, а саме визнання сертифікатів електронних підписів, виданих населенню, задля розвитку послуг транскордонної сертифікації може відбутися лише за умови укладення договору між Україною та ЄС про взаємне визнання електронних довірчих послуг. Механізм такого взаємного визнання передбачений як Законом України «Про електронні довірчі послуги», так і Регламентом 910/2014.

Позитивним кроком є те, що Україна виступила із офіційним запитом щодо укладення такого договору.

Останнім напрямком співпраці у сфері е-комерції, передбаченим Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, є захист прав споживачів. Гармонізація законодавства України із релевантним *acquis* ЄС у цій сфері частково і не завжди якісно відбулась ще на базі УПС між Україною та ЄС. Успішним прикладом може служити лише імплементація Директиви 93/13/ЄС про несправедливі умови у споживчих договорах. Натомість доопрацювання потребують норми Закону України «Про захист прав споживачів» у контексті регулювання договорів, що укладені на відстані, та норми Закону України «Про електронну комерцію», що стосуються вимог надання інформації споживачеві. Як було проілюстровано, результати проведеної імплементації *acquis* ЄС у напрямку захисту прав споживачів сягають двох крайнощів: встановлення нижчих стандартів, ніж це передбачено відповідним актом ЄС, а також надмірного регулювання, що створює перешкоди для ведення бізнесу. Така ситуація є неприпустимою і потребує виправлення ідентифікованих недоліків шляхом внесення змін у відповідні закони України.

Задля досягнення визначених Угодою про асоціацію між Україною та ЄС цілей, а саме інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС та створення поглибленої і всеохоплюючої ЗВТ, Україна повинна привести національне законодавство у відповідність із елементами *acquis* ЄС, імplementувати які вона зобов'язана.

РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВИ ЗМІНИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ Е-КОМЕРЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ЄС

Розвиток суспільних відносин вимагає постійного оновлення правового регулювання. Саме тому процес зближення законодавства повинен бути таким же динамічним, як і саме *acquis* ЄС. Без цього неможливо забезпечити актуальність правових норм [28, С. 262]. Динамічна адаптація законодавства безперечно є викликом для України [85, С. 11]. У сфері цифрового ринку, Україна значним чином не встигає за відповідними реформами правової системи ЄС попри кроки, здійснені задля відповідного зближення законодавства [120, С. 8]. Водночас у сфері е-комерції, що продовжує активно змінюватися і розвиватися, необхідність йти в ногу із реформами правового регулювання в ЄС є особливо гострою.

У цьому розділі будуть розглянуті зміни у релевантному *acquis* ЄС, що відбулись (або відбудуться) після підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також можливі шляхи синхронізації України із реформуванням сфери е-комерції в ЄС.

3.1. Динамічність *acquis* ЄС у сфері е-комерції та його кореляція із Угодою про асоціацію між Україною та ЄС

3.1.1. Проблеми транспозиції у правову систему України фіксованих елементів *acquis* ЄС у сфері е-комерції

Як було встановлено у Розділі 1, усі визначені в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС напрямки співпраці у сфері е-комерції забезпечуються обов'язком України імплементувати фіксовані елементи *acquis* ЄС (див. додаток 3). І хоч фіксація елементів *acquis* ЄС значно полегшує процес виконання угоди України, основним недоліком цього способу транспозиції є те, що він не дозволяє врахувати динамічність *acquis* ЄС. Описана проблема загострюється через той факт, що

підписання та набрання чинності Угодою про асоціацію між Україною та ЄС з політичних причин відбулось значно пізніше офіційного припинення переговорів щодо змісту.

Питання наближення законодавства України до *acquis* ЄС, що регулює аспекти захисту прав споживачів при укладенні договорів на відстані, яскраво ілюструє цю проблему.

Відповідно до Додатку XXXIX до Угоди про асоціацію з ЄС Україна зобов'язана була імплементувати Директиву 97/7/ЄС про захист споживачів стосовно дистанційних контрактів протягом 3-ьох років з дати набрання чинності Угодою. Водночас згадана Директива втратила чинність ще у червні 2014 року і була замінена Директивою 2011/83/ЄС про права споживачів [119]. І хоч нова Директива про права споживачів була прийнята ще наприкінці жовтня 2011 року [119], вона не була врахована при розробці Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, адже вже 19 грудня 2011 року переговори щодо Угоди офіційно завершилися [42]. Поява Директиви 2011/83/ЄС не була також врахована і в Плані заходів з виконання Угоди про асоціацію [97], попри те, що вона внесла вагомий оновлення до регулювання споживчих договорів, укладених на відстані.

Зокрема, Директивою 2011/83/ЄС було запроваджено такі зміни:

- (1) Введено поняття цифрового контенту, що означає дані, які створюються та надаються у цифровій формі. До цифрового контенту належать електронні книжки, аудіофайли чи інші об'єкти, купівля яких може повністю здійснюватися онлайн (п. 11 ст. 2). Передбачено, що цифровий контент не підлягає поверненню (ст. 16 (m)).
- (2) Розширено список інформації, що повинна бути надана споживачеві. Зокрема, де це застосовно, Директива 2011/83/ЄС передбачає обов'язок продавця наголосити на тому, що споживач не матиме права повернути придбаний товар, а також повідомити споживача про сумісність цифрового контенту із обладнанням та програмним забезпеченням (ч. 1 ст. 6 Директиви);
- (3) Підвищено вимоги щодо підтвердження замовлення споживачем. Зокрема, продавець повинен гарантувати, що споживач, який розміщує замовлення, чітко визнає, що замовлення передбачає зобов'язання здійснити оплату. Якщо

розміщення здійснюється за допомогою натискання кнопки, то така кнопка повинна позначатися словами «замовити із обов'язком здійснити оплату» або схожим за змістом текстом, який вказує, що розміщення замовлення тягне за собою зобов'язання здійснити оплату (ч. 2 ст. 8 Директиви) (питання «гарячої кнопки» [122]).

(4) Передбачено, що якщо продавець не надав споживачеві інформацію щодо права на розірвання договору, то строк повернення товару збільшується з 14 днів до 12 місяців (ст. 10 Директиви).

(5) Встановлено порядок розірвання договору споживачем, зокрема, затверджено модельну форму для такого розірвання (ст. 11 Директиви), а також визначено обов'язки продавця та споживача у такому випадку (ст. 13 – 14).

Усі ці вимоги покращують не лише рівень захисту прав споживачів, а й встановлюють справедливі та зрозумілі правила ведення бізнесу у сфері е-комерції для підприємців. Директива 2011/83/ЄС діє на території ЄС з 2014 року [119], тому регулювання питання захисту прав споживачів у контексті дистанційних споживчих договорів в Україні відстає від відповідного *acquis* ЄС уже 6 років. Беручи до уваги передбачені Угодою про асоціацію цілі забезпечення високого рівня захисту прав споживачів та досягнення сумісності між системами захисту прав споживачів в Україні та ЄС (ст. 415 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС), така ситуація потребує негайного виправлення шляхом імплементації положень Директиви 2011/83/ЄС у правову систему України.

3.1.2. Розвиток *acquis* ЄС у сфері е-комерції та його вплив на майбутнє Угоди про асоціацію між Україною та ЄС

При порівнянні положень про е-комерцію в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС та відповідними угодами з іншими країнами (див. додаток 2), стає зрозуміло, що Угода з Україною не передбачає такого поширеного в інших угодах напрямку як захист персональних даних. Це зумовлено тим, що на момент ведення переговорів щодо Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і навіть на момент її

підписання, законодавство України у сфері захисту персональних даних було гармонізоване з відповідним *acquis* ЄС.

Ще у 2004 році Директива 95/46/ЄС щодо захисту осіб при обробці персональних даних та вільного обігу таких даних як основний регуляторний акт ЄС у сфері захисту персональних даних був доданий до Переліку актів законодавства України та *acquis* ЄС в пріоритетних сферах адаптації, затвердженого Загальнодержавною програмою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [123]. У 2010 році Україна також приєдналась до Конвенції Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних та ратифікувала Додатковий протокол до Конвенції [124].

На той час саме Директива 95/46/ЄС була одним із актів, що уточнювали та розширювали принципи, передбачені згаданою Конвенцією [125]. Тому 1 червня 2010 року було прийнято Закон України «Про захист персональних даних», що імплементував положення згаданих директив у правову систему України [125].

З огляду на це на момент укладення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС потреби в адаптації законодавства України до *acquis* ЄС у сфері захисту персональних даних не було. Це і пояснює доволі загальне формулювання ст. 15 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, що стосується захисту персональних даних. Згадана стаття передбачає співпрацю України та ЄС з метою забезпечення належного рівня захисту персональних даних відповідно до найвищих європейських та міжнародних стандартів, зокрема відповідних документів Ради Європи, проте не містить жодних конкретних обов'язків для України.

Водночас у 25 травня 2018 року набрав чинності Загальний регламент про захист даних, яким була скасована Директива 95/46/ЄС (ст. 94 (1) Загального регламенту про захист даних) [126].

Загальний регламент про захист даних є дуже детальним та величезним за обсягом актом, текст якого в Офіційному журналі ЄС зайняв майже 90 сторінок [126]. Він значно вплинув на ведення бізнесу як в ЄС, так і поза його межами [127, С. 106]. Зокрема, Загальний регламент про захист даних:

- (1) Має екстериторіальну дію і застосовується також до компаній, які не є резидентами ЄС, проте які пропонують товари або послуги на території ЄС або ж моніторять поведінку суб'єктів на території ЄС (ч. 2 ст. 3). У згаданих випадках він застосовуватиметься і до українських компаній;
- (2) Детально регламентує вимоги щодо наявності правової підстави для обробки, зокрема, щодо отримання належної згоди (ст. 6 – 7);
- (3) Посилює вимоги щодо надання інформації суб'єктові персональних даних (ст. 12 – 13);
- (4) Передбачає детальний перелік прав суб'єктів персональних даних та порядок реалізації таких прав (ст. 15 — 22);
- (5) Встановлює вимоги щодо порядку обробки персональних даних володільцем та розпорядником даних, зокрема, щодо технічних та організаційних заходів для захисту даних (ст. 24 — 43);
- (6) Підвищує стандарти захисту персональних даних при транскордонній передачі (ст. 44 – 50);
- (7) Передбачає наявність спеціальних контролюючих органів у кожній країні-учасниці ЄС (ст. 51);
- (8) Уможливорює накладення високих адміністративних штрафів за порушення встановлених вимог (20 млн. євро, або ж до 4% від загального світового річного обороту за попередній фінансовий рік, залежно від того, що вище) (ст. 83).

З огляду на важливість Загального регламенту про захист даних, Кабінет Міністрів України додав його імплементацію до Плану заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС попри відсутність відповідного зобов'язання згідно із положеннями Угоди (п. 11) [97]. Початковим строком для імплементації було 25 травня 2018 року [128], проте його не було дотримано. Згодом строк був продовжений до 25 травня 2020 року [97]. На сьогодні вже зрозуміло, що встановленого строку не буде дотримано в черговий раз.

Водночас імплементація Загального регламенту про захист даних є особливо важливою для України. По-перше, наявна система захисту персональних даних в Україні є недостатньою для належного захисту права людини на приватність.

Зокрема, відсутній ефективний механізм притягнення до відповідальності за порушення порядку обробки персональних даних [129, С. 144]. Натомість Загальний регламент про захист даних не просто дає фізичним особам більше контролю щодо їхніх даних [130, С. 6], а й передбачає механізм притягнення до відповідальності спеціальними контролюючими органами, що мають право накладати штрафи значних розмірів. Належна імплементація Загального регламенту про захист даних має потенціал значно покращити рівень захисту персональних даних в Україні.

По-друге, транспозиція Загального регламенту про захист даних в українську правову систему зможе спростити ведення бізнесу для українських компаній, що працюють на європейському ринку. У випадку підтвердження належності імплементації цього Регламенту, Європейська Комісія матиме право прийняти рішення про адекватність рівня захисту персональних даних в Україні. На основі такого рішення транскордонне передання даних з ЄС в Україну більше не потребуватиме прийняття окремих заходів захисту [71]. Усі ці аспекти є особливо важливими у контексті е-комерції.

З огляду на те, що у сучасному світі діяльність з обробки персональних даних є важливою складовою підприємництва, без імплементації Загального регламенту про захист даних у правову систему України неможливим буде досягнення однієї з основних цілей Угоди про асоціацію, а саме інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС та створення поглибленої і всеохоплюючої ЗВТ. Саме тому для України імплементація Загального регламенту про захист даних повинна стати одним з пріоритетів діяльності у рамках євроінтеграції. Серед іншого, це відповідатиме цілям, визначеним у ч. 2 ст. 139 Угоди про асоціацію, а саме розвитку е-комерції за умови забезпечення повної відповідності найвищим міжнародним стандартам захисту інформації з метою забезпечення довіри користувачів е-комерції.

Водночас імплементація Загального регламенту про захист даних є не єдиним викликом для України. *Acquis* ЄС у сфері е-комерції розвивається дуже активно. Угода про асоціацію між Україною та ЄС, переговори щодо якої велися ще у 2011 році, уже значно не відповідає наявному стану правового регулювання

е-комерції в ЄС. Нижче будуть детальніше розглянуті окремі акти, що мають важливе значення для сфери е-комерції, а тому, на думку авторки, повинні бути враховані при визначенні переліку актів, що підлягатимуть транспозиції, у рамках модернізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

28 лютого 2018 року з метою забезпечення рівності споживачів у доступі до товарів та послуг, що продаються онлайн продавцями чи постачальниками з інших країн, був прийнятий Регламент 2018/302 щодо подолання невинновданого геоблокування та інших форм дискримінації за національною ознакою, місцем проживання або місцем реєстрації споживачів на внутрішньому ринку [131]. Серед іншого Регламент 2018/302 забороняє продавцям розроблювати онлайн-інтерфейси та використовували технологічні рішення у спосіб, що унеможливорює здійснення замовлення споживачами із інших країн-учасниць ЄС (п. 19 преамбули). На думку авторки, з огляду на інтеграцію України у внутрішній ринок ЄС та створення поглибленої та всеохопної ЗВТ, аналогічні правила повинні бути впроваджені і в Україні.

18 квітня 2018 року з метою забезпечення подальшого розвитку е-комерції також був прийнятий Регламент 2018/644 про послуги із транскордонної доставки відправлень [132]. Регламент доповнює правила, визначені Директивою 97/67/ЄС про спільні правила розвитку внутрішнього ринку поштових послуг Співтовариства та вдосконалення якості послуг (ст. 1 Регламенту 2018/644). Україна має обов'язок імплементувати лише згадану Директиву відповідно до ст. 114 Угоди про асоціацію з ЄС та Доповнення XVII-4. І попри те, що співпраця України та ЄС у сфері поштових та кур'єрських послуг регулюється окремим підрозділом Угоди про асоціацію, на сьогодні ЄС оновлює законодавство у цій сфері саме у контексті збільшення кількості міжнародних відправлень у рамках е-комерції та потреби додаткового захисту споживачів (п. 36 преамбули Регламенту 2018/644). Зокрема, Регламент 2018/644 встановлює правила з метою сприяння транскордонній доставці відправлень та усунення прогалини у регулюванні, забезпечення прозорості тарифів на доставку, надання належної інформації споживачам (ст. 1).

Також 20 травня 2019 року була прийнята Директива (ЄС) 2019/770 про деякі аспекти, що стосуються контрактів на поставку цифрового контенту та цифрових послуг [133]. Серед іншого, ця Директива (за аналогією із вимогами щодо належності традиційної продукції) врегульовує питання належності цифрового контенту та цифрових послуг (ст. 6). Крім цього, вона передбачає положення щодо відповідальності постачальника (ст. 11) та правових засобів захисту для споживача у випадку невиконання постачальником його обов'язків (ст. 13 – 14).

Важливо, що Директива 2019/770 у загальному забороняє країнам-членам ЄС впроваджувати положення, що відрізняються від тих, що передбачені Директивою, у тому числі встановлювати більш або менш вимогливі положення заради забезпечення іншого рівня захисту споживачів (ст. 4). На думку авторки, відповідний рівень гармонізації буде важливим і в контексті відносин України з ЄС у рамках ЗВТ, адже цифровий контент і цифрові послуги є найпростішими для транскордонного транспортування об'єктами у сфері е-комерції. Відповідно виникає особлива потреба (а також і можливість) для захисту прав споживачів, та встановлення чітких правил ведення бізнесу у контексті таких операцій.

Оновлення елементів *acquis* ЄС відбувається і у сфері захисту прав споживачів. Зокрема, 11 квітня 2018 року Європейська Комісія прийняла ініціативу «Нова угода для споживачів», в рамках якої була розроблена Директива 2019/2161 щодо кращого виконання та модернізації правил ЄС щодо захисту споживачів [134, С. 4, 135]. Вона була прийнята 27 листопада 2019 року [135]. Серед її нововведень можна виокремити поширення дії правил захисту споживачів на так звані «безкоштовні послуги», за які споживачів розраховуються не грошима, а своїми персональними даними (наприклад, послуги з надання хмарних сховищ, акаунтів електронної пошти, послуги соціальних медіа тощо) (ст. 4 Директиви 2019/2161) [134, С. 5; 135]. Також Директива 2019/2161 передбачає вимогу до маркетплейсів чітко повідомляти споживача про те, чи продавець є підприємцем, чи приватною особою (ст. 4 Директиви 2019/2161) [134, С. 4—5; 135].

Крім описаних актів, що уже прийняті, у ЄС планується розробка нового Акту про цифрові послуги, що «оновить правила щодо відповідальності та безпеки цифрових платформ, послуг та товарів» [136, С. 13].

У сукупності всі описані оновлення правового регулювання е-комерції в ЄС ілюструють гостру потребу у синхронізації України із такими реформами, адже в іншому випадку досягнення цілей Угоди про асоціацію ставиться під загрозу.

3.2. Динамічна адаптація законодавства згідно з Угодою про асоціацію між Україною та ЄС

3.2.1. Перспективи модернізації положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у сфері е-комерції

Як було продемонстровано у попередньому підрозділі, правове регулювання сфери е-комерції в Україні значно відстає від релевантного асquis ЄС, що пов'язано із динамічною природою останнього. З огляду на це, існує потреба приведення законодавства України у відповідність до наявного правового регулювання сфери е-комерції в ЄС, без чого досягнення цілей Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, зокрема інтеграції України у внутрішній ринок ЄС та створення поглибленої та всеохопної ЗВТ, буде неможливим.

Попри те, що Україна може самостійно використовувати досвід ЄС з метою регулювання відповідних сфер на національному рівні, на думку авторки, саме Угода про асоціацію повинна стати основною платформою для зближення законодавства України із асquis ЄС і не лише у сфері е-комерції. У цьому контексті Угода про асоціацію з ЄС має такі переваги як можливість співпраці у формі обміну інформацією та залучення експертів. Крім цього, Угода про асоціацію передбачає наявність контролю за виконанням її положень (серед іншого див. ч. 1 ст. 461), що має потенціал покращити якість процесу транспозиції елементів асquis ЄС у правову систему України.

Проте використання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС за основу для імплементації *acquis* ЄС у сфері е-комерції у правову систему України є неможливим без оновлення Угоди відповідно до проведених в ЄС реформ.

Оскільки Україна декларує бажання продовжувати співпрацю та інтеграцію з ЄС у цифровій сфері, Європейська Комісія уже висунула пропозиції щодо оновлення та розширення переліку елементів *acquis* ЄС у Доповненні XVII-3 [78, С. 52]. Це завдання було визначено одним з пріоритетів на 2020 рік [78, С. 53]. Саме Доповнення XVII-3 наразі закріплює обов'язок України імплементувати Директиву про е-комерцію та Директиву 1999/93/ЄС про електронні підписи. На думку авторки, у Доповненні XVII-3 необхідно закріпити обов'язок України імплементувати Директиву 2019/770 про деякі аспекти, що стосуються контрактів на поставку цифрового контенту та цифрових послуг.

Крім цього планується розроблення нового додатку до Розділу III Угоди про асоціацію між Україною та ЄС «Юстиція, свобода і безпека» [137], що охоплює співпрацю у сфері захисту персональних даних (ст. 15 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС). На думку авторки, у відповідному додатку повинен бути закріплений обов'язок України імплементувати Загальний регламент про захист даних.

Оновлення заплановані також у сфері поштових та кур'єрських послуг, що передбачає перегляд Доповнення XVII-4 та транспозицію Регламенту 2018/644 про послуги із транскордонної доставки відправлень у правову систему України [78, С. 51].

Водночас попри згадку щодо необхідності транспозиції Директиви 2011/83/ЄС про права споживачів [78, С. 62], Україна чомусь не висловлює бажання оновити Додаток XXXIX до Угоди, що встановлює перелік обов'язкових до імплементації елементів *acquis* ЄС у сфері захисту прав споживачів. На думку авторки, Додаток XXXIX гостро потребує оновлення з метою закріплення обов'язків України імплементувати Директиву 2019/2161 щодо кращого виконання та модернізації правил ЄС щодо захисту споживачів та Регламент 2018/302 щодо подолання невинновданого геоблокування та інших форм дискримінації за

національною ознакою, місцем проживання або місцем реєстрації споживачів на внутрішньому ринку.

У світлі цього, постає питання щодо того, яким чином Угода про асоціацію між Україною та ЄС може бути оновлена.

3.2.2. Проблематика механізму динамічного зближення законодавства відповідно до положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС

Текст Угоди про асоціацію між Україною та ЄС змінити непросто, адже Угода була укладена у формі змішаного договору, що передбачає ратифікацію не лише зі сторони європейських інститутів, а й зі сторони кожної держави-учасниці ЄС [138, С. 3]. Проте в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС був закладений спеціальний механізм «динамічного зближення», що покликаний вирішити проблему зближення законодавства України із *acquis* ЄС, що постійно розвивається [139, С.5]. У порівнянні із попередніми угодами про асоціацію з третіми країнами такий механізм є новелою Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [140, С. 128].

Періодичний перегляд функціонування Угоди про асоціацію між Україною та ЄС насамперед є завданням Ради асоціації (ч. 1 ст. 461 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС). Рада асоціації складається із членів Уряду України та членів Ради Європейського Союзу і членів Європейської Комісії (ч. 1 ст. 462 Угоди). Її засідання проводяться регулярно на рівні міністрів щонайменше один раз на рік (ч. 2 ст. 461 Угоди).

Серед іншого Рада асоціації має повноваження приймати обов'язкові для виконання Україною та ЄС рішення в рамках сфери дії Угоди про асоціацію (ч. 1 ст. 463 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС). Також відповідно до мети поступового наближення законодавства України до права Союзу, Рада асоціації є форумом для обміну інформацією про законодавчі акти України та Європейського Союзу, як чинні, так і ті, що перебувають на стадії підготовки, а також про заходи з їх виконання, впровадження та дотримання (ч. 2 ст. 463 Угоди). Рада асоціації може актуалізувати або вносити поправки до Додатків до Угоди про асоціацію,

враховуючи розвиток права ЄС і застосовних стандартів, які визначені у міжнародних документах (ч. 3 ст. 463 Угоди).

Крім цього при Раді асоціації створено Комітет асоціації, який виконує допоміжну функції (ч. 1 ст. 464 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС). Рада асоціації може делегувати Комітету асоціації будь-яке зі своїх повноважень, у тому числі повноваження приймати обов'язкові для виконання рішення (ч. 2 ст. 465 Угоди).

На перший погляд така інституційна структура є ефективним механізмом, що уможлиблює «динамічне зближення» законодавства України з *acquis* ЄС. Водночас, цей механізм передбачає нові виклики для України. По-перше, незрозуміло, як повинні схвалюватися рішення Ради та Комітету асоціації. На сьогодні підхід України до цього питання є радше комплементарним, аніж системним. Наприклад, Рішення Ради асоціації приймаються лише за спільною згодою Сторін та після завершення відповідних внутрішньодержавних процедур (ч. 1 ст. 11 Регламенту Ради асоціації) [141]. Водночас незрозуміло, якими повинні бути ці внутрішньодержавні процедури в Україні, і який орган повинен відповідати за схвалення: ВРУ чи КМУ. Наприклад, Рішення Ради асоціації між Україною та ЄС стосовно доповнення Додатка I-A було попередньо схвалено лише КМУ [142], коли ж внесення змін і доповнень до Додатка XXVII було схвалено як КМУ, так і ВРУ [143; 144].

Крім цього виникає питання, як Рішення асоціації повинні застосовуватися у правовій системі України [145, С. 26]. З однієї сторони, додатки до Угоди про асоціацію є її невід'ємною частиною (ст. 480 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС), а отже є частиною законодавства України і мають вищу юридичну силу, ніж закони України (ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України») [146]. Проте у контексті складного процесу інтеграції, що передбачений Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, такий загальний підхід є недостатнім [147, С. 13].

Зокрема, на думку Петрова Р.А., питання щодо місця рішень Ради асоціації та Комітету асоціації у правовій системі України та їхньої юридичної сили повинно бути вирішене на законодавчому рівні [145, С. 26]. Крім цього, як вважають

Гнидюк Н. та Павлюк С., законодавчого врегулювання потребують питання виконання Україною зобов'язань, передбачених Угодою про асоціацію з ЄС, зокрема, порядку імплементації *acquis* ЄС, здійснення експертизи відповідних законопроектів⁸, оцінки результатів транспозиції, розподілу повноважень органів державної влади у контексті євроінтеграції, а також фінансового, інформаційного та кадрового забезпечення цього процесу [85, С. 26–28].

Із такими висновками важко не погодитися, адже нормативно-правові акти, які б регулювали хоч частину із окреслених питань, приймалися в Україні ще у рамках гармонізації законодавства на базі УПС між Україною та ЄС (див. серед іншого [123]). Безперечно, вони усі уже давно застаріли. З огляду на це, необхідним є прийняття комплексного закону, що забезпечить передбачуваність і ефективність процесу зближення законодавства України із релевантним *acquis* ЄС. [85, С. 26].

Динамізм *acquis* ЄС, що особливо яскраво проявляється у сфері е-комерції, є непростим викликом для України. Серед іншого, проблемою є те, що Україна йде шляхом імплементації фіксованих елементів *acquis* ЄС. Наразі ж додатки до Угоди, що перелічують елементи *acquis* ЄС, які зобов'язана імплементувати Україна вже не відповідають актуальному станові правового регулювання е-комерції в ЄС. На думку авторки, досягти цілей Угоди про асоціацію між Україною та ЄС неможливо без синхронізації правових реформ в Україні та в ЄС.

Уже на сьогодні для України назріла необхідність імплементувати такі нові елементи *acquis* ЄС у сфері е-комерції, як Директива 2011/83/ЄС про права споживачів, Загальний регламент про захист даних, Регламент 2018/302 щодо подолання невинуватеного геоблокування, Регламент 2018/644 про послуги із транскордонної доставки, Директива (ЄС) 2019/770 про деякі аспекти, що

⁸ Уже були перші спроби вирішення цього питання: наприклад, до Верховної ради України був поданий проект Закону «Про внесення змін до Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» щодо удосконалення механізму наближення законодавства України до права ЄС», проте він був відкликаний [148]

стосуються контрактів на поставку цифрового контенту та цифрових послуг, Директива (ЄС) 2019/2161 щодо кращого виконання та модернізації правил ЄС щодо захисту споживачів.

Видається, що згадана імплементація повинна здійснюватися саме на базі Угоди про асоціацію з ЄС, адже у ній є спеціально закладений механізм динамічного зближення: Рада асоціації уповноважена оновлювати додатки до Угоди відповідно до розвитку *acquis* ЄС. Наразі оновлення уже заплановані у сфері інформаційного суспільства та телекомунікаційних послуг, поштових та кур'єрських послуг, юстиції, свободи і безпеки. Такі оновлення дозволяють охопити більшість нових елементів *acquis* ЄС у сфері е-комерції. Водночас, на думку авторки, до плану оновлень слід додати також сферу захисту прав споживачів: саме у цій сфері Україна відстає від правових реформ ЄС найбільше.

Окрім оновлень додатків до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у нашій державі існує необхідність прийняти комплексний закон, який регулюватиме процес євроінтеграції. Наразі у цьому напрямку підхід України є ситуативним, а не системним. Водночас інтеграція у внутрішній ринок ЄС та створення поглибленої та всеохопної зони вільної торгівлі потребують передбачуваного та ефективного механізму зближення законодавства із чітким розподілом повноважень та належною системою контролю за якістю результатів.

ВИСНОВКИ

У рамках цього дослідження відповідно до поставлених завдань було досягнуто таких висновків:

1. Для цілей правового регулювання е-комерцією доцільно вважати здійснення комерційних трансакцій з надання товарів або послуг, які, як правило, є оплатними, за умови, що, як мінімум, розміщення замовлення щодо таких товарів або послуг відбувається за допомогою комп'ютерних мереж (у т.ч. Інтернету). При цьому, до е-комерції потрібно зараховувати також операції, в рамках яких продавець товару чи постачальник послуг отримують прибуток не від покупця безпосередньо, а за допомогою продажу реклами чи інших механізмів монетизації (зокрема, із використанням персональних даних).
2. Угода про асоціацію між Україною та ЄС є найамбіційнішою угодою про асоціацію, яку коли-небудь укладав ЄС із третіми країнами. Серед іншого вона передбачає інтеграцію України у внутрішній ринок ЄС та створення поглибленої та всеохопної ЗВТ. Характерними особливостями Угоди про асоціацію між Україною та ЄС є її всеохопність, комплексність та строга умовність (ціннісна умовність та умовність доступу до ринку). Умовність доступу до ринку означає, що подальша інтеграція України у внутрішній ринок ЄС відбувається лише за умови належного виконання передбачених Угодою обов'язків, і насамперед здійснення імплементації визначеного *acquis* ЄС у правову систему України.

Співпраця у сфері е-комерції між Україною та ЄС є важливим елементом Угоди про асоціацію. Зокрема, Угода про асоціацію між Україною та ЄС передбачає співпрацю у напрямках визнання сертифікатів електронних підписів, виданих населенню, та сприяння розвитку послуг транскордонної сертифікації, визначення відповідальності постачальників посередницьких послуг у зв'язку з переданням або зберіганням інформації, поводження з небажаними електронними комерційними повідомленнями та захисту споживачів у сфері е-комерції.

Попри те, що напрямки регуляторної співпраці у сфері е-комерції визначені як м'які зобов'язання щодо гармонізації, імплементація релевантного асquis ЄС у цій сфері є обов'язком, а не правом України. Це спричинено тим, що співпраця у сфері е-комерції доповнюється зобов'язаннями України в інших сферах (таких як інтелектуальна власність, інформаційне суспільство та захист прав споживачів).

3. На сьогодні, результати транспозиції асquis ЄС у сфері е-комерції у правову систему України у багатьох моментах є незадовільними. При цьому, серед недоліків є як встановлення нижчих стандартів, ніж це передбачено актами ЄС, так і надмірне регулювання, що спричиняє зайве навантаження на бізнес. Це ставить під загрозу досягнення цілей, визначених Угодою про асоціацію між Україною та ЄС. Для виправлення цієї ситуації Україні необхідно:

а. внести зміни до Закону України «Про електронну комерцію», (1) скоригувавши формулювання сфери застосування закону таким чином, щоб він охоплював засадниче для правового регулювання е-комерції в ЄС поняття послуг інформаційного суспільства, (2) закріпивши за постачальниками послуг проміжного характеру статус самостійних надавачів послуг та звільнивши їх від обов'язку здійснювати моніторинг інформації, яку вони передають чи зберігають, (3) передбачивши вимогу щодо створення реєстру осіб, які не бажають отримувати комерційні повідомлення, (4) здійснивши приведення у відповідність до Директиви про е-комерцію вимог щодо надання інформації споживачеві, та (5) виправивши інші численні недоліки законодавчої техніки;

б. внести зміни до Закону України «Про електронні довірчі послуги», скоригувавши вимогу про використання кваліфікованого електронного підпису у всіх випадках, де необхідним є використання власноручного підпису;

Доопрацювання також потребує Закон України «Про права споживачі», проте на цьому етапі Україні потрібно зосередитися не на виправленні недоліків транспозиції Директиви 97/7/ЄС, що втратила чинність, а на імплементації нової

Директиви 2011/83/ЄС про права споживачів. Транспозиція останньої допоможе також усунути недоліки результатів попереднього етапу гармонізації.

Успішним прикладом транспозиції *acquis* ЄС у сфері е-комерції у правову систему України може служити імплементація Директиви 93/13/ЄС про несправедливі умови у споживчих договорах. Проте така імплементація була здійснена ще у 2005 році, тож складно говорити про значний прогрес у виконанні Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

У цілому належно була проведена імплементація Регламенту про електронну ідентифікацію 910/2014. Водночас взаємне визнання Україною та ЄС сертифікатів електронних підписів все ще потребує укладення відповідного міжнародного договору між Україною та ЄС. Позитивним кроком є офіційний запит про укладення такого договору, нещодавно здійснений Україною.

4. У контексті виконання положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС важливо розуміти, що *acquis* ЄС, або ж правовий доробок Союзу, є комплексним, багатограним та динамічним поняттям, значення якого залежить від контексту використання. Обсяг *acquis* ЄС у контексті зовнішніх відносин слід визначати відповідно до цілей відповідної міжнародної угоди ЄС із третьою країною.

Як було продемонстровано на прикладі угоди про асоціацію та стабілізацію з Балканськими країнами, зовнішні угоди ЄС є відображенням розвитку релевантного *acquis* ЄС у рамках внутрішнього ринку. При цьому, складним завданням є синхронізація таких угод із постійним процесом розвитку *acquis* ЄС. Динамізм ЄС є серйозним викликом для України. При цьому, у сфері е-комерції реформи регулювання в ЄС проводяться особливо активно. З огляду на це оновлення потребують додатки до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

5. Як було встановлено під час дослідження, задля досягнення цілей співпраці у сфері е-комерції, оновлення додатків до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС повинно передбачати обов'язки України щодо транспозиції Загального регламенту про захист даних, Регламенту 2018/302 щодо подолання невинуватеного геоблокування, Регламенту 2018/644 про послуги із транскордонної доставки, Директиви (ЄС) 2019/770 про деякі аспекти, що

стосуються контрактів на поставку цифрового контенту та цифрових послуг та Директиви (ЄС) 2019/2161 щодо кращого виконання та модернізації правил ЄС щодо захисту споживачів.

Водночас для забезпечення ефективності процесу зближення законодавства лише оновлення додатків до Угоди про асоціацію буде недостатньо. Наразі в Україні існує гостра потреба щодо прийняття комплексного закону, що врегульовуватиме усі аспекти цього процесу, зокрема, визначатиме місце у правовій системі України та юридичну силу рішень Ради асоціації, розподілятиме обов'язки між органами державної влади, встановлюватиме механізми забезпечення якості результатів транспозиції.

Проведене дослідження має як теоретичне, так і практичне значення. Серед іншого, ця робота у новому світлі розкриває взаємозв'язок динамічного *acquis* ЄС із положеннями зовнішніх угод ЄС із третіми країнами. Відповідні напрацювання можуть стати основою для подальших теоретичних досліджень цієї теми. З практичної точки зору, результати дослідження можуть бути використані для цілей забезпечення належного виконання обов'язків України, передбачених Угодою про асоціацію з ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Joint Statement on E-commerce, Davos meeting. Remarks by DG Azevêdo. Дата оновлення: 24.01.2020. URL: https://www.wto.org/english/news_e/spra_e/spra300_e.htm (дата звернення: 01.05.2020)
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Дата оновлення: 30.11.2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 15.01.2020)
3. Петров Р.А. Транспозиція «acquis» Європейського Союзу у правові системи третіх країн: монографія. Київ: Видавництво «Істина», 2012. 364 с.
4. Conditions for membership. European Neighbourhood Policy And Enlargement Negotiations. Дата оновлення: 06.12.2016. URL: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/policy/conditions-membership_en (дата звернення: 29.03.2020)
5. Конституція України. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 01.05.2020)
6. Holsapple C.W., Singh M. (2000). Electronic Commerce: From a Definitional Taxonomy Toward a Knowledge-Management View. *Journal of Organizational Computing and Electronic Commerce*, 10:3, 149–170.
7. Tardi C. Value Chain. Business Essentials. Investopedia. Дата оновлення: 11.01.2020. URL: <https://www.investopedia.com/terms/v/valuechain.asp> (дата звернення: 31.03.2020)
8. Laudon K. C., Traver C.G. E-commerce 2016. Business. Technology. Society. Twelfth edition. Pearson, 2016. 913 с.
9. Шалева О.І. Електронна комерція: навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2011. 216 с.

10. Wu T. Facebook should pay all of us. The New Yorker. Дата оновлення: 04.08.2015
URL: <https://www.newyorker.com/business/currency/facebook-should-pay-all-of-us> (дата звернення: 03.05.2020)
11. OECD. Unpacking E-commerce. Business Models, Trends and Policies. OECD Publishing: Paris, 2019. 116 с. URL: <https://doi.org/10.1787/23561431-en> (дата звернення: 11.05.2020)
12. Methodological manual for statistics on the Information Society. Eurostat. Version 2.0, 2006. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5896837/KS-BG-06-004-EN.PDF/9cf80df6-415c-447b-b107-be97aa339a73?version=1.0> (дата звернення: 08.04.2020)
13. Glossary: E-commerce. Eurostat. Statistics Explained. Дата оновлення: 25.02.2019. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:E-commerce> (дата звернення: 15.04.2020)
14. E-Commerce. United States Census Bureau. Дата оновлення: 24.04.2017. URL: <https://www.census.gov/library/publications/time-series/e-commerce.html> (дата звернення: 16.04.2020)
15. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 р. № 675-VIII. Дата оновлення: 19.04.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19> (дата звернення: 20.04.2020)
16. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII. Дата оновлення: 27.02.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12> (дата звернення: 25.04.2020)
17. Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part. Дата оновлення: 29.05.2014. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A22014A0529%2801%29> (дата звернення: 13.03.2020)
18. Mesenbourg T. L. Measuring the digital economy. U.S. Bureau of the Census. URL: <https://www.census.gov/content/dam/Census/library/working-papers/2001/econ/umdigital.pdf> (дата звернення: 16.04.2020)

19. Global Ecommerce 2019. Ecommerce Continues Strong Gains Amid Global Economic Uncertainty. Report by Andrew Lipsman. Дата оновлення: 27.06.2019 eMarketer. URL: <https://www.emarketer.com/content/global-ecommerce-2019> (дата звернення: 16.04.2020)
20. Зелена книга. Ринок електронної комерції. Офіс ефективного регулювання. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL: <https://regulation.gov.ua/book/117-zelena-kniga-rinok-elektronnoi-komercii> (дата звернення: 16.04.2020)
21. Козир Ю.Г. Правова природа електронної комерції: теоретико-компаративний аналіз. Матеріали підсумкової науково-практичної конференції II туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт 2018. 29 – 33. Дата оновлення: 30.03.2018. URL: <http://er.nau.edu.ua/handle/NAU/33744> (дата звернення: 16.04.2020)
22. Chamon M., Van Elsuwege P. The meaning of 'association' under EU law. A study on the law and practice of EU association agreements. Study for AFCO Committee. Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs. Directorate General for Internal Policies of the Union. PE 608.861. 2019. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/608861/IPOL_STU\(2019\)608861_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2019/608861/IPOL_STU(2019)608861_EN.pdf) (дата звернення: 07.03.2020)
23. Petrov R. Conditionality and Approximation of Laws: Provisions in the EU-Ukraine Association Agreement. *Law of Ukraine*. 2013. № 3. С. 216–222.
24. Negotiations and agreements. European Commission. Дата оновлення: 13.03.2020. URL: <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/negotiations-and-agreements/> (дата звернення: 26.03.2020)
25. Movchan V., Shprotyuk V. EU-Ukraine DCFTA: The Model for Eastern Partnership Regional Trade Cooperation. CASE Network Studies & Analyses. № 445. Дата оновлення: 08.10.2012. URL: <https://case-research.eu/en/eu-ukraine-dcfta-the-model-for-eastern-partnership-regional-trade-cooperation> (дата звернення: 27.03.2020).

26. Бредіхін А.В. Україна та Європейський Союз: ретроспектива розвитку відносин. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2009. № 2'2009. С. 7–12.
27. Hillion C. Mapping-Out the New Contractual Relations between the European Union and Its Neighbours: Learning from the EU–Ukraine ‘Enhanced Agreement’. *European Foreign Affairs Review*. 2007. № 12. С. 169–182.
28. Spiliopoulos O. The EU-Ukraine Association Agreement as a Framework of Integration Between the Two Parties. *Procedia Economics and Finance*. 2014. № 9. С. 256–263.
29. Van der Loo G., Van Elsuwege P., Petrov R. The EU-Ukraine Association Agreement: A New Legal Instrument of Integration Without Membership? *Kyiv-Mohyla Law and Politics Journal*. 2015. № 1. С. 1–19.
30. Vošta M., Musiyenko S., Abrahám J. Ukraine-EU Deep and Comprehensive Free Trade Area as Part of Eastern Partnership initiative. *Journal of International Studies*, 2016. Vol. 9. № 3. С. 21-35.
31. Консолідована версія Договору про Європейський Союз. Дата оновлення: 30.03.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06 (дата звернення: 22.03.2020).
32. The Treaty of Rome establishing the European Economic Community as of 25 March 1957. URL: https://ec.europa.eu/romania/sites/romania/files/tratatul_de_la_roma.pdf (дата звернення: 07.03.2020)
33. Consolidated version of the Treaty on the functioning of the European Union. Дата оновлення: 26.10.2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT> (дата звернення: 09.03.2020)
34. Phinnemore D. Association: Stepping-Stone or Alternative to EU Membership? Sheffield: Sheffield Academic Press, 1999. 166 с.
35. The Council Decision of 17 March 2014 on the signing, on behalf of the European Union, and provisional application of the Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part, as regards the Preamble, Article

1, and Titles I, II and VII thereof, 2014/295/EU. Дата оновлення: 29.05.2014. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014D0295> (дата звернення: 04.04.2020)

36. Council Decision of 23 June 2014 on the signing, on behalf of the European Union, and provisional application of the Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part, as regards Title III (with the exception of the provisions relating to the treatment of third-country nationals legally employed as workers in the territory of the other Party) and Titles IV, V, VI and VII thereof, as well as the related Annexes and Protocols 1. 2014/668/EU. Дата оновлення: 20.09.2014. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014D0668> (дата звернення: 10.03.2020)
37. Council Decision of 23 June 2014 on the signing, on behalf of the European Union, of the Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part, as regards the provisions relating to the treatment of third-country nationals legally employed as workers in the territory of the other party. 2014/669/EU. Дата оновлення: 20.09.2014. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32014D0669> (дата звернення: 10.03.2020)
38. Judgment of the Court of 30 September 1987. Case 12/86. Meryem Demirel v Stadt Schwäbisch Gmünd. URL: <http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?jsessionid=F62094FA966D7760A1678F1ECAA31680?text=&docid=94569&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=791174> (дата звернення: 23.03.2020)
39. Agreements under adoption or ratification. European Commission. Дата оновлення: 13.03.2020. URL: https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/negotiations-and-agreements/#_under-adoption (дата звернення: 26.03.2020).

40. European Council Conclusions on Ukraine. Brussels. 15 December 2016. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/24151/15-euco-conclusions-ukraine.pdf> (дата звернення: 27.03.2020).
41. Shumylo-Tapiola O. Ukraine at the Crossroads: Between the EU DCFTA & Customs Union. Russie. Nei. Reports. № 11. IFRI. Russia/NIS Center. 2012. 25 с. URL: https://carnegieendowment.org/files/Ukraine_at_the_Crossroads-Between_the_EU_DCFTA__Customs_Union.pdf (дата звернення: 27.03.2020).
42. Угода про асоціацію. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociacyu> (дата звернення: 29.03.2020).
43. Cremona M. The Union as a global actor: roles, models and identity. *Common Market Law Review*. 2004. № 41. С. 553–573
44. Smith N.R. The Underpinning Realpolitik of the EU's Policies towards Ukraine: An Analysis of Interests and Norms in the EU-Ukraine Association Agreement. *European Foreign Affairs Review*. 2014. № 19 (4). С. 581–596.
45. Іванова К. Ю. Електронна комерція в Україні. *Правове регулювання відносин у мережі Інтернет*: кол. монографія / за ред. С. В. Глібко, К. В. Єфремова. Харків, 2016. Розд. 2, підр. 2.4. С. 134–155.
46. Acquis. Glossary of summaries. Summaries of EU Legislation. URL: <https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/acquis.html> (дата звернення: 16.04.2020)
47. Петров Р.А. «Acquis вступу» як складова феномену права Європейського Союзу [препринт]. *Європейське право*. 2012. № 1. С. 1–21. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/1718?show=full>
48. Jørgensen K.E. The Social Construction of the Acquis Communautaire: A Cornerstone of the European Edifice. *European Integration online Papers*. 1999. № 5 (3). С. 1–22. URL: <http://eiop.or.at/eiop/texte/1999-005a.htm>
49. Bednářová-Gibová K. Acquis communautaire as supranational legal texts and their interlingual reproduction across multilingual Europe. *Social and Behavioral Sciences*. 2016. № 236. С. 161–167.

50. Weiler J.H.H. The Reformation of European Constitutionalism. *Journal of Common Market Studies*. 1997. № 1(35). С. 97–131.
51. Schmitter P.C. Imagining the Future of the Euro-Polity with the Help of New Concepts. *Governance in the European Union* / Marks G., Scharpf F.W., Schmitter P.C., Streeck W. Sage Publications, 1996. Розд. 6. С. 121–150.
52. The Treaty on European Union, as signed in Maastricht on 7 February 1992. URL: https://europa.eu/european-union/sites/europa.eu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf (дата звернення: 28.03.2020)
53. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007. Дата оновлення: 17.12.2007. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12007L%2FTXT> (дата звернення: 28.03.2020)
54. Magen A. Transformative Engagement through Law: The Acquis Communautaire as an Instrument of EU External Influence. *European Journal of Law Reform*. 2007. № 3(9). С. 361—392.
55. Muraviov V. The Acquis Communautaire as a Basis for the Community Legal Order. *Miskolc Journal of International Law*. 2007. № 2(4). С. 38–45.
56. P. Pescatore, Aspects judiciaires de l'acquis communautaire, RTDE 617 (1981). Наведено за: Magen A. Transformative Engagement through Law: The Acquis Communautaire as an Instrument of EU External Influence. *European Journal of Law Reform*. 2007. № 3(9). С. 361—392.
57. Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000 on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market. Дата оновлення: 17.07.2000. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32000L0031> (дата звернення: 06.03.2020)
58. Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the former Yugoslav Republic of Macedonia, of the other part. The Treaties and Agreements database. European

Council. Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=2001014> (дата звернення: 18.03.2020)

59. Timeline of the relations with EU. Secretariat for European Affairs. Government of the Republic of the North Macedonia. URL: http://www.sep.gov.mk/en/content/?id=8#.XrnYMi_6hQJ (дата звернення: 25.04.2020)
60. Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Albania, of the other part. The Treaties and Agreements database. European Council. Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=2006040> (дата звернення: 18.03.2020)
61. Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States of the one part, and the Republic of Montenegro, of the other part. The Treaties and Agreements database. European Council. Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=2007070> (дата звернення: 18.03.2020)
62. Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and Bosnia and Herzegovina, of the other part. The Treaties and Agreements database. European Council. Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=2008023> (дата звернення: 18.03.2020)
63. Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Serbia, of the other part. The Treaties and Agreements database. European Council. Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=2007137> (дата звернення: 18.03.2020)
64. Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and Bosnia and Herzegovina, of the other part.

- The Treaties and Agreements database. European Council. Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=2008023> (дата звернення: 18.03.2020)
65. Regional Approach. MEMO/98/76. Brussels, 28 October 1998. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_98_76 (дата звернення: 25.04.2020)
66. Медведєв Ю.Л. Імплементация норм міжнародного права у право України: зміст і способи реалізації. *Публічне право*. 2014. № 1(13). С. 129 – 135.
67. Про затвердження Методики визначення критеріїв євроінтеграційної складової державних цільових програм: Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 16.03.2005 № 62. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0438-05> (дата звернення: 26.04.2020)
68. Савчук К.О. Імплементация норм міжнародного права. *Енциклопедія міжнародного права: у 3 т. / редкол.: Шемшученко Ю.С., Денисов В.Н. (співголови) та ін.. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Т. 2. Е—Л. Київ: Академперіодика, 2017. С. 511–514.*
69. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо забезпечення приведення положень розроблюваних проєктів нормативно-правових актів з питань оподаткування акцизним збором у відповідність до законодавства Європейського Союзу та вимог положень угод ГАТТ-СОТ: Наказ Державної податкової адміністрації України від 26.12.2003 №631. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0631225-03> (дата звернення: 26.04.2020)
70. Петров Р.А. Поняття "транспозиція" в сучасній правовій науці європейського права. *Європейські студії і право*. 2013. № 1. С. 20-24.
71. Adequacy decisions. How the EU determines if a non-EU country has an adequate level of data protection. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/info/law/law-topic/data-protection/international-dimension-data-protection/adequacy-decisions_en (дата звернення: 26.04.2020)

72. Commercial sector: EU-US Privacy Shield. EU-US data transfers. European Commission: https://ec.europa.eu/info/law/law-topic/data-protection/international-dimension-data-protection/eu-us-data-transfers_en (дата звернення: 26.04.2020)
73. Муравйов В., Мушак Н. Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. *Віче*. 2013 № 8. С. 12–18.
74. Технічна та фінансова допомога. Євроінтеграційний портал. <http://eu-ua.org/tekhnichna-ta-finansova-dopomoha> (дата звернення: 25.04.2020)
75. Örüçü E. Law as transposition. *The International and Comparative Law Quarterly*. 2002. № 2(51). С. 205-223.
76. Рекомендації для українських органів державного управління щодо наближення до права ЄС. Київ. 2018. 104 с. URL: <https://eu-ua.org/pravo-yes/rekomendatsii-nablyzhennia> (дата звернення: 26.04.2020)
77. У 2019 році Україна виконала лише 37% завдань за Угодою про асоціацію. Європейська правда. Дата оновлення: 03.03.2020. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/03/3/7107037/> (дата звернення: 27.04.2020)
78. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС за 2019 рік. Результати та плани. 71 с. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/ar-aa-implementation-2019-4.pdf> (дата звернення: 01.05.2020)
79. e-Commerce Directive. Policy. Shaping Europe's digital future. Дата оновлення: 12.03.2020. URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/e-commerce-directive> (дата звернення: 25.04.2020)
80. Додаток XVII до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/ugoda-pro-asociaciyu/17_Annexes.pdf (дата звернення: 26.04.2020)
81. Пояснювальна записка до Проекту Закону про електронну комерцію №0957 від 27.11.2014. Верховна Рада України. URL:

http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52409 (дата звернення: 04.05.2020)

82. Про електронну комерцію: Закон України. Картка документа. Історія документа та редакції. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/675-19> (дата звернення: 26.04.2020)
83. Regulations, Directives and other acts. EU law. URL: https://europa.eu/european-union/eu-law/legal-acts_en (дата звернення: 28.05.2020)
84. Applying EU law. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/info/law/law-making-process/applying-eu-law_en (дата звернення: 28.05.2020)
85. Гнидюк Н., Павлюк С. Наближення законодавства України до права ЄС відповідно до Угоди про асоціацію: між правовими зобов'язаннями та аналізом політики? Policy Paper. Європейський інформаційно-дослідницький центр, 2016. 39 с. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29067.pdf> (дата звернення: 04.05.2020)
86. Directive 98/34/EC of the European Parliament and of the Council of 22 June 1998 laying down a procedure for the provision of information in the field of technical standards and regulations. Дата оновлення: 01.01.2013. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1998L0034:20130101:EN:PDF> (дата звернення: 28.04.2020)
87. Directive (EU) 2015/1535 of the European Parliament and of the Council of 9 September 2015 laying down a procedure for the provision of information in the field of technical regulations and of rules on Information Society services. Дата оновлення: 17.09.2015. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32015L1535> (дата звернення: 28.04.2020)
88. Judgment of the Court of 11 September 2014. Case C-291/13. Sotiris Papasavvas v O Fileleftheros Dimosia Etaireia Ltd and Others. URL: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-291/13> (дата звернення: 01.05.2020)
89. Judgment of the Court of 15 September 2016. Case C-484/14. Tobias Mc Fadden v Sony Music Entertainment Germany GmbH. URL:

<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=183363&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=817307> (дата звернення: 01.05.2020)

90. Зауваження до проекту закону України про електронну комерцію. До реєстрац. № 2306а (друге читання). Головне юридичне управління Апарату Верховної Ради України. 3 с. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52409 (дата звернення: 01.05.2020)
91. Катинська Л.Р. Питання відповідності Закону України «Про електронну комерцію» європейському законодавству. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Серія ПРАВО. Випуск 35. Частина II. Том 1. С. 165–169.
92. Judgment of the Court of 23 March 2010. Joined cases C-236/08 to C-238/08. Google France SARL and Google Inc. v Louis Vuitton Malletier SA (C-236/08), Google France SARL v Viaticum SA and Luteciel SARL (C-237/08) and Google France SARL v Centre national de recherche en relations humaines (CNRRH) SARL and Others (C-238/08). URL: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=83961&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=818953> (дата звернення: 04.05.2020)
93. Judgment of the Court of 12 July 2011. Case C-324/09. L'Oréal SA and Others v eBay International AG and Others. URL: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=107261&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=819095> (дата звернення: 04.05.2020)
94. Правила надання та отримання телекомунікаційних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2012 р. № 295. Дата оновлення: 28.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/295-2012-п> (дата звернення: 06.05.2020)

95. Regulation (EU) No 910/2014 of the European Parliament and of the Council of 23 July 2014 on electronic identification and trust services for electronic transactions in the internal market and repealing Directive 1999/93/EC. Дата оновлення: 28.08.2014. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJL_.2014.257.01.0073.01.ENG (дата звернення: 02.05.2020)
96. Directive 1999/93/EC of the European Parliament and of the Council of 13 December 1999 on a Community framework for electronic signatures. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A31999L0093> (дата звернення: 02.05.2020)
97. План заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: постанова Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2017 р. № 1106. Дата оновлення: 24.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-п> (дата звернення: 03.05.2020)
98. Про електронні довірчі послуги: Закон України. Картка документа. Історія документа та редакції. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2155-19> (дата звернення: 03.05.2020)
99. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII. Дата оновлення: 19.04.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#n111> (дата звернення: 03.05.2020)
100. Types of EU Law. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/info/law/law-making-process/types-eu-law_en (дата звернення: 05.05.2020)
101. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. Дата оновлення: 28.04.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 05.05.2020)
102. Кубраков О. Що нам принесе закон про електронні довірчі послуги. Офіс ефективного регулювання. Дата оновлення: 09.11.2018. URL: <https://brdo.com.ua/analytics/shho-nam-prynese-zakon-pro-elektronni-dovirchi-posludy/> (дата звернення: 05.05.2020)

103. Павло Петренко: Закон «Про електронні довірчі послуги» почав діяти. Міністерство юстиції України. Урядовий портал. Дата оновлення: 07.11.2018. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/pavlo-petrenko-zakon-pro-elektronni-dovirchi-poslugi-pochav-diyati> (дата звернення: 05.05.2020)
104. Порядок взаємного визнання українських та іноземних сертифікатів відкритих ключів, електронних підписів, а також використання інформаційно-телекомунікаційної системи центрального засвідчувального органу для забезпечення визнання в Україні електронних довірчих послуг, іноземних сертифікатів відкритих ключів, що використовуються під час надання юридично значущих електронних послуг у процесі взаємодії між суб'єктами різних держав: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 січня 2019 р. № 60. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60-2019-п#n9> (дата звернення: 06.05.2020)
105. Пріоритети розвитку асоціації з ЄС: очікування українських громадських експертів. 2 с. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/files/b/8/b88c006-uaexpertambitions.pdf> (дата звернення: 06.05.2020)
106. Концепція державної політики у сфері захисту прав споживачів на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 березня 2017 р. № 217-р. Дата оновлення: 29.03.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/217-2017-р> (дата звернення: 07.05.2020)
107. Наявність чека під час купівлі товарів як у магазині, так і в інтернеті, суттєво підвищує шанси громадян захистити свої права. Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. Урядовий портал. Дата оновлення: 20.03.2018. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/nayavnist-cheku-pid-chas-kupivli-tovariv-yak-u-magazini-tak-i-v-interneti-suttyevo-pidvishuye-shansi-gromadyan-zahistiti-svoyi-prava> (дата звернення: 07.05.2020)
108. У 2018 році до Держпродспоживслужби надійшло понад 1,3 тис. скарг на інтернет-магазини. Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. Дата оновлення: 20.03.2019. URL:

http://www.consumer.gov.ua/News/4853/U_2018_rotsi_do_Derzhprodspozhivsluzhbi_nadiyshlo_ponad_1,36_tis-_skarg_na_internet-magazini?fbclid=IwAR0VxUjVEmHIq7JFHPrH-gwH8lm4-EwZv9F1sAKzp7rPI5aaPaBAU_c5K-Y (дата звернення: 07.05.2020)

109. Додаток XXXIX до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/ugoda-pro-asociaciyu/39_Annex.pdf (дата звернення: 07.05.2020)
110. Бородачова Н., Олексюк Л., В. Плєскач В. Як уряду України розбудувати державну політику у сфері е-торгівлі. Аналітичний документ. 49 с. URL: https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/web_E-commerce__civic_synergy_ua_2018.pdf (дата звернення: 13.04.2020)
111. Батрименко В., Крегул Ю. Гармонізація системи регулювання електронної комерції України з ЄС. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2019. №1 С. 13–25
112. Пам’ятка для споживачів, які мають намір користуватися послугами інтернет-магазину. Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. URL: <http://www.consumer.gov.ua/Pictures/Files/Editor/document/Захист%20споживачів/пам'ятки/пам'ятка-інтернет.pdf> (дата звернення: 07.05.2020)
113. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. Дата оновлення: 28.04.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 06.05.2020)
114. Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts: consolidated text. Дата оновлення: 12.12.2011. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:01993L0013-20111212> (дата звернення: 06.05.2020)

115. Про внесення змін до Закону України «Про захист прав споживачів»: Закон України від 01.12.2005 № 3161-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3161-15> (дата звернення: 03.05.2020)
116. Пояснювальна записка до Проекту Закону про внесення змін до Закону України «Про захист прав споживачів» № 3161-IV від 01.12.2005. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=25562 (дата звернення: 04.05.2020)
117. Прилипчук О. В. Проблеми адаптації законодавства України до законодавства ЄС. *Державне будівництво*. 2015. № 1/2015. С. 1–10.
118. Ханик-Посполітак Р.Ю. Поняття «несправедливі умови в договорах». *Наукові записки НаУКМА*. 2007. Т. 64: Юридичні науки. С. 102–105.
119. Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council Text with EEA relevance: consolidated text. Дата оновлення: 01.07.2018. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:02011L0083-20180701> (дата звернення: 07.05.2020)
120. Gold-Plating Review. The Operation of the Transposition Principles in the Government's Guiding Principles for EU Legislation. Department for Business Innovation & Skills. 2013. 10 с. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/137696/bis-13-683-gold-plating-review-the-operation-of-the-transposition-principles-in-the-governments-guiding-principles-for-eu-legislation.pdf (дата звернення: 07.05.2020)
121. Betliy O. Butin A., Kravchuk V., Lutsenko D. and others. Integration within Association: Dynamics of the EU - Ukraine Agreement Implementation: policy paper. / ed. Shulga D. Kyiv, 2019. 50 с. URL: <https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Integration-within-Association-Dynamics-of-the-EU-Ukraine-Agreement-Implementation.pdf> (дата звернення: 10.05.2020)

122. Noël J-M. Is UK retail ready for new EU directive? The Guardian. Дата оновлення: 27.01.2014. URL: <https://www.theguardian.com/media-network/media-network-blog/2014/jan/27/retail-eu-consumer-rights-directive> (дата звернення: 02.05.2020)
123. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004 № 1629-IV. Дата оновлення: 04.11.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#n161> (дата звернення: 02.05.2020)
124. Про ратифікацію Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних та Додаткового протоколу до Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних стосовно органів нагляду та транскордонних потоків даних: Закон України від 06.07.2010 № 2438-VI. Дата оновлення: 01.01.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2438-17> (дата звернення: 02.05.2020)
125. Пояснювальна записка до Проекту Закону про захист персональних даних №2297-VI від 01.06.2010. Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=32124 (дата звернення: 03.05.2020)
126. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation): consolidated text. Дата оновлення: 04.05.2016. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:02016R0679-20160504> (дата звернення: 03.05.2020)
127. Ingley C., Wells P. GDPR: Governance Implications for Regimes outside the EU. *Proceedings of the 14th European Conference on Management, Leadership and Governance. ECMLG 2018* / ed. Waal Benny M.E., Pascal R. Academic Conferences and Publishing International Limited, 2018. С. 105–113.
128. План заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і

їхніми державами-членами, з іншої сторони: постанова Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2017 р. № 1106. Дата оновлення: 25.10.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-п/ed20171025> (дата звернення: 03.05.2020)

129. Бем М. В., Городиський І. М., Саттон Г., Родіоненко О. М. Захист персональних даних: Правове регулювання та практичні аспекти: науково-практичний посібник. Київ: К.І.С., 2015. 220 с.
130. Мініч Р. Пріоритети співпраці з ЄС у сфері правоохоронного співробітництва, боротьби з організованою злочинністю, кібербезпеки та захисту персональних даних. Експертна підтримка впровадження порядку денного у сфері юстиції, свободи та безпеки Україна – ЄС. 13 с. URL: <https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2020/02/Priorytety-spiivpratsi-z-YES-u-sferi-pravooohoronno-go-spiivrobitnytstva-borotby-z-organizovanoyu-zlochynnistyuu-kiberbezpeky-ta-zahystu-personalnyh-danyh.pdf> (дата звернення: 03.05.2020)
131. Regulation (EU) 2018/302 of the European Parliament and of the Council of 28 February 2018 on addressing unjustified geo-blocking and other forms of discrimination based on customers' nationality, place of residence or place of establishment within the internal market and amending Regulations (EC) No 2006/2004 and (EU) 2017/2394 and Directive 2009/22/EC. Дата оновлення: 02.03.2018. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.LI.2018.060.01.0001.01.ENG&toc=OJ:L:2018:060I:TOC> (дата звернення: 07.05.2020)
132. Regulation (EU) 2018/644 of the European Parliament and of the Council of 18 April 2018 on cross-border parcel delivery services. Дата оновлення: 02.05.2018. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32018R0644> (дата звернення: 07.05.2020)
133. Directive (EU) 2019/770 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and digital services. Дата оновлення: 22.05.2019. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019L0770> (дата звернення: 07.05.2020)

134. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee. A New Deal for Consumers. Brussels, 11.04.2018. COM(2018) 183 final. 16 с. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0183&from=EN> (дата звернення: 07.05.2020)
135. Directive (EU) 2019/2161 of the European Parliament and of the Council of 27 November 2019 amending Council Directive 93/13/EEC and Directives 98/6/EC, 2005/29/EC and 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council as regards the better enforcement and modernisation of Union consumer protection rules. Дата оновлення: 18.12.2019. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/2161/oj> (дата звернення: 07.05.2020)
136. Union that strives for more. My agenda for Europe. By candidate for President of the European Commission Ursula von der Leyen. 23 с. URL: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/political-guidelines-next-commission_en.pdf (дата звернення: 08.05.2020)
137. Updating of the Association Agreement, enhancement of cooperation with EU in energy, digital and cybersecurity sectors, European integration offices and training for Ukrainian civil servants – key results of a meeting of EU-Ukraine Association Committee. Service of the Deputy Prime Minister of Ukraine. Дата оновлення: 06.11.2019. URL: <https://www.kmu.gov.ua/en/news/onovlennya-ugodi-pro-asociaciyu-posilennya-spivpraci-z-yes-v-energetici-cifri-ta-kiberbezpeci-ofisi-yevrointegraciyi> (дата звернення: 08.05.2020)
138. Emerson M., Blockmans S. 100 ideas for upgrading the Association Agreements and DCFTAs with Georgia, Moldova and Ukraine. *CEPS Policy Insights*. 2020. №2. С. 1–9. URL: <https://www.ceps.eu/wp-content/uploads/2020/02/Upgrading-the-Association-Agreements-and-DCFTAs.pdf> (дата звернення: 09.05.2020)
139. EU-Ukraine Association Agreement. Guide to the Association Agreement. 5 с. URL: http://www.eeas.europa.eu/archives/docs/images/top_stories/140912_eu-ukraine-associatin-agreement-quick_guide.pdf (дата звернення: 09.05.2020)

140. Šišková N. From Eastern Partnership to the Association: A Legal and Political Analysis. Cambridge Scholars Publishing, 2014. 310 с.
141. Про прийняття регламентів Ради асоціації, Комітету асоціації і його підкомітетів: рішення № 1/2014 Ради асоціації між Україною та ЄС від 15.12.2014. Дата оновлення: 15.12.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/845_001 (дата звернення: 09.05.2020)
142. Про схвалення проекту Рішення Ради асоціації між Україною та ЄС стосовно доповнення Додатка I-A до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: розпорядження Кабінету Міністрів України від 06.12. 2017 № 867-р. Дата оновлення: 06.12.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/867-2017-p> (дата звернення: 09.05.2020)
143. Про Рішення Ради асоціації між Україною та ЄС про внесення змін і доповнень до Додатка XXVII до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: постанова Кабінету Міністрів України від 15.05.2019 № 394. Дата оновлення: 15.05.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/394-2019-p> (дата звернення: 09.05.2020)
144. Про Рішення Ради асоціації між Україною та ЄС про внесення змін і доповнень до Додатка XXVII до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 06.06.2019 № 2739-VIII. Дата оновлення: 06.06.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2739-19> (дата звернення: 09.05.2020)
145. Petrov R.A. Approximation of laws in the EU-Ukraine association agreement. *Наукові записки НаУКМА*. 2014. Т. 155: Юридичні науки. С. 24–26.
146. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV. Дата оновлення: 02.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15> (дата звернення: 09.05.2020)

147. Бочі А., Кузьо М., Поворозник В. та ін. Угода про асоціацію Україна–ЄС: перспективи та механізми імплементації: аналіт. доповідь. KAS Policy Paper. 52 с. URL: https://www.kas.de/documents/252038/253252/7_dokument_dok_pdf_40538_13.pdf/e58db39e-600a-6855-414e-a5aeb7676910?version=1.0&t=1539652944197 (дата звернення: 09.05.2020)
148. Проект Закону про внесення змін до Закону України "Про Регламент Верховної Ради України" щодо удосконалення механізму наближення законодавства України до права ЄС №2679-VIII від 07.02.2019. Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55532 (дата звернення: 09.05.2020)

ДОДАТКИ

Додаток 1. Типи взаємодії у сфері е-комерції⁹

Тип	Опис
B2C: Бізнес для споживача	продаж підприємствами товарів або послуг операції кінцевому користувачеві (споживачеві);
B2B: Бізнес для бізнесу	операції щодо продажу товарів або послуг між підприємствами;
C2B: Споживач для бізнесу	перехід ціннісного активу від споживача до підприємства (спільнокошт (краудсорсинг/краудфандинг));
C2C: Споживач для споживача	операції з купівлі-продажу товарів або послуг між двома споживачами;
G2B: Уряд для бізнесу	Здійснення підприємствами адміністративних платежів (сплата податків та зборів, розрахунки за товари або послуг) через інформаційно-телекомунікаційні системи;
B2G: Бізнес для уряду	закупівля державою товарів і послуг за допомогою комп'ютерних технологій;
C2G: Споживач для уряду	здійснення адміністративних платежів в режимі онлайн;
G2C: Уряд для споживача	надання адміністративних послуг в режимі онлайн.

⁹ Зелена книга. Ринок електронної комерції. Офіс ефективного регулювання. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. С. 7. URL: <https://regulation.gov.ua/book/117-zelena-kniga-rinok-elekttronnoi-komercii> (дата звернення: 16.04.2020)

Тардаскіна Т.М., Стрельчук Є.М., Терешко Ю.В. Електронна комерція: навч. посібник. Одеса: ОНАЗ ім. О.С. Попова, 2011. 244 с. С. 113.

**Додаток 2. Положення про електронну комерцію в угодах про асоціацію та
угодах про зони вільної торгівлі з ЄС**

Країна	Назва угоди, дата набрання чинності	Характеристика положень про електронну комерцію
Угоди про асоціацію та стабілізацію з Балканськими країнами		
Албанія	Угода про стабілізацію та асоціацію, 01.04.2009 ¹⁰	Не містить згадок про електронну комерцію, проте передбачає наближення законодавства у сферах інтелектуальної власності, захисту споживачів та персональних даних (ст. 70 (3)). ¹¹
Боснія і Герцеговина	Угода про стабілізацію та асоціацію, 01.06.2015 ¹²	Не містить згадок про електронну комерцію, проте передбачає гармонізацію законодавства у сфері захисту споживачів (ст. 76) та захисту персональних даних (ст. 79), забезпечення аналогічного рівня захисту прав інтелектуальної власності (ст. 73 (2)). ¹³
Косово	Угода про стабілізацію та асоціацію, 01.04.2016 ¹⁴	Не містить згадок про електронну комерцію, проте передбачає наближення законодавства у сфері захисту прав споживачів (ст. 81) та захисту персональних даних (ст. 84), а також обов'язки із забезпечення

¹⁰ Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Albania, of the other part. Search the Treaties and Agreements database. European Council, Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=2006040> (дата звернення: 18.03.2020).

¹¹ Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Albania, of the other part. OJ L 107. Дата оновлення: 28.04.2009. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A22009A0428%2802%29> (дата звернення: 19.03.2020).

¹² Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and Bosnia and Herzegovina, of the other part. Search the Treaties and Agreements database. European Council, Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=2008023> (дата звернення: 18.03.2020).

¹³ Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and Bosnia and Herzegovina, of the other part. OJ L 164. Дата оновлення: 30.06.2015. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A22015A0630%2801%29> (дата звернення: 19.03.2020).

¹⁴ Information relating to the entry into force of the Stabilisation and Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community, of the one part, and Kosovo, of the other part. OJ L 78. Дата оновлення: 24.03.2016. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A22016X0324%2801%29> (дата звернення: 19.03.2020).

		належного захисту інтелектуальної власності (ст. 77). ¹⁵
Чорногорія	Угода про стабілізацію та асоціацію, 01.05.2010 ¹⁶	Не містить згадок про електронну комерцію, проте передбачає гармонізацію законодавства у сфері захисту прав споживачів (ст. 78) та захисту персональних даних (ст. 81), а також обов'язки із забезпечення належного захисту інтелектуальної власності (ст. 75, Додаток VII). ¹⁷
Сербія	Угода про стабілізацію та асоціацію, 01.09.2013 ¹⁸	Не містить згадок про електронну комерцію, проте передбачає гармонізацію законодавства у сфері захисту прав споживачів (ст. 78) та захисту персональних даних (ст. 81), а також обов'язки із забезпечення належного захисту інтелектуальної власності (ст. 75, Додаток VII). ¹⁹
Македонія	Угода про стабілізацію та асоціацію, 01.04.2004 ²⁰	Не містить згадок про електронну комерцію, проте передбачає гармонізацію законодавства у сфері захисту прав споживачів (ст. 97), наближення законодавства у сфері захисту персональних даних (ст. 68 (3)), а також обов'язки із забезпечення належного

¹⁵ Stabilisation and Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community, of the one part, and Kosovo, of the other part. OJ L 71. Дата оновлення: 16.03.2016. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A22016A0316%2801%29> (дата звернення: 19.03.2020).

¹⁶ Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States of the one part, and the Republic of Montenegro, of the other part. Search the Treaties and Agreements database. European Council, Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=2007070> (дата звернення: 18.03.2020).

¹⁷ Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Montenegro, of the other part. OJ L 108. Дата оновлення: 29.04.2010. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ%3AJOL_2010_108_R_0001_01 (дата звернення: 19.03.2020).

¹⁸ Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Serbia, of the other part. Search the Treaties and Agreements database. European Council, Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=2007137> (дата звернення: 19.03.2020).

¹⁹ Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States of the one part, and the Republic of Serbia, of the other part. OJ L 278. Дата оновлення: 01.02.2015. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02013A1018%2801%29-20150201> (дата звернення: 19.03.2020).

²⁰ Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the former Yugoslav Republic of Macedonia, of the other part. Search the Treaties and Agreements database. European Council, Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=2001014> (дата звернення: 18.03.2020).

		захисту інтелектуальної власності (ст. 71, Додаток VII). ²¹
Угода про Європейський Економічний Простір та двостороння угода із Швейцарією		
Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія	Угода про Європейський Економічний Простір, 01.01.1994, для Ліхтенштейну – 01.05.1995 ²²	Питання транспозиції законодавства ЄС у правові системи Ісландії, Ліхтенштейну та Норвегії у сфері електронної комерції та захисту персональних даних врегульовані у Додатку XI до Угоди про Європейський Економічний Простір. ²³
Швейцарія	Угода, 01.01.1973 ²⁴ та інші двосторонні угоди	Двосторонні угоди між ЄС та Швейцарією не регулюють питання електронної комерції. ²⁵
Угоди про асоціацію з країнами Середземномор'я		
Алжир	Євро-середземноморська угода про асоціацію, 01.09.2005 ²⁶	Не містить згадок про електронну комерцію, проте передбачає співпрацю у сфері захисту споживачів (ст. 65) та персональних даних (ст. 45), приєднання

²¹ Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the former Yugoslav Republic of Macedonia, of the other part. OJ L 84. Дата оновлення: 20.03.2004. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/MT/TXT/?uri=CELEX:22004A0320\(03\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/MT/TXT/?uri=CELEX:22004A0320(03)) (дата звернення: 18.03.2020).

²² The Basic Features of the EEA Agreement. URL: <https://www.efta.int/eea/eea-agreement/eea-basic-features#3> (дата звернення: 18.03.2020).

²³ Annex XI to the EEA Agreement. Дата оновлення: 30.4.2020. URL: <https://www.efta.int/media/documents/legal-texts/eea/the-eea-agreement/Annexes%20to%20the%20Agreement/annex11.pdf> (дата звернення: 18.03.2020).

²⁴ Agreement between the European Economic Community and the Swiss Confederation. Search the Treaties and Agreements database. European Council, Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=1972003> (дата звернення: 19.03.2020).

²⁵ Agreement between the European Economic Community and the Swiss Confederation. OJ L 300. Дата оновлення: 31.12.1972. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A21972A0722%2803%29> (дата звернення: 18.03.2020).

Agreement between the European Community and its Member States, of the one part, and the Swiss Confederation, of the other, on the free movement of persons - Final Act - Joint Declarations - Information relating to the entry into force of the seven Agreements with the Swiss Confederation in the sectors free movement of persons, air and land transport, public procurement, scientific and technological cooperation, mutual recognition in relation to conformity assessment, and trade in agricultural products. Дата оновлення: 31.12.2009. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A22002A0430%2801%29> (дата звернення: 19.03.2020).

²⁶ Euro-Mediterranean Association Agreement between the European Community and its Members States, of the one part, and the People's Democratic Republic of Algeria, of the other part. Search the Treaties and Agreements database. European Council, Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=2002036> (дата звернення: 19.03.2020).

		Алжиру до міжнародних актів про захист інтелектуальної власності (ст. 44, Додаток 6). ²⁷
Ізраїль	Євро-середземноморська угода про асоціацію, 01.06.2000 ²⁸	Не містить згадок про електронну комерцію, проте передбачає обов'язки із забезпечення належного захисту інтелектуальної власності (ст. 39, Додаток VII). ²⁹
Йордан	Євро-середземноморська угода про асоціацію, 01.05.2002 ³⁰	Не містить згадок про електронну комерцію, проте передбачає обов'язки із забезпечення належного захисту інтелектуальної власності (ст. 56, Додаток VII). ³¹
Ліван	Євро-середземноморська угода про асоціацію, 01.04.2006 ³²	Не містить згадок про електронну комерцію, проте передбачає співпрацю у сфері захисту прав споживачів (ст. 58) та обов'язки із забезпечення належного захисту інтелектуальної власності (ст. 38, Додаток II). ³³

²⁷ Euro-Mediterranean Agreement establishing an Association between the European Community and its Member States, of the one part, and the People's Democratic Republic of Algeria, of the other part. OJ L 265. Дата оновлення: 10.10.2005. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/MT/TXT/?uri=CELEX:22005A1010\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/MT/TXT/?uri=CELEX:22005A1010(01)) (дата звернення: 18.03.2020).

²⁸ Euro-Mediterranean Agreement establishing an Association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the State of Israel, of the other part. Search the Treaties and Agreements database. European Council, Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=1995061> (дата звернення: 19.03.2020).

²⁹ Euro-Mediterranean Agreement establishing an association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the State of Israel, of the other part. OJ L 147. Дата оновлення: 01.01.2010. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02000A0621%2801%29-20100101> (дата звернення: 18.03.2020).

³⁰ Euro-Mediterranean Agreement establishing an Association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Hashemite Kingdom of Jordan, of the other part. Search the Treaties and Agreements database. European Council, Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=1997126> (дата звернення: 19.03.2020).

³¹ Euro-Mediterranean Agreement establishing an Association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Hashemite Kingdom of Jordan, of the other part. Дата оновлення: 15.05.2002. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2002:129:FULL&from=en> (дата звернення: 19.03.2020).

³² Euro-Mediterranean Agreement establishing an Association between the European Community and its Members States, of the one part, and the Republic of Lebanon, of the other part. Search the Treaties and Agreements database. European Council, Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=2002037> (дата звернення: 18.03.2020).

³³ Euro-Mediterranean Agreement establishing an Association between the European Community and its Member States, of the one part, and the Republic of Lebanon, of the other part. OJ L 143. Дата оновлення: 30.05.2006. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:22006A0530\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:22006A0530(01)) (дата звернення: 19.03.2020).

Марокко	Євро-середземноморська угода про асоціацію, 01.03.2000 ³⁴	Не містить згадок про електронну комерцію, проте передбачає приєднання Марокко до міжнародних актів у сфері інтелектуальної власності (ст. 39, Додаток 7). ³⁵
Єгипет	Євро-середземноморська угода про асоціацію, 01.06.2004 ³⁶	Не містить згадок про електронну комерцію, проте передбачає співпрацю у сфері захисту споживачів (ст. 61) та інтелектуальної власності (приєднання Єгипту до міжнародних актів у сфері інтелектуальної власності) (ст. 37, Додаток VI). ³⁷
Туніс	Євро-середземноморська угода про асоціацію, 01.03.1998 ³⁸	Не містить згадок про електронну комерцію, проте передбачає приєднання Тунісу до міжнародних актів у сфері інтелектуальної власності (ст. 39, Додаток 7). ³⁹

³⁴ Euro-Mediterranean Agreement establishing an Association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Kingdom of Morocco, of the other part. Search the Treaties and Agreements database. European Council, Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=1996003> (дата звернення: 19.03.2020).

³⁵ Euro-Mediterranean Agreement establishing an association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Kingdom of Morocco, of the other part. OJ L 70. Дата оновлення: 18.03.2000. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A22000A0318%2801%29> (дата звернення: 18.03.2020).

³⁶ Euro-Mediterranean Agreement establishing an Association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Arab Republic of Egypt, of the other part. Search the Treaties and Agreements database. European Council, Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=2001033> (дата звернення: 19.03.2020).

³⁷ Euro-Mediterranean Agreement establishing an Association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Arab Republic of Egypt, of the other part. Дата оновлення: 30.09.2014. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2004:304:FULL&from=en> (дата звернення: 19.03.2020).

³⁸ Euro-Mediterranean Agreement establishing an Association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Tunisia, of the other part. Search the Treaties and Agreements database. European Council, Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=1995041> (дата звернення: 18.03.2020).

³⁹ Euro-Mediterranean Agreement establishing an association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Tunisia, of the other part. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:d3eef257-9b3f-4adb-a4ed-941203546998.0008.02/DOC_4&format=PDF (дата звернення: 18.03.2020).

Палестина (Організація визволення Палестини)	Проміжна євро- середземноморська угода про асоціацію, 01.07.1997 ⁴⁰	Не містить згадок про електронну комерцію, проте передбачає обов'язок із забезпечення належного захисту прав інтелектуальної власності (ст. 33). ⁴¹
Угоди про асоціацію з країнами Східного партнерства		
Молдова	Угода про асоціацію, 01.07.2016 ⁴²	Питання електронної комерції врегульовані у Частині 6 Розділу 6 Глави V. Серед нормативних аспектів співпраці визначені: визнання сертифікатів електронних підписів, відповідальність постачальників посередницьких послуг, поведження з небажаними електронними комерційними повідомленнями, захист споживачів у сфері електронної торгівлі. Умови про відповідальність постачальник посередницьких послуг деталізовані у Підрозділі 2 Частини 6 Глави 6 Розділу V (ст. 256 – 260) Угоди. ⁴³
Грузія	Угода про асоціацію, 01.07.2016. ⁴⁴	Питання електронної комерції врегульовані у Частині 6 Розділу 6 Глави IV. Серед нормативних аспектів співпраці визначені: визнання сертифікатів електронних підписів, відповідальність

⁴⁰ Euro-Mediterranean Interim Association Agreement on trade and cooperation between the European Community, of the one part, and the Palestine Liberation Organization (PLO) for the benefit of the Palestinian Authority of the West Bank and the Gaza Strip, of the other part. Treaties Office Database. URL:

<https://ec.europa.eu/world/agreements/prepareCreateTreatiesWorkspace/treatiesGeneralData.do?step=0&redirect=true&treatyId=254> (дата звернення: 18.03.2020).

⁴¹ Euro-Mediterranean Interim Association Agreement on trade and cooperation between the European Community, of the one part, and the Palestine Liberation Organization (PLO) for the benefit of the Palestinian Authority of the West Bank and the Gaza Strip, of the other part. URL: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2019/june/tradoc_157923.pdf (дата звернення: 18.03.2020).

⁴² Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and the Republic of Moldova, of the other part. Search the Treaties and Agreements database. European Council, Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=2014001> (дата звернення: 18.03.2020).

⁴³ Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and the Republic of Moldova, of the other part. OJ L 260. Дата оновлення: 30.08.2014. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJL_2014.260.01.0004.01.ENG (дата звернення: 19.03.2020).

⁴⁴ Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Georgia, of the other part. Search the Treaties and Agreements database. European Council, Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=2014007> (дата звернення: 18.03.2020).

		постачальників посередницьких послуг, поводження з небажаними електронними комерційними повідомленнями, захист споживачів у сфері електронної торгівлі. Умови про відповідальність постачальник посередницьких послуг деталізовані у Підрозділі 2 Частини 6 Глави 6 Розділу IV (ст. 129 – 133) Угоди. ⁴⁵
Україна	Угода про асоціацію, 01.09.2017 ⁴⁶	Питання електронної комерції врегульовані у Частині 6 Глави 6 Розділу IV. Серед нормативних аспектів співпраці визначені: визнання сертифікатів електронних підписів, відповідальність постачальників посередницьких послуг, поводження з небажаними електронними комерційними повідомленнями, захист споживачів у сфері електронної торгівлі. Умови про відповідальність постачальник посередницьких послуг деталізовані у Підрозділі 2 Частини 3 Глави 9 Розділу IV (ст. 244 – 249) Угоди. ⁴⁷
Угоди з країнами Центральної та Південної Америки		
Чилі	Угода про асоціацію, 01.03.2005 ⁴⁸	Положення про співпрацю у сфері електронної комерції закріплене ст. 104 Угоди. Додатково, співпраця у сфері захисту прав споживачів та прав інтелектуальної власності визначена у ст. 29 та ст. 32 відповідно. ⁴⁹

⁴⁵ Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Georgia, of the other part. OJ L 261. Дата оновлення: 30.08.2014. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A22014A0830%2802%29> (дата звернення: 18.03.2020).

⁴⁶ Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part. Treaties Office Database. URL: <https://ec.europa.eu/world/agreements/prepareCreateTreatiesWorkspace/treatiesGeneralData.do?step=0&redirect=true&treatyId=10321>

⁴⁷ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 18.03.2020).

⁴⁸ Agreement establishing an Association between the European Community and its Member States, of the one part, and the Republic of Chile, of the other part. Search the Treaties and Agreements database. European Council, Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=2002086> (дата звернення: 18.03.2020).

⁴⁹ Agreement establishing an association between the European Community and its Member States, of the one part, and the Republic of Chile, of the other part. Дата оновлення: 30.12.2002. URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:f83a503c-fa20-4b3a-9535-f1074175eaf0.0004.02/DOC_2&format=PDF (дата звернення: 18.03.2020).

Мексика	Угода про економічне партнерство, політичну координацію та співробітництво, 01.10.2000. ⁵⁰ Нова Угода про асоціацію – у процесі переговорів, торгова частина узгоджена за основу у квітні 2018. ⁵¹	Чинна на сьогодні Угода не регулює питання електронної комерції, проте передбачає співпрацю у сфері захисту прав споживачів (ст. 40) та інтелектуальної власності (ст. 10), а також зближення законодавства у сфері захисту персональних даних (ст. 41, 51 та Додаток). ⁵² Нова Угода про асоціацію охоплюватиме питання електронної комерції. ⁵³
Колумбія, Перу та Еквадор ⁵⁴	Торгова угода, тимчасове застосування для Перу – з 01.03.2013, для Колумбії – з 01.08.2013 ⁵⁵ , для Еквадору – з 01.01.2017 ⁵⁶	Питанням електронної комерції присвячена Частина 6 Розділу IV Торгової угоди (ст. 162 — 166). Серед нормативних аспектів співпраці визначені: визнання сертифікатів електронних підписів, відповідальність постачальників посередницьких послуг, поведження з небажаними електронними комерційними повідомленнями, захист споживачів у сфері

⁵⁰ Economic Partnership, Political Coordination and Cooperation Agreement between the European Community and its Member States of the one part, and the United Mexican States, of the other part. Search the Treaties and Agreements database. European Council, Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=1997129> (дата звернення: 18.03.2020).

⁵¹ EU-Mexico Trade Agreement. European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/eu-mexico-trade-agreement/> (дата звернення: 18.03.2020).

⁵² Economic Partnership, Political Coordination and Cooperation Agreement between the European Community and its Member States, of the one part, and the United Mexican States, of the other part. Дата оновлення: 01.03.2008. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:02000A1028\(01\)-20080301&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:02000A1028(01)-20080301&from=EN) (дата звернення: 18.03.2020).

⁵³ EU and Mexico reach new agreement on trade. News archive. Дата оновлення: 21.04.2018. URL: <https://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1830> (дата звернення: 18.03.2020).

⁵⁴ Ecuador joins EU-Colombia/Peru trade agreement. News archive. Дата оновлення: 11.11.2016. URL: <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1576> (дата звернення: 18.03.2020).

⁵⁵ Trade Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Colombia and Peru, of the other part. Search the Treaties and Agreements database. European Council, Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=2011057> (дата звернення: 19.03.2020).

⁵⁶ Andean Community. Countries and regions. European Commission. Дата оновлення: 05.05.2020. URL: <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/regions/andean-community/> (дата звернення: 10.05.2020).

		електронної комерції, захист персональних даних, заохочення безпаперової торгівлі (ст. 163). ⁵⁷
Центральна Америка (Гватемала, Гондурас, Ель-Сальвадор, Коста Ріка, Нікарагуа, Панама)	Угода про асоціацію із сильним торговим компонентом, тимчасове застосування для Нікарагуа, Панами та Гондурасу – з 01.08.2013, для Ель-Сальвадору та Коста Ріки – з 01.10.2013 ⁵⁸	Питання електронної комерції врегульовані у Частині 6 Розділу III Угоди. Серед нормативних аспектів співпраці визначені: визнання сертифікатів електронних підписів, поводження з небажаними електронними комерційними повідомленнями та захист споживачів у сфері електронної комерції (ст. 202). ⁵⁹
Угоди про економічне партнерство із країнами Карибського басейну і Тихоокеанського регіону		
КАРИФОРУМ (Антигуа і Барбуда, Багами, Барбадос, Беліз, Домініка, Гренада, Гайана, Ямайка, Сент-Люсія, Сент-Вінсент і Гренадини, Сент-Кітс і Невіс, Суринам, Тринідад і Тобаго,	Угода про економічне партнерство, тимчасове застосування з 29.12.2008 ⁶⁰ , з Гаїті – підписана у грудні 2009, у процесі ратифікації ⁶¹	Питання електронної комерції врегульовані у Розділу 6 Глави 2 Частини II Угоди. Серед нормативних аспектів співпраці визначені: визнання сертифікатів електронних підписів, відповідальність постачальників посередницьких послуг, поводження з небажаними електронними комерційними повідомленнями та захист споживачів у сфері електронної комерції (ст. 120). ⁶²

⁵⁷ Trade Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Colombia and Peru, of the other part. OJ L 354. Дата оновлення: 21.12.2012. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2012.354.01.0003.01.ENG&toc=OJ:L:2012:354:TOC (дата звернення: 19.03.2020).

⁵⁸ Agreement establishing an Association between the European Union and its Member States, on the one hand, and Central America on the other. Search the Treaties and Agreements database. European Council, Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=2012001> (дата звернення: 19.03.2020).

⁵⁹ Agreement establishing an Association between the European Union and its Member States, on the one hand, and Central America on the other. OJ L 346. Дата оновлення: 15.12.2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A22012A1215%2801%29> (дата звернення: 18.03.2020).

⁶⁰ Economic Partnership Agreement between the CARIFORUM States, of the one part, and the European Community and its Member States, of the other part. Search the Treaties and Agreements database. European Council, Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=2008034> (дата звернення: 18.03.2020).

⁶¹ Caribbean. Countries and regions. European Commission. Дата оновлення: 05.05.2020. <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/regions/caribbean/> (дата звернення: 10.05.2020).

⁶² Economic Partnership Agreement between the CARIFORUM States, of the one part, and the European Community and its Member States, of the other part. OJ L 289. Дата оновлення: 30.10.2008. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/agree_internation/2008/805/oj/eng (дата звернення: 19.03.2020).

Домініканська Республіка, Гаїті)		
Країни Тихоокеанського регіону (Фіджі, Папуа-Нова Гвінея, Самоа, Соломонові Острови)	Проміжна угода про економічне партнерство, тимчасове застосування для Папуа-Нової Гвінеї – з 20.12.2009, для Фіджі – з 28.07.2014, для Самоа – з 31.12.2018 ⁶³	Не регулює питання електронної комерції. ⁶⁴
Угоди про економічне партнерство з країнами Африки		
Співтовариство розвитку Півдня Африки (Ботсвана, Лесото, Мозамбік, Намібія, Південна Африка та Есватіні)	Угода про економічне партнерство, тимчасове застосування з 10.10.2016, для Мозамбіку – з 25.01.2018 ⁶⁵	Не регулює питання електронної комерції. ⁶⁶
Камерун (Партія Центральної Африки)	Проміжна угода про економічне партнерство, підписана – 15.01.2009 ⁶⁷ ,	Електронна комерція згадана у Розділі IV як один із напрямків співпраці у рамках Котонуської угоди. ⁶⁹

⁶³ Interim Partnership Agreement between the European Community, of the one part, and the Pacific States, of the other part. Search the Treaties and Agreements database. European Council, Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=2009024&DocLanguage=en> (дата звернення: 19.03.2020).

⁶⁴ Interim Partnership Agreement between the European Community, of the one part, and the Pacific States, of the other part. OJ L 272. Дата оновлення: 16.10.2009. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A22009A1016%2801%29> (дата звернення: 18.03.2020).

⁶⁵ Economic Partnership Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and the SADC EPA States, of the other part. Search the Treaties and Agreements database. European Council, Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=2016020> (дата звернення: 19.03.2020).

⁶⁶ Economic partnership agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and the SADC EPA States, of the other part. Дата оновлення: 16.09.2016. URL: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/october/tradoc_153915.pdf (дата звернення: 19.03.2020).

⁶⁷ Interim agreement with a view to an Economic Partnership Agreement between the European Community and its Member States, of the one part, and the Central Africa Party, of the other part. Search the Treaties and Agreements database. European Council, Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=2008059> (дата звернення: 19.03.2020).

⁶⁹ Interim Agreement with a view to an Economic Partnership Agreement between the European Community and its Member States, of the one part, and the Central Africa Party, of the other part. OJ L 57. Дата оновлення: 28.02.2009. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A22009A0228%2801%29> (дата звернення: 18.03.2020).

	тимчасове застосування з 2014 ⁶⁸	
Гана	Наріжний камінь (stepping stone) – угода про економічне партнерство, тимчасове застосування з 15.12.2016 ⁷⁰	Електронна комерція згадана у Розділі IV як один із напрямків співпраці у рамках Котонуської угоди (ст. 44). ⁷¹
Економічне співтовариство країн Східної та Південної Африки (Коморські Острови, Мадагаскар, Маврикій, Сейшельські Острови, Зімбабве, Замбія)	Проміжна угода, що встановлює підвалини для угоди про економічне партнерство, тимчасове застосування для Коморських Островів – з 07.02.2019, для Мадагаскару – з 23.06.2011, для Маврикію – з 25.07.2011. Не застосовується для Сейшельських Островів та Зімбабве. Не підписана із Замбією. ⁷²	Не регулює електронну комерцію. Питання інтелектуальної власності визначені для подальших переговорів (ст. 53). ⁷³

⁶⁸ Negotiations and agreements. European Commission. Дата оновлення: 13.03.2020. URL: https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/negotiations-and-agreements/#_in-place (дата звернення: 18.03.2020).

⁷⁰ Stepping stone Economic Partnership Agreement between Ghana, of the one part, and the European Community and its Member States, of the other part. Search the Treaties and Agreements database. European Council, Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=2008064> (дата звернення: 18.03.2020).

⁷¹ Stepping stone Economic Partnership Agreement between Ghana, of the one part, and the European Community and its Member States, of the other part. OJ L 287. Дата оновлення: 21.10.2016. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A22016A1021%2801%29> (дата звернення: 19.03.2020).

⁷² Interim Agreement establishing a framework for an Economic Partnership Agreement between the Eastern and Southern Africa States, on the one part, and the European Community and its Member States, on the other part. Search the Treaties and Agreements database. European Council, Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=2009014> (дата звернення: 18.03.2020).

⁷³ Interim Agreement establishing a framework for an Economic Partnership Agreement between the Eastern and Southern Africa States, on the one part, and the European Community and its Member States, on the other part. OJ L 111. Дата оновлення: 03.10.2017. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:02012A0424\(01\)-20171003](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:02012A0424(01)-20171003) (дата звернення: 18.03.2020).

Кот-д'Івуар	Наріжний камінь (stepping stone) – угода про економічне партнерство, тимчасове застосування з 2016 ⁷⁴	Електронна комерція згадана у Розділі IV як один із напрямків співпраці у рамках Котонуської угоди (ст. 44). ⁷⁵
Угоди про встановлення зон вільної торгівлі		
Канада	Всеохопна економічна та торгова угода, тимчасове застосування з 21.09.2017 ⁷⁶	Електронній комерції присвячений Розділ 16, який передбачає, зокрема заборону митних зборів на поставки цифрового контенту та програмного забезпечення (ст. 16.1), а також діалог щодо визнання сертифікатів електронних підписів, відповідальність постачальників посередницьких послуг, поводження з небажаними електронними комерційними повідомленнями, захисту персональної інформації та споживачів у сфері електронної комерції (ст. 16.6). Умови про відповідальність постачальників посередницьких послуг деталізовані у ст. 20.11. ⁷⁷
Сінгапур	Угода про вільну торгівлю, 21.11.2019 ⁷⁸	Питання електронної комерції врегульовані у Главі F Розділу 8 (ст. 8.57 – 8.61) Угоди. Серед нормативних аспектів співпраці визначені: визнання сертифікатів електронних підписів, відповідальність постачальників посередницьких послуг, поводження з небажаними електронними комерційними повідомленнями, захист споживачів у сфері електронної комерції (ст. 8.61). Умови про

⁷⁴ Negotiations and agreements. European Commission. Дата оновлення: 13.03.2020. URL: https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/negotiations-and-agreements/#_in-place (дата звернення: 18.03.2020).

⁷⁵ Stepping stone Economic Partnership Agreement between Côte d'Ivoire, of the one part, and the European Community and its Member States, of the other part. OJ L 59. Дата оновлення: 11.04.2019. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:02009A0303\(01\)-20190411](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:02009A0303(01)-20190411) (дата звернення: 18.03.2020).

⁷⁶ Comprehensive Economic and Trade Agreement (CETA) between Canada, of the one part, and the European Union and its Member States, of the other part. Search the Treaties and Agreements database. European Council, Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=2016017> (дата звернення: 18.03.2020).

⁷⁷ CETA chapter by chapter. European Commission. Дата оновлення: 28.08.2018. <https://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ceta/ceta-chapter-by-chapter/> (дата звернення: 18.03.2020).

⁷⁸ EU-Singapore Free Trade Agreement and an Investment Protection Agreement. Дата оновлення: 27.11.2019. URL: <https://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/eu-singapore-agreement/> (дата звернення: 18.03.2020).

		відповідальність постачальників посередницьких послуг деталізовані у ст. 10.47.79
Японія	Угода про економічне партнерство, 01.02.2019 ⁸⁰	Питання електронної комерції врегульовані у Главі F Розділу 8 (ст. 8.70 – 8.81) Угоди. Ця Глава, серед іншого, встановлює заборону накладення митних зборів на електронні передачі (ст. 8.72), заборону вимагати передання вихідного коду або надання доступу до нього (ст. 8.73), заборону накладати вимоги попередньої авторизації при наданні послуг за допомогою електронних засобів (ст. 8.75), загальне визнання дійсності електронних договорів (ст. 8.76) та електронних підписів (ст. 8.77), вимоги щодо надсилання небажаних електронних комерційних повідомлень (ст. 8.78). Крім цього, Японія та ЄС узгодили такі напрямки співпраці у сфері електронної комерції: захист споживачів, кібербезпека, поводження із небажаними електронними комерційними повідомленнями, визнання сертифікатів електронних підписів, підтримка малого та середнього бізнесу, заохочення транскордонних послуг сертифікації, інтелектуальна власність та електронне врядування (ст. 8.80). Наостанок Договірні Сторони домовились протягом 3-ьох років з моменту набрання угодою чинності переглянути необхідність внесення положень про вільний обмін даними (ст. 8.81). ⁸¹
Південна Корея	Угода про вільну торгівлю, 13.12.2015 ⁸²	Питання електронної комерції врегульовані у Главі F Розділу 7 (ст. 7.48, 7.49) Угоди. Серед нормативних аспектів співпраці визначені: визнання сертифікатів

⁷⁹ Free Trade Agreement between the European Union and the Republic of Singapore. Дата оновлення: 14.11.2019. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22019A1114\(01\)&from=GA](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22019A1114(01)&from=GA) (дата звернення: 18.03.2020).

⁸⁰ EU-Japan Economic Partnership Agreement. Дата оновлення: 31.01.2020. <https://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/eu-japan-economic-partnership-agreement/> (дата звернення: 18.03.2020).

⁸¹ Agreement between the European Union and Japan for an Economic Partnership. OJ L 330. Дата оновлення: 27.12.2018. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A22018A1227%2801%29> (дата звернення: 18.03.2020).

⁸² Free Trade Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and the Republic of Korea, of the other part. Search the Treaties and Agreements database. European Council, Council of the European Union. Дата оновлення: 31.01.2020. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=2010036> (дата звернення: 19.03.2020).

		електронних підписів, відповідальність постачальників посередницьких послуг, поводження з небажаними електронними комерційними повідомленнями, захист споживачів у сфері електронної комерції, розвиток безпаперової торгівлі (ст. 7.49). Умови про відповідальність постачальників посередницьких послуг деталізовані у Підрозділі С Глави С Розділу 10.83
В'єтнам	Угода про вільну торгівлю, підписана – 30.06.2019, у процесі ратифікації ⁸⁴	Питання електронної комерції врегульовані у Главі F Розділі 8 Угоди. Серед нормативних аспектів співпраці визначені: визнання сертифікатів електронних підписів, відповідальність постачальників посередницьких послуг, поводження з небажаними електронними комерційними повідомленнями, захист споживачів у сфері електронної комерції (ст. 8.52). Умови про відповідальність постачальників посередницьких послуг деталізовані у ст. 12.55. ⁸⁵

⁸³ Free trade Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and the Republic of Korea, of the other part. OJ L 127. Дата оновлення: 01.08.2018. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:02011A0514\(01\)-20180801](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:02011A0514(01)-20180801) (дата звернення: 19.03.2020).

⁸⁴ Vietnam. Countries and regions. European Commission. Дата оновлення: 07.05.2020. URL: <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/vietnam/> (дата звернення: 10.05.2020)

⁸⁵ EU-Vietnam trade and investment agreements. News archive. Дата оновлення: 24.09.2018. URL: <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1437> (дата звернення: 10.05.2020)

*Додаток 3. Способи транспозиції acquis ЄС у сфері е-комерції відповідно до
Угоди про асоціацію*

М'які зобов'язання щодо нормативного зближення у сфері е-комерції	Відповідні обов'язки із транспозиції фіксованих елементів
Визнання сертифікатів електронних підписів, виданих населенню, та сприяння розвитку послуг транскордонної сертифікації (п. а ч. 1 ст. 140 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС ⁸⁶)	Обов'язок транспозиції <i>фіксованого елемента</i> – Директиви 1999/93/ЄС від 13 грудня 1999 року про електронні підписи – відповідно до положень про зближення законодавства (ст. 394 (Інформаційне суспільство) та Доповнення XVII-3 Додатку XVII «Нормативно-правове наближення») до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. ⁸⁷
Відповідальність постачальників посередницьких послуг у зв'язку з переданням або зберіганням інформації (п. б ч. 1 ст. 140 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС)	Обов'язок транспозиції <i>фіксованого елемента</i> – Директиви про е-комерцію – відповідно до положень про зближення законодавства (ст. 394 (Інформаційне суспільство) та Доповнення XVII-3 Додатку XVII «Нормативно-правове наближення») до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. «Жорсткі зобов'язання» щодо гармонізації: вимога про встановлення спеціального правового режиму для постачальників посередницьких послуг з метою забезпечення вільного обігу інформаційних послуг і захисту

⁸⁶ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Дата оновлення: 30.11.2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 15.01.2020)

⁸⁷ Додаток XVII до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/ugoda-pro-asociaciyu/17_Annexes.pdf (дата звернення: 26.04.2020)

	прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі шляхом впровадження заходів, безпосередньо визначених Підрозділом 2 Частини 3 Глави 9 «Інтелектуальна власність» Розділу IV Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.
Поводження з небажаними електронними комерційними повідомленнями (п. с ч. 1 ст. 140 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС)	Обов'язок транспозиції <i>фіксованого елемента</i> – Директиви про е-комерцію – відповідно до положень про <i>зближення законодавства</i> (ст. 394 (Інформаційне суспільство) та Доповнення XVII-3 Додатку XVII «Нормативно-правове наближення»).
Захист споживачів у сфері електронної торгівлі (п. d ч. 1 ст. 140 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС)	Зобов'язання щодо <i>зближення законодавства</i> відповідно до ст. 417 шляхом транспозиції <i>фіксованих елементів</i> , визначених у Додатку XXXIX до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС ⁸⁸

⁸⁸ Додаток XXXIX до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/ugoda-pro-asociaciyu/39_Annex.pdf (дата звернення: 07.05.2020)